

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՆԵՐԴՐՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

2019թ. մայիս

Հայաստանի վերաբերյալ սույն տեխնիկական փաստաթուղթը պատրաստվել է Արժույթի միջազգային հիմնադրամի անձնակազմի անդամներից կազմված խմբի կողմից: Այն հիմնված է 2018թ. ապրիլին փաստաթղթի կազմման աշխատանքի ավարտման պահի դրությամբ հասանելի տեղեկատվության վրա:

Սույն զեկույցի օրինակները հասանելի են հանրությանը հետևյալ աղբյուրից՝

International Monetary Fund • Publication Services
PO Box 92780 • Washington, D.C. 20090
Հեռ.՝ (202) 623-7430 • Ֆաքս՝ (202) 623-7201
Էլ-փոստ՝ publications@imf.org Կայք՝ <http://www.imf.org>
Տպագիր մեկ օրինակի գինը՝ \$18.00

**Արժույթի միջազգային հիմնադրամ
Վաշինգտոն, Կոլումբիայի շրջան**

F I S C A L A F F A I R S D E P A R T M E N T

Հայաստանի Հանրապետություն

Ֆիսկալ թափանցիկության գնահատում

Տեխնիկական զեկույց | Հունվար, 2019թ.

I N T E R N A T I O N A L M O N E T A R Y F U N D

Ֆ Ի Ս Կ Ա Լ Հ Ա Ր Ց Ե Ր Ի
Վ Ա Ր Չ Ո Ի Թ Յ Ո Ի Ն

Հայաստանի Հանրապետություն

Ֆիսկալ թափանցիկության գնահատում

Յոհան Սայվալդ, Ֆազիր Շեյբ Ռահիմ, Վիերա Կառուլովա, Ջոն Զոհրաբ, Վահրամ Զանվեյան եւ Էյվինգ
Թանդերգ

Տեխնիկական գեկույց

Հունվար, 2019թ.

Սույն զեկույցը պարունակում է տեխնիկական աջակցության («ՏԱ») վերաբերյալ Հայաստանի իշխանությունների («ՏԱ ստացող») ներկայացրած դիմումին ի պատասխան Արժույթի միջազգային հիմնադրամի («ԱՄՀ») աշխատակազմի կողմից ցուցաբերվող տեխնիկական խորհրդատվությունը: Սույն զեկույցը (ամբողջությամբ կամ մասամբ) կամ դրանից ֆաղվածքներ կարող են ԱՄՀ-ի կողմից տրամադրվել ԱՄՀ-ի գործադիր տնօրեններին և վերջիններին աշխատակազմի անդամներին, ինչպես նաև՝ ՏԱ ստացողի այլ մարմիններին և կառույցներին, իսկ նրանց խնդրանքով՝ նաև Համաշխարհային բանկին և տեխնիկական աջակցություն ցուցաբերող այլ կառույցներին և իրավաչափ շահ ունեցող այլ դոնորներին, բացառությամբ երբ ՏԱ ստացողն ուղղակիորեն առարկում է այդ տրամադրմանը (տե՛ս Տեխնիկական աջակցության տեղեկությունների տարածման վերաբերյալ գործառնական ուղեցույց՝

<http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2013/061013.pdf>):

Սույն զեկույցը (ամբողջությամբ կամ մասամբ) կամ դրանից ֆաղվածքներ ԱՄՀ-ից դուրս հրատարակելու համար, բացառությամբ ՏԱ ստացողի կառույցների և մարմինների, Համաշխարհային բանկի և տեխնիկական աջակցություն ցուցաբերող այլ կառույցների և իրավաչափ շահ ունեցող այլ դոնորների, պահանջվում է ՏԱ ստացողի և ԱՄՀ-ի Ֆիսկալ հարցերի վարչության անմիջական համաձայնությունը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԵԶՐՈՒՅԹՆԵՐԻ ԲԱՌԱՐԱՆ	8
ՆԱԽԱԲԱՆ	10
ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ	12
I. ՖԻՍԿԱԼ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ	20
1.1. Ֆիսկալ հաշվետվությունների ընդգրկումը	23
1.2. Ֆիսկալ հաշվետվությունների հաճախականությունը և յուրաժամությունը	33
1.3. Ֆիսկալ հաշվետվությունների որակը	35
1.4. Ֆիսկալ հաշվետվությունների ամբողջականությունը	38
Առաջարկություններ	41
II. Ֆիսկալ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԲՅՈՒՋԵՏԱՎարՈՒՄ	46
2.1. Բյուջետային փաստաթղթերի համապարփակությունը	48
2.2. Կարգավորվածությունը	57
2.3. Զաղաքականության կողմնորոշումը	58
2.4 Արժանահավատությունը	65
Առաջարկություններ	73
III. Ֆիսկալ ՌԻՍԿԵՐԸ	78
3.1. Ռիսկերի հրապարակումը և վերլուծությունը	80
3.2. Ֆիսկալ ռիսկերի կառավարումը	85
3.3. Ֆիսկալ համակարգումը	100
Առաջարկություններ	103
ՏԵՔՍԱԹԻՆ ՆԵՐԴԻՐՆԵՐ	
Տեքստայի ներդիր 1.1. Վիճակագրական վերանայումները	38
Տեքստայի ներդիր 2.1. Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության Զբաղվածության ծառայության ծրագիրը	62
Տեքստայի ներդիր 2.2. Շվեդիայի ֆիսկալ քաղաքականության խորհուրդը՝ արդյունավետ է, չնայած փոքր բյուջեին	66
Տեքստայի ներդիր 2.3. Կանխատեսումների համադրումը	71

Տեքստայի ներդիր 3.1. Բյուջետային պահուստների պատշաճ համակարգի սահմանումը __86

ԳԾԱՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Գծապատկեր 1.1. Հայաստան. Հանրային հատվածի հաստատությունների ընդգրկումը ֆիսկալ հաշվետվություններում _____25

Գծապատկեր 1.2. Հայաստան. հանրային հատվածի հաշվեկշռի ընդգրկումը ֆիսկալ հաշվետվություններում, 2016 թ. _____28

Գծապատկեր 1.3. Հանրային հատվածի համախառն պարտավորությունները որոշ պետություններում (ՀՆԱ-ի տոկոս) _____29

Գծապատկեր 1.4. Հանրային հատվածի զուտ ակտիվները որոշ պետություններում (ՀՆԱ-ի տոկոս) _____30

Գծապատկեր 1.5. Հարկային ծախսերը ընտրված երկրներում _____32

Գծապատկեր 1.6. Բյուջետային հաշվետվությունների հաճախականությունը և յուրաժամությունը, ըստ SDDS-ի բաժանորդների _____34

Գծապատկեր 1.7. Տարեկան ֆիսկալ հաշվետվությունների յուրաժամությունը _____35

Գծապատկեր 1.8. Հայաստան. պաշար-հոսք ճշգրտումը, 2016 թ. _____37

Գծապատկեր 1.9. Հայաստան. ընդհանուր կառավարության զուտ վարկավորումը/փոխառությունը՝ ըստ GFSM2001 և SNA 2008 հաշվետվությունների _____40

Գծապատկեր 2.1. ԱԲՀ-ների եկամուտների կազմը _____49

Գծապատկեր 2.2. Սեփական աղբյուրից եկամուտները _____49

Գծապատկեր 2.3. Իրական ՀՆԱ-ի կանխատեսումները _____51

Գծապատկեր 2.4. Գնաճի կանխատեսումները _____51

Գծապատկեր 2.5. Հայաստանում իրական ՀՆԱ-ի կանխատեսման սխալմունքը, ըստ կանխատեսման հեղինակի _____51

Գծապատկեր 2.6. Բյուջեի առավելագույն սահմանաչափը և նույն տարվա ՄԺԾԾ-ի առավելագույն սահմանաչափը _____53

Գծապատկեր 2.7. Միջնաժամկետ ֆիսկալ կանխատեսման միջին սխալմունքը ընտրված երկրներում, 2007–16 թթ. _____54

Գծապատկեր 2.8. Հանրային ներդրումները ընտրված երկրներում _____56

Գծապատկեր 2.9. Ֆիսկալ կանոնների Էվոյուցիան Հայաստանում _____60

Գծապատկեր 2.10. Դեֆիցիտները և դեֆիցիտի կանոնը _____61

Գծապատկեր 2.11. Պարտքը և պարտքի կանոնները _____61

Գծապատկեր 2.12. Իրական ՀՆԱ-ի կանխատեսումների համեմատություն _____67

Գծապատկեր 2.13. Բյուջեի վերանայումներ (բացառությամբ ԱԲՀ-ների)___	68
Գծապատկեր 2.14. Հայաստան. Բյուջեից դուրս թուլատրված ծախսեր _____	68
Գծապատկեր 2.15. Հավելյալ բյուջեների միջին թիվը ընտրված երկրներում _____	69
Գծապատկեր 3.1. Երկրների համեմատություն. անվանական ՀՆԱ-ի, փոխարժեքի և պետական եկամուտների տատանողականությունը _____	82
Գծապատկեր 3.2. Հանրային հատվածի պարտքի փոփոխությունը պայմանավորող գործոնները _____	82
Գծապատկեր 3.3. Հանրային պարտքի մակրոոգգայնության վերլուծություն _____	83
Գծապատկեր 3.4. Առողջապահության կանխատեսվող ծախսերը _____	86
Գծապատկեր 3.5. Կենսաթոշակային կանխատեսվող ծախսերը _____	86
Գծապատկեր 3.6. Պահուստային ֆոնդի հանրագումարային օգտագործումը _____	87
Գծապատկեր 3.7. Խոշոր և մանր ծախսային հոդվածները _____	87
Գծապատկեր 3.8. Փոխարժեքի տատանողականությունը և արտարժույթով պարտքը ընտրված երկրներում _____	89
Գծապատկեր 3.9. Կառավարության երաշխիքները որոշ պետություններում (2014 թ.) _____	92
Գծապատկեր 3.10. ՊՄԳ կապիտալի պաշարը տարբեր երկրներում (2014 թ.) _____	93
Գծապատկեր 3.11 Երկրների համեմատություն. ֆինանսական հատվածի ոչ բաժնեմասային պարտավորությունները ընտրված երկրներում _____	96
Գծապատկեր 3.12. Բանկային կայունության քարտեզ _____	96
Գծապատկեր 3.13. Չաշխատող վարկերը շուկայի հատվածներում _____	96
Գծապատկեր 3.14. Բնական աղետների պատճառած միջին տարեկան կորուստը (AAL) և հավանական առավելագույն կորուստը (PML) ընտրված երկրներում _____	100
Գծապատկեր 3.15. ՏԻՄ-երի չափերը և ֆինանսական ինքնուրույնությունը ընտրված երկրներում _____	102
Գծապատկեր 3.16. Պետական ընկերությունների շահույթը (2016 թ.) _____	104
Գծապատկեր 3.17. Կառավարության օժանդակությունը պետական ընկերություններին _____	104
Գծապատկեր 3.18. Հայաստանի պետական ընկերությունների պարտավորությունները _____	105
Գծապատկեր 3.19. Որոշ երկրների պետական ընկերությունների պարտավորությունները _____	105

ԱՂԹՈՒՍԱԿՆԵՐ

Աղյուսակ 0.1. Հայաստան. ամփոփ գնահատում ըստ Ֆիսկալ թափանցիկության կանոնագրի _____ 17

Աղյուսակ 0.2. Հայաստան. հանրային հատվածի ֆինանսների մասին ամփոփ տեղեկատվություն, 2016 թ. _____ 18

Աղյուսակ 1.1. Հայաստան. ֆիսկալ հաշվետվությունների ցանկ _____ 23

Աղյուսակ 1.2. Հայաստան. հանրային հատվածի կառույցները եւ ֆինանսները, 2016 թ. ____ 24

Աղյուսակ 1.3. Ծախսերն ըստ տնտեսական տեսակի՝ ՊՈԱԿ-ներով և առանց դրանց _____ 36

Աղյուսակ 1.4. Գնահատման ամփոփումը. Ֆիսկալ հաշվետվություններ _____ 45

Աղյուսակ 2.1. Բյուջետավարմանն առնչվող հիմնական օրենքները _____ 48

Աղյուսակ 2.2. Հայաստան. բյուջետավարմանն առնչվող հաշվետվությունները _____ 48

Աղյուսակ 2.3. Բյուջեի նախագծի ներկայացման և հաստատման ամսաթվերը, 2014 – 2018 թթ. _____ 58

Աղյուսակ 2.4. Իրական ՀՆԱ-ի կանխատեսման սխալմուկը _____ 66

Աղյուսակ 2.5. ՄԺԾԾ-ների և տարեկան բյուջեների միջև համախառն ծախսերի ցուցանիշներն համադրող աղյուսակի օրինակ _____ 71

Աղյուսակ 2.6. 2018 թվականի կանխատեսման սխալմուկի բացվածքը _____ 73

Աղյուսակ 2.7. Գնահատման ամփոփումը. ֆիսկալ կանխատեսումները և բյուջետավարումը _____ 76

Աղյուսակ 3.1. Հայաստան. ֆիսկալ ռիսկերին վերաբերող հաշվետվություններ _____ 79

Աղյուսակ 3.2. Ֆիսկալ հատուկ ռիսկերը _____ 83

Աղյուսակ 3.3. Կենտրոնական կառավարության ֆինանսական ակտիվները և պարտավորությունները (միլիոն դրամ) _____ 89

Աղյուսակ 3.4. ՊՄԳ գործող պայմանագրերը _____ 92

Աղյուսակ 3.5. Ֆինանսական հատվածի ֆինանսական ցուցանիշները _____ 94

Աղյուսակ 3.6. Գնահատման ամփոփումը. ֆիսկալ ռիսկերը _____ 109

ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ

I. Հայաստան. Կառավարության ֆիսկալ թափանցիկության գործողությունների ծրագիրը (2018–21 թթ.) _____ 112

II. Տեխնիկական տեղեկանք աղյուսակ 0.2-ի վերաբերյալ _____ 125

III. Հատուկ ֆիսկալ ռիսկերի հաշվարկ _____ 131

ԵԶՐՈՒՅԹՆԵՐԻ ԲԱՌԱՐԱՆ

ԱՀՍ	Ազգային հաշիվների ստանդարտներ
ԱՍՀՆ	Աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն
ԱՎԾ	Ազգային վիճակագրական ծառայություն
ԲՀՕ	Բյուջետային համակարգի մասին օրենք
ԲՄԱՕ	Բյուջեի մասին ամենամյա օրենք
ԳՄՀ	Գանձապետական միասնական հաշիվ
ՀԶՌ	Հայաստանի գարգացման ռազմավարություն
ՀՀԴ	Հայաստանի Հանրապետության դրամ
ՀՀ ԿԲ	Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկ
ՀՆԱ	Համախառն ներքին արդյունք
ՀՈԱԿ	Համայնքային ոչ առևտրային կազմակերպություն
ՀՖԿ	Հանրային ֆինանսական կառավարում
ՄԺԾԾ	Միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիր
ԶԱՎ	Զախտառոյ վարկ
ՊԲՊԿՎ	Պետական բյուջեի նկատմամբ պարտավորությունների կառավարման վարչություն
ՊԳԿՎ	Պետական գույքի կառավարման վարչություն
ՊԿՀ	Պարտքի կայունության հաշվետվություն
ՊՄԳ	Պետական-մասնավոր գործընկերություն
ՊՈԱԿ	Պետական ոչ առևտրային կազմակերպություն
ՊՊՕ	Պետական պարտքի մասին օրենք
ՎՀՊ	Վերահսկիչ պալատ
ՎՊ	Վերստուգիչ պալատ
ՎԶԵԲ	Վերակառուցման եւ գարգացման եվրոպական բանկ
ՓԲԸ	Փակ բաժնետիրական ընկերություն
ՖՀՎ	Ֆիսկալ հարցերի վարչություն
ՖՌԳԲ	Ֆիսկալ ռիսկերի գնահատման բաժին
ՖՌՏ	Ֆիսկալ ռիսկերի մասին տեղեկանք
ՖԹԿ	Ֆիսկալ թափանցիկության կանոնագիրք
ՖԹԳ	Ֆիսկալ թափանցիկության գնահատում
ՖՆ	Ֆինանսների նախարարություն
APSAS	Հայաստանի հանրային հատվածի հաշվապահական հաշվառման ստանդարտներ
COFOG	Կառավարության գործառույթների դասակարգում

DEG	Deutsche Investitions-und Entwicklungsgesellschaft
EITI	Հանճարայլունահանող ոլորտների թափանցիկության նախաձեռնություն
GFSM 2001	Կառավարության ֆինանսների վիճակագրության ձեռնարկ, 2001
GIZ	Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit
INTOSAI	Առաջիտի պետական կառույցների միջազգային կազմակերպություն
IPSAS	Հանրային հատվածի հաշվապահական հաշվառման միջազգային ստանդարտներ
ISA	Առաջիտի միջազգային ստանդարտներ
UNISDR	Միավորված ազգերի կազմակերպության աղետների ռիսկի կրճատման գրասենյակ

ՆԱԽԱԲԱՆ

Ֆիսկալ թափանցիկության գնահատում (ՖԹԳ) իրականացնելու նպատակով 2018 թվականի մարտի 28-ից ապրիլի 10-ը երեսան այցելեց Արժույթի միջազգային հիմնադրամի (ԱՄՀ) Ֆիսկալ հարցերի վարչության (ՖՀՎ) տեխնիկական առաջնությունը: Առաջնության ղեկավարն էր պրն. Յոհան Սայվալդը (ՖՀՎ), անդամները՝ պրն. Ֆազիր Շեյբ Ռահիմը (ՖՀՎ), տկն. Վիերա Կաուլվան (ՏՏԱ), պրն. Ջոն Ջոնսոնը (տարածաշրջանային խորհրդատու), պրն. Վահրամ Ջանվելյանը (ԱՄՀ-ի տեղի գրասենյակ) եւ պրն. Էյվինգ Թանդերգը (կարճաժամկետ փորձագետ):

Առաջնությունն հանդիպեց Ֆինանսների նախարար պրն. Վարդան Արամյանին, Նախարարի առաջին տեղակալ պրն. Ատոմ Ջանջուզյանին եւ նախարարի տեղակալ պրն. Արմեն Հայրապետյանին, ինչպես նաեւ Ֆինանսների նախարարության այլ բարձրաստիճանի պաշտոնյաների՝ ներառյալ Մակրոտնտեսական ֆազակահանության վարչությունից, Բյուջետային բյուրոյից, Բյուջետային ծախսերի ֆինանսական ծրագրավորման վարչությունից, Ֆիսկալ ուսիկերի գնահատման բաժնից (ՖՌԳԲ), Պետական բյուջեի նկատմամբ պարտավորությունների կառավարման վարչությունից (ՊԲՊԿՎ), Բյուջեի կատարման հաշվետվությունների վարչությունից, Պետական պարտի կառավարման վարչությունից եւ Պետական հատվածի հաշվապահության մեթոդաբանության եւ հաշվետվությունների մոնիտորինգի վարչությունից:

Առաջնությունը նաեւ հանդիպեց Խորհրդարանի ֆինանսավարկային եւ բյուջետային հարցերի մետական հանձնաժողովի նախագահ պրն. Գ. Մինայանին, Վերահսկիչ պալատին, Աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարությանը (ԱՄՀՆ), ՀՀ Կենտրոնական բանկի (ՀՀ ԿԲ) Ֆինանսական համակարգի կայունության եւ զարգացման վարչությանը, Էներգետիկայի եւ բնական պաշարների նախարարությանը, Պետական գույքի կառավարման վարչությանը, Ազգային վիճակագրական ծառայությանը (ԱՎԾ), Պետական եկամուտների կոմիտեին, Ներդրումների ներգրավման եւ համակարգման վարչությանը եւ Էկոնոմիկայի նախարարությանը:

Առաջնությունն իր եզրակացությունների եւ Առաջարկությունների վերաբերյալ տեղեկություններ հաղորդեց Համաշխարհային բանկի, GIZ-ի (Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit) եւ ԱՄՆ ՄՁԳ-ի (USAID) ներկայացուցիչներին:

Առաջնությունը ցանկանում է բաց ֆինանսիստների եւ հարգալիք վերաբերմունքի համար շնորհակալություն հայտնել իշխանություններին՝ մասնավորապես պրն. Էյվարդ Հակոբյանին առաջնության ողջ ընթացքում ցուցաբերած

օժանդակության համար: Առաքելությունը շնորհակալություն է հայտնում նաև Հայաստանում ԱՄՆ-ի մշտական ներկայացուցիչ տկն. Յուլիա Ուսոյուգովային եւ նրա գրասենյակի անձնակազմին՝ մասնավորապես գրասենյակի կառավարիչ տկն. Մարինա Ալեքսանյանին, առաքելության աշխատանքին բովանդակային մասնակցության եւ խիստ կարեւոր կազմակերպչական օժանդակության համար: Առաքելությունը ցանկանում է նաև բանավոր եւ գրավոր թարգմանության գերազանց ծառայությունների համար երախտագիտություն հայտնել պրն. Խաչատուր Այումյանին եւ տկն. Լիլիթ Սիմոնյանին:

ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ

Վերջին տասնամյակում պետական ֆինանսների կառավարման բարեփոխումները նպաստավոր են եղել Հայաստանի ֆիսկալ թափանցիկության գործելակերպերի համար, և նախատեսվող որոշ բարեփոխումներ հետագա առաջընթաց կապահովեն: Միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրի (ՄԺԾՄ), բարելավված ֆիսկալ նպատակների և ծրագրային բյուջետավարման համակարգի ներդրմամբ՝ ֆիսկալ կանխատեսումները և բյուջեներն ավելի ապագայամետ և ֆադաբանության կողմնորոշում ունեցող են դարձել: Ֆիսկալ ռիսկի բացահայտումը, թեև հատվածական է, սակայն աստիճանաբար բարելավվել է, մասնավորապես մակրոֆիսկալ ռիսկի գնահատման ուղղությամբ, և մշակվում է ՊՄԳ օրենք: Հաշվեգրման հիմնուհիվ հաշվապահական հաշվառման բարեփոխման շնորհիվ զգալուրեն կբարելավվի բյուջեի կառավարման հաշվետվությունների և ֆիսկալ վիճակագրության ընդգրկումը և որակը, որոնք արդեն կառավարության ֆինանսական վիճակի վերաբերյալ տրամադրում են ժամանակին և հանախակի տեղեկություններ:

Հետևաբար, առկա են ֆիսկալ թափանցիկության առողջ գործելակերպի տարրերից շատերը: Հաշվետվությամբ ներկայացվում է ֆիսկալ թափանցիկության գործելակերպերի գնահատումն՝ ըստ ԱՄՀ-ի Ֆիսկալ թափանցիկության կանոնագրի (ՖԹԿ): Հայաստանը 36 սկզբունքներից 16-ի դեպքում բավարարում է լավ կամ առաջադեմ գործելակերպի չափանիշը, իսկ ևս 14 սկզբունքների դեպքում՝ նվազագույն գործելակերպի չափանիշը (Այլուսակ 0.1): Հայաստանի ֆիսկալ թափանցիկության գործելակերպերն ուժեղ և թույլ կողմեր ունեն ՖԹԿ բոլոր ոլորտներում՝ ֆիսկալ հաշվետվությունների ներկայացում, ֆիսկալ կանխատեսումների իրականացում և բյուջետավարում և ֆիսկալ ռիսկի բացահայտում և կառավարում: Մի ֆանի հիմնական ուժեղ կողմերն են.

- Մեկ ամսվա ընթացքում տարբեր դասակարգումներից կազմված բյուջեի կառավարման ամսական հաշվետվության և 4 ամսվա ընթացքում պետական կառավարման հատվածի ֆինանսական վիճակագրության հրատարակումը.
- Միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրի և տարեկան բյուջեի ներկայացումը՝ մակրատնտեսական համապարփակ կանխատեսումներով, ֆիսկալ նպատակներով և կատարողականի մասին տեղեկություններով, որոնք խորհրդարանին են ներկայացվում սահմանված ժամկետում՝ «Բյուջետային համակարգի մասին» օրենքի դրույթների համաձայն.
- Պետական ֆինանսների մակրատնտեսական այլընտրանքային սցենարների ազդեցության վերլուծությունը և ֆիսկալ առանձին ռիսկերի վերաբերյալ տարբեր վաստաթղթերում ֆիսկալ ռիսկի բացահայտումը.
- Պետական կորպորացիաների ֆինանսական կատարողականի մոնիտորինգի կիսամյակային հաշվետվություններն արտացոլում են հանրագումարային և ընկերությունների բացվածքով սվյալներ պետական կորպորացիաների մեծ

մասի վերաբերյալ, իսկ կառավարության և պետական կորպորացիաների միջև իրականացվող առանձին տրանսֆերտները բացահայտվում են բյուջեի փաստաթղթերում: ՊՈԱԿ-ները ֆիսկալ ռիսկերի կարևոր ուղղություններից մեկն են՝ հաշվի առնելով այն, որ այս հատվածի պարտավորությունները (ՀՆԱ-ի 15 տոկոսը) բարձր են, իսկ շահութաբերությունը՝ ցածր:

Միևնույն ժամանակ գնահատմամբ ընդգծվում են մի շարք ոլորտներ, որտեղ առկա է Հայաստանի ֆիսկալ թափանցիկության գործելակերպերի հետագա բարելավման հնարավորություն.

- Որևէ առանձին ֆիսկալ հաշվետվությամբ պետական կառավարման հատվածի գործունեության ամբողջական պատկերը չի ներկայացվում, և անհրաժեշտություն կարող է առաջանալ Հայաստանում վնասով աշխատող մի շարք պետական ընկերություններին (որոնց բաժին է ընկնում ՀՆԱ-ի մոտավորապես 2 տոկոսը) պետական կառավարման հատվածում վերադասակարգելու համար, սակայն ներկայումս չի կատարվում դրանց շուկայական կամ ոչ շուկայական լինելու ստուգում:
- ԿՖՎՁ 2014 (GFSM 2014)-ի և ԱՀՀ 2008 (SNA 2008) վրա հիմնված վիճակագրական հաշվետվություններում բյուջետային մնացորդային գումարների միջև տարբերությունները զգալի են և կազմում են 2.5 տոկոս, իսկ շեղումները չեն բացատրվում:
- Ֆիսկալ կանոնների համակարգի վերջին փոփոխությունները, որոնք նպատակաուղղված են դրանք ավելի ճշգրիտ դարձնելուն, պահանջում են արժանահավատության ամրապնդման և համապատասխանության ապահովման ջանքեր: Խորհրդարանի բյուջետային գրասենյակը կառավարության ֆիսկալ կանխտեսումներին և ֆիսկալ ֆուդալանության նպատակներին համապատասխանության անկախ գնահատումների կատարման գործառույթ չունի: Միևնույն տարվա ՄԺԾԾ-ի և տարեկան բյուջեի միջև խոշոր տարբերությունները (ՀՆԱ-ի 0.6 տոկոսը) լավ չեն բացատրվում և համապնդման աղյուսակի տեսքով պատշաճորեն չեն գրանցվում:
- Բյուջետային հատկացումներում տարվա ընթացքում զգալի փոփոխությունների ներկա գործելակերպը կարող է նաև խթանել բյուջեի արժանահավատությունը: Միջին հաշվով ծախսերի 8.6 տոկոսը օրենսդիր մարմնի կողմից բացահայտարեն չի հաստատվում: Այն ներառում է արտաբյուջետային հաշիվներից կատարվող ծախսերը, որոնք բյուջեում նախատեսված չեն, Կառավարության պահուստային ֆոնդը և տարվա ընթացքում բյուջետային հատկացումների վերանայումները:
- Ֆիսկալ առանձին ռիսկերի վերաբերյալ տեղեկությունները հատվածական են, ներկայացվում են ՄԺԾԾ-ի տարբեր բաժիններում, տարեկան բյուջետային և մի շարք այլ փաստաթղթերում: Թեև ֆինանսական պարտավորությունների վերաբերյալ (պետական կառավարման հատվածի 65 տոկոսը) հրապարակվում է ռիսկերի

համապարփակ վերլուծություն, ֆինանսական ակտիվների վերաբերյալ ռիսկերի հրապարակված վերլուծություն առկա չէ, թեև վերավարկավորումը, միջպետական վարկերը և բյուջետային վարկերը (26 տոկոս) ենթակա են զգալի, մասնավորապես՝ արժեքի գնահատման ռիսկերի:

- Պետություն-մասնավոր հատված 4 գործընկերություններից (ՊՄԳ-ներ), որոնց կապիտալի պաշարը կազմում է ՀՆԱ-ի 10.2 տոկոսը, միայն 2-ի համար է ներկայացվում ռիսկերի գնահատում, թեև այնպիսի կարևոր ստեղծարարություններ, ինչպիսիք են ընդհանուր իրավունքները և պարտավորությունները, բացակայում են: ՊՄԳ օրենքը նախապատասխան ընթացքում է, որով պետք է ուղղորդվի նախատեսվող շատ ծրագրերի կառավարումը:

Սույն գնահատման հիման վրա հաշվետվությամբ ներկայացվում է տաս Առաջարկություն՝ նպատակաուղղված առաջնահերթ համարվող ոլորտներում ֆիսկալ թափանցիկության հետագա բարելավմանը: Մասնավորապես, դրանք են՝

1. Բյուջեի կատարման ինստիտուցիոնալ ընդգրկման ընդլայնումը՝ կենտրոնական կառավարությունը ներառելու, իսկ վիճակագրական հաշվետվությունները դեպքում՝ կառավարման պետական հատվածը, այդ թվում՝ ոչ շուկայական պետական կազմակերպությունները և համայնֆային ոչ առևտրային կազմակերպությունները ներառելու համար.
2. Կենտրոնական կառավարության հաշվեկռի հրապարակումը և դրա ծածկույթի ընդլայնումը՝ պետական կառավարման հատվածի ներառմամբ.
3. Ֆիսկալ հաշվետվությունների համապատասխանության, համադրելիության և ամբողջականության բարելավումը՝ ներկայացնելով հիմնական ֆիսկալ ամփոփ տվյալների համադրումը.
4. Հաշվապահական հաշվառման նոր համակարգի ներդրմամբ ֆիսկալ հաշվետվությունների համապարփակության, սրակի և համեմատելիության բարելավման ապահովումը.
5. ՄԺԾԾ և բյուջետային փաստաթղթերի ամրապնդումը՝ ՄԺԾԾ-ում և բյուջեի ուղերձում ներառելով ֆիսկալ կանոններին համապատասխանության մասին հայտարարությունը և եկամուտների և ծախսերի համադրման այլուսակները.
6. Անկախ գնահատման ուժեղացումը՝ ապահովելով ֆիսկալ կանոնների փաստացի համապատասխանության աուդիտը Հաշվեհանդիս պալատի կողմից, և Խորհրդարանի Բյուջետային գրասենյակում տեխնիկական կարողությունների ստեղծումը՝ խորհրդարանական բյուջետային գրասենյակի միջնաժամկետ

դերակատարմանը՝ բյուջեի նախագծի նախնական համապատասխանության գնահատմանը
նախապատաստվելու համար.

7. Տարվա ընթացքում բյուջեի վերանայումների կրճատումը՝ արտաբյուջետային հաշիվները ներառելով տարեկան բյուջեում, և կառավարության պահուստային ֆոնդի հասանելիության հստակ չափանիշների սահմանումը.
8. Բյուջետային վաստաթղթերում համախմբված ֆինկալ ուիկերի ամփոփագրի (ՀՌԱ) ներկայացումը և ՖՆ ստորաբաժանմանը ՀՌԱ համակարգման պատասխանատվության վերապահումը.
9. ՊՄԳ-ների իրավական դաշտում ՊՄԳ-ների հստակ և համապարփակ սահմանման նախատեսման, և Հայաստանի ֆինկալ կանոնին համապատասխան ՊՄԳ կուտակված այլ պարտավորությունների մասով օրենքով սահմանաչափի նախատեսման ապահովումը, և
10. Պետական ընկերությունների վերաբերյալ հաշվետվությունների ընդլայնումը՝ դրանց ֆինանսական արդյունքների, շահերի բախման և բյուջետային ազդեցությունների ավելի ամբողջական պատկերը ներկայացնելու համար:

Առաջարկությունների իրականացումը որոշ ջանքեր կպահանջի, և կառավարության համար կարող է օգտակար լինել կարողությունների գարգացման խնդրում ԱՄՀ-ի և այլ ՏԱ տրամադրողների աջակցությունը: Հավելված 1-ում Առաջարկությունները ներկայացվում են ըստ առաջնահերթության և 2018-21թթ. ժամանակահատվածում հաջորդականությամբ դասակարգված գործողությունների ծրագրի տեսքով:

Ֆինկալ թափանցիկության գնահատմամբ հաշվարկվում է նաև Հայաստանի հանրային հատվածի ֆինանսական դիրքը՝ հանրային ֆինանսների վերաբերյալ ավելի համապարփակ տեսակետ ներկայացնելու համար: Ըստ դրա հաշվարկի՝ հանրային հատվածի համախմբված ծախսերը 2016 թ. կազմում են ՀՆԱ-ի 45.7 տոկոսը, հանրային հատվածի տիրապետման տակ գտնվող ակտիվները և պարտավորությունները՝ ՀՆԱ-ի 108.8 և 109.1 տոկոսը, իսկ հանրային հատվածի գուտ ակտիվները՝ ՀՆԱ-ի 0.3 տոկոսը (Աղյուսակ 0.2): Թեև կառավարման հատվածի պակասուրդը և գուտ ակտիվներն էականորեն չեն տարբերվում կենտրոնական կառավարության մասով ներկայացված ամփոփ ցուցանիշներից, ընդհանուր հանրային հատվածի գործունեության ցուցանիշները շատ ավելի բարձր են:

Սույն հաշվետվության մնացած բաժիններում ներկայացվում է Հայաստանի ֆինկալ թափանցիկության գործելակերպերի մանրամասն գնահատումն՝ ըստ ՖԹԿ չափանիշների և բերվում են հիմնական թերությունների վերացմանն ուղղված մի խումբ Առաջարկություններ: Այն ունի հետևյալ կառուցվածքը.

- Գլուխ I-ում գնահատվում են ներկայացվող ֆինանսական հաշվետվությունների ընդգրկումը (ծածկույթը), յուրաժանությունը, սրակը և ամբողջականությունը.
- Գլուխ II-ում գնահատվում են ֆինանսական կանխատեսումների և բյուջետավարման համապարփակությունը, կանոնավորությունը, բաղադրականության կողմնորոշումը և արժանահավաստությունը.
- Գլուխ III-ում գնահատվում են ֆինանսական ռիսկերի հրապարակման և կառավարման մեխանիզմները:

Աղյուսակ 0.1-ում ներկայացվում է Հայաստանի կատարողական՝ ըստ ՖԹԿ-ի, աղյուսակ 0.2-ում տրվում է 2016թ. Հայաստանի հանրային հատվածի ամփոփ ֆինանսական նկարագրի նախնական և մասնակի գնահատականը:

Գործելակերպի մակարդակ	ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆ			
	Զի բավարարվում	Նվազագույն	Լավ	Առաջադեմ

Կարևորության մակարդակ	ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆ		
	Բարձր	Միջին	Ցածր

Աղյուսակ 0.1. Հայաստան. ամփոփ գնահատում ըստ Ֆիսկալ թափանցիկության կանոնագրի

I. Ֆիսկալ հաշվետվությունների ներկայացում	II. Ֆիսկալ կանխատեսումներ և բյուջետավարում	III. Ֆիսկալ ռիսկերի վերլուծություն և գնահատում
Հաստատությունների ընդգրկում	Բյուջեի միասնականություն	Մակրոտնտեսական ռիսկեր
Պաշարների ընդգրկում	Մակրոտնտեսական կանխատեսումներ	Ֆիսկալ հատուկ ռիսկեր
Հոսքերի ընդգրկում	Միջնաժամկետ բյուջետային շրջանակ	Երկարաժամկետ ֆիսկալ կայունություն
Հարկային ծախսերի ընդգրկում	Ներդրումային ծրագրեր	Բյուջեով չնախատեսված ծախսեր
Տարվա ընթացքում հաշվետվությունների ներկայացման հանրաժանություն	Ֆիսկալ օրենսդրություն	Ակտիվների և պարտավորությունների կառավարում
Տարեկան հաշիվների յուրաժանություն	Բյուջետային փաստաթղթերի յուրաժանություն	Երաշխիքներ
Դասակարգում	Ֆիսկալ ֆաղափականության նպատակներ	Պետական-մասնավոր գործընկերություն
Ներքին համապատասխանություն	Կատարողականի վերաբերյալ տեղեկություններ	Ֆինանսական հատված
Պատմական տվյալների վերանայումներ	Հանրային մասնակցություն	Բնական պաշարներ
Վիճակագրության ամբողջականություն	Անկախ գնահատում	Շրջակա միջավայրի ռիսկեր
Արտաքին աուդիտ	Հավելյալ բյուջե	ՏԻՄ-եր
Ֆիսկալ տվյալների համեմատելիություն	Կանխատեսումների համադրում	Պետական ընկերություններ

Աղյուսակ 0.2. Հայաստան. հանրային հատվածի ֆինանսների մասին ամփոփ տեղեկատվություն, 2016 թ. (ՀՆԱ-ի տոկոս)

Armenia: Public Sector Financial Overview, 2016
(Percent of GDP)

	General Government					Public corporations			Consolidation	Public Sector
	Central Government	o / w: State Budget	Local Government	Consolidation Gen. Govt.	Consolidated Gen. Govt.	Nonfinancial	Financial	Central bank		
Transactions										
Revenue	23.5	23.1	2.6	-1.2	24.9	3.8	0.0	0.6	-1.2	28.1
Expenditure	28.9	28.5	2.5	-1.2	30.3	5.0	0.0	0.7	-1.2	34.8
Expense	25.6	25.2	2.5	-1.2	27.0	4.0	0.0	0.6	-1.2	30.4
Investment in NFA	3.3	3.3	0.0	0.0	3.3	1.0	0.0	0.1	0.0	4.4
Net operating balance	-2.2	-2.2	0.1	0.0	-2.1	-0.2	0.0	-0.1	0.0	-2.3
Net lending/borrowing	-5.5	-5.5	0.1	0.0	-5.4	-1.2	0.0	-0.1	0.0	-6.8
Stocks										
Assets	60.6	56.8	10.8	0.0	71.4	12.8	0.3	32.3	-14.5	102.3
Nonfinancial	34.2	31.7	10.8	0.0	45.0	9.8	0.0	2.0	0.0	56.8
Financial	26.4	25.2	0.0	0.0	26.4	3.1	0.3	30.3	-14.5	45.5
Liabilities	71.1	68.1	0.0	0.0	71.1	12.8	0.3	32.3	-14.5	101.9
Liabilities, other than equity	71.1	68.1	0.0	0.0	71.1	8.5	0.2	32.2	-10.0	101.9
Equity	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	4.4	0.1	0.1	-4.5	0.0
Net worth	-10.4	-11.3	10.8	0.0	0.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.3
Net financial worth	-44.7	-42.9	0.0	0.0	-44.7	-9.8	0.0	-2.0	0.0	-56.5
Net fin.worth incl. pension liabilities	-96.2	-94.5			-96.2					108.0

Աղբյուրը՝ GFSM 2014 գեկույց, Հայաստանի իշխանություններ (Գանձապետարան, ՖՆ-ի պարտքի վարչություն, Պետական գույքի կառավարման վարչություն, Բաժնետոմսերի վարչություն, Պարտավորությունների վարչություն), 207 պետական ոչ ֆինանսական կորպորացիաների, Կենտրոնական բանկի, այդ թվում նրա 10 մասնաճյուղերի, Հայաստանի Զարգացման և ներդրումներ կորպորացիայի, Հայաստանի Արտահանման ապահովագրական գործակալության ֆինանսական հաշվետվություններ, ԱՄՀ-ի անձնակազմի հաշվարկներ:

Նշումներ՝ Կենտրոնական կառավարությունը ներառում է բյուջետային կենտրոնական կառավարության համախմբված տվյալները, այդ թվում սոցիալական ապահովության գործունեությունը և արտաբյուջետային միավորները: Կենտրոնական կառավարության տվյալները ներառում են ՊՄԳ-ների ոչ ֆինանսական ակտիվները և պարտավորությունները, որոնք, հաշվարկների համաձայն, կազմում են ՀՆԱ-ի 10.2 տոկոսը, ինչպես նաև զինծառայողների գծով կենսաթոշակային ուղղակի պարտավորությունները, որոնք, ըստ գնահատման, կազմում են ՀՆԱ-ի 6.1 տոկոսը: Բաշխողական հիմունքով գործող կենսաթոշակային սխեմայի ենթադրվող պարտավորությունները (ՀՆԱ-ի 51.5 տոկոս) ներառված չեն պարտավորությունների տվյալներում, բայց արտացոլված են «Զուտ ֆինանսական կապիտալ, ներառյալ կենսաթոշակային պարտավորությունները» ծանոթագրային հոդվածում: Հավելված II-ում ներկայացված են լրացուցիչ մանրամասներ տվյալների աղբյուրների և կիրառված մեթոդների մասին:

Այս հաշվարկների միջոցով փորձ է արվել ներկայացնել Հայաստանի պետական հատվածի ֆինանսների լայն պատկերը՝ բյուջետային տարբեր հաշվետվություններում հրապարակված տվյալները փոխլրացնելով տվյալների ամենաէական բացերի առնչությամբ ԱՄՀ-ի անձնակազմի կատարած հաշվարկներով, որոնք կատարվել են՝ հղում անելով «GFSM 2014»-ին: «GFSM 2014»-ը և պետական հատվածի հաշվապահական հաշվառման ստանդարտները դեռևս չեն իրականացվում պետական հատվածի բոլոր միավորների կողմից: Տվյալների աղբյուրների սահմանափակության և դրանց կազմման համար անհրաժեշտ ժամանակի սղության պայմաններում այս վարժության արդյունքը պետք է դիտարկվի որպես Հայաստանի պետական հատվածի ֆինանսների մոտավոր պատկեր:

I. ՖԻՍԿԱԿԱՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

1. Ֆիսկալ հաշվետվությունները պետք է համապարփակ, ժամանակին, արժանահավաստ, համադրելի և հասանելի կերպով ամփոփ ներկայացնեն կառավարության ֆինանսական կատարողականը, ֆինանսական դիրքը և դրամական հոսքերը: Այս գլխում Հայաստանի ֆիսկալ հաշվետվությունների ներկայացման գործելակերպի որակը գնահատվում է ԱՄՆ-ի Ֆիսկալ քաղաքականության կանոնադրի համեմատությամբ՝ հետևյալ չափումներով.

- Հանրային հատվածի հաստատությունների ընդգրկում, պաշարներ և հոսքեր
- Հաշվետվությունների հանախականություն և յուրաքանչյուրություն,
- Ֆիսկալ հաշվետվությունների որակ, հասանելիություն և համադրելիություն, և
- Հաշվետվություններում ներկայացվող ֆիսկալ տվյալների արժանահավաստություն և ամբողջականություն:

2. Հայաստանը զգալի քայլեր է կատարել վերջին տասնամյակի ընթացքում բյուջեի կատարողականի մասին հաշվետվությունների ներկայացումը և ֆիսկալ վիճակագրության բարելավելու ուղղությամբ: Կարևոր առաջնություններից կարելի է նշել.

- Կառավարության ֆինանսների վիճակագրության 2001 թ. ձեռնարկի (GFSM 2001) ընդունումը 2008 թվականին՝ բյուջեի տնտեսական դասակարգման համար,
- Բյուջեի կատարողականի մասին ամսական և եռամսյակային հաշվետվությունների հրատարակումը՝ դրամարկային սկզբունքով,
- Ազգային հաշիվների թվականի համակարգի (SNA) ընդունումը 2008 թվականին և ընդհանուր կառավարական հատվածի համար տարեկան ազգային հաշիվների հրատարակումը, և
- Նախարարությունների մակարդակում Հանրային հատվածի հաշվապահական հաշվառման միջազգային ստանդարտների (IPSAS) հիման վրա հաշվապահական հաշվառման նոր ազգային համակարգի մեկնարկը, որն ավարտին է հասցվելու 2025 թվականին:

3. Հայաստանի հիմնական ամփոփ ֆիսկալ հաշվետվությունները ներառում են հետևյալը.

- Բյուջեի կատարողականի մասին ամսական և եռամսյակային հաշվետվությունների կազմումը Գանձապետարանի բյուջեի կատարման վարչության կողմից: Ամսական հաշվետվություններում ներկայացվում են պետական բյուջեի

եկամուտների, ծախսերի եւ ֆինանսավորման փաստացի ցուցանիշները՝ դրամարկղային սկզբունքով:
Եւամսակային հաշվետվություններում պետական բյուջեի եւ ՏԻՄ-երի վերաբերյալ առավել մանրակրկիտ
տվյալներ են ներկայացվում՝ ըստ եկամուտների, ծախսերի եւ ֆինանսավորման տնտեսական խմբերի:

- **Պետական պարտքի տվյալները եւ տեղեկագրերը** կազմվում են ՖՆ-ի Պարտքի վարչության կողմից ամսական, եւամսակային եւ տարեկան կտրվածքով: Հաշվետվությունները պետական պարտքի վերաբերյալ մանրամասներ են պարունակում՝ ըստ ռեզիդենտության, արժույթի, ժամկետայնության եւ տոկոսադրույքի տեսակի:
- **Տարեկան բյուջեի կատարման հաշվետվությունը**, որը պատրաստվում է Գանձապետարանի բյուջեի կատարման վարչության կողմից եւ ներկայացնում է դրամարկղային եկամուտների, ծախսերի եւ ֆինանսավորման ամփոփ փաստացի ցուցանիշները՝ ընդգրկելով պետական բյուջեի եւ ՏԻՄ-երը: Տվյալները ՊՈԱԿ-ների մասին (սրբնօգտագործում են հաշվեգրման հաշվապահական համակարգ) բյուջեի կատարման հաշվետվությունների մեջ համախմբվելու են այն ժամանակ, երբ իրականացված կլինեն հաշվապահական բարեփոխումները:
- **Ֆիսկալ վիճակագրությունը** պատրաստվում է ՖՆ-ի Պարտքի վարչության կողմից ըստ GFSM 2014-ի, ինչպես նաեւ Ազգային վիճակագրական ծառայության (ԱՎԾ) կողմից՝ ըստ SNA 2008 մեթոդաբանության: Երկու հաշվետվություններն ընդգրկում են ընդհանուր կառավարական հատվածի մեծ մասը: Թեպետ SNA-ի վրա հիմնված տարեկան ոչ դրամարկղային ազգային հաշիվներն հրատարակվում են կանոնավոր կերպով, կանխիկով GFSM 2014 տվյալներ տրամադրվում են միայն ԱՄՆ-ին եւ ազգային մակարդակով չեն հրատարակվում:

4. Թեպետ Հայաստանը մեծ ծավալի ֆիսկալ տվյալներ է ներկայացնում հաշվետվություններում, հաշվետվությունների ներկայացումն հատվածական է եւ ոչ միտ է հասանելի հանրությանը: Առավել համապարփակ հաշվետվությունները, բյուջեի կատարման մասին հաշվետվությունները եւ ֆիսկալ վիճակագրությունը ներառում են միայն հոսքերը: Պաշարների վերաբերյալ սրբօ տվյալներ նույնպես հասանելի են, սակայն՝ սխալված են կենտրոնական կառավարության եւ ՏԻՄ տարբեր մարմինների տարաբնույթ հաշվետվություններում: ՊՈԱԿ-ների հաշվետվությունները եւ պետական ընկերությունների մեծ մասի հաշվետվությունները չեն հրատարակվում: ՀՈԱԿ-ների մասին տվյալներն հասանելի են միայն ՏԻՄ-երին:

5. Հայաստանը ներկայումս չի պատրաստում կառավարական հատվածի ֆինանսական հաշվետվություններ միջազգային ստանդարտների հիման վրա: Խորհրդային դարաբաժանի ստանդարտի օգտագործումը շարունակվելու է մինչեւ հաշվեգրումային IPSAS-ի վրա հիմնված հաշվապահական հաշվառման նոր համակարգի լիարժեք ներդրումը: Հաշվապահական հաշվետվությունները ներկայումս չեն ներկայացվում ֆինանսական հաշվետվությունների տեսքով, որոնցում եկամուտների եւ ծախսերի հոսքերը կկապվեն ֆինանսական ակտիվների եւ պարտավորությունների վտիտությունների հետ: Ասկա համախմբված հաշվեկիռն արտացոլում է կառավարության գուտ ակտիվների միայն մի

վտճի մասնաբաժինը, քանի որ այնտեղ ներառված են միայն հյուպային նախարարությունների գործառնական գործունեությանն առնչվող ակտիվները եւ պարտավորությունները:

6. Հայաստանի կողմից պատրաստվող հիմնական ֆինանսական հաշվետվությունները ներկայացված են 1.1 աղյուսակում:

Աղյուսակ 1.1. Հայաստան. ֆիսկալ հաճվելությունների ցանկ

Հաճվելություն	Հեղինակ	Ընդգրկում			Հաճվող տեսիլություն		Հրատարակում	
		Կառույց	Հումք	Պատրաստ	Հիմք	Դասակ.	Հանախոս.	Ժամկետ . տարր.
Հաճվելություններ տարվա ընթացքում								
Բյուջեի կատարման ամսական հաճվելություն	ՖՆ	ԲԿԿ	Ե, Ծ, Ֆին	...	Դրամ.	Ազգ.	Ամսական	30 օր
Պետական բյուջեի ցուցանիշներ	ՖՆ	ԲԿԿ	Ե, Ծ, Ֆին	...	Դրամ.	Ազգ.	Ամսական	30 օր
Պետական պարտքի տվյալներ	ՖՆ	ԲԿԿ	Ֆին	Պարտք	Ոչ գրամ.	Ազգ.	Ամսական	30 օր
Բյուջեի կատարման եռամսյակային հաճվելություն	ՖՆ	ԿԿ, ՏԻՄ	Ե, Ծ, Ֆին	...	Դրամ.	Ազգ.	Եռամսյակ.	30 օր
Համախմբված բյուջե	ՖՆ	ԿԿ, ՏԻՄ	Ե, Ծ, Ֆին	...	Դրամ.	Ազգ.	Եռամսյակ.	30 օր
ՏԻՄ բյուջե	ՖՆ	ՏԻՄ	Ե, Ծ, Ֆին	...	Դրամ.	Ազգ.	Եռամսյակ.	30 օր
Պետական պարտքի ցուցանիշներ	ՖՆ	ԲԿԿ	...	Պարտք	Ոչ գրամ.	Ազգ.	Եռամսյակ.	30 օր
Տարեկան հաճվելություններ								
Բյուջեի կատարման տարեկան հաճվելություն	ՖՆ	ԿԿ, ՏԻՄ	Ե, Ծ, Ֆին	...	Դրամ.	Ազգ.	Տարեկան	4 ամիս
Պետական պարտքի հաճվելություն	ՖՆ	ԲԿԿ		Պարտք, ակտիվներ	Ոչ գրամ.	Ազգ.	Տարեկան	5 ամիս
Կառավարության ֆինանսների տարեկան վիճակագրություն (չի հրատարակվում)	ՖՆ	ԲԿԿ, ՊՈԱԿ-ներ, ՏԻՄ	Ե, Ծ, Ֆին	...	Դրամ.	GFSM 2014
Ազգային հաճվելներ	ԱՎԾ	ԲԿԿ, ՊՈԱԿ-ներ, ՏԻՄ	Ե, Ծ	...	Ոչ գրամ.	SNA 2008	Տարեկան	18 ամիս

Ծանոթագրություն. ԲԿԿ՝ բյուջետային կենտրոնական կառավարություն, ԿԿ՝ կենտրոնական կառավարություն, ՏԻՄ՝ տեղական ինքնակառավարման մարմիններ, ԸԿ՝ ընդհանուր կառավարություն, ՈՖՀՀ՝ ոչ ֆինանսական հանրային հատված, ՀՀ՝ հանրային հատված, Ե՝ եկամուտ, Ծ՝ ծախս, Ֆին՝ ֆինանսավորում, ՈՖԱ՝ ոչ ֆինանսական ակտիվներ, ՖԱ՝ ֆինանսական ակտիվներ, Պ՝ պարտավորություններ:

1.1. Ֆիսկալ հաճվելությունների ընդգրկումը

1.1.1. Ընդգրկումն ըստ կառույցների (բազային)

7. Հայաստանի հանրային հատվածը ներառում է տարբեր կազմակերպչաիրավական ձևեր ունեցող առնվազն 3,464 միավորներ: Ստույգ թիվն անհայտ է, քանի որ գոյություն չունի հանրային միավորների համապարփակ ցանկ: Ինչպես ներկայացված է 1.2 աղյուսակում, միավորները բաշխված են հետևյալ ենթադասիաների միջև:

- **Կենտրոնական կառավարություն**, որը ներառում է ընդհանուր թվով 1,961 միավորներ, այդ թվում՝ 66 կենտրոնական կառավարության բյուջետային միավորներ,¹ եւ 1,895 ՊՈԱԿ-ներ², որոնք դասակարգվում են որպես արտաբյուջետային ֆոնդեր (ԱԲՖ-ներ): Սոցիալական ապահովության եկամուտներն ու ծախսերը ներառված են պետական բյուջեում:
- **Տեղական ինֆրակառավարում**, որը ներառում է ընդհանուր թվով առնվազն 1,201 միավոր, այդ թվում՝ 502 համայնք եւ մի քանի հազարավոր³ ԱԲՖ-ներ-ՀՈԱԿ-ներ, որից 699-ը, ի լրումն ոչ շուկայական գործունեության, իրականացնում են նաև սահմանափակ ծավալով առևտրային գործունեություն:
- **Հանրային ոչ ֆինանսական ընկերություններ**, որոնց թվում են մոտ 288 ընկերություններ, որոնք վերահսկվում են կենտրոնական կառավարության կողմից, Նշված ընկերություններից 241-ը բաժնետիրական ընկերություններ են: Տեղական ինֆրակառավարման մարմինների կողմից վերահսկվող ընկերությունների թիվն անհայտ է:
- **Հանրային ֆինանսական ընկերություններ**, որոնք 14 միավոր են՝ ներառյալ երկրի Կենտրոնական բանկը եւ վերջինիս 10 տարածքային ստորաբաժանումները, ինչպես նաև պետության կողմից վերահսկվող երեք պետական ընկերություններ (Հայաստանի զարգացման եւ ներդրումների ընկերություն, Հայաստանի ավանդների հատուցումը երաժիշտության հիմնադրամ եւ Հայաստանի արտահանման ապահովագրական գործակալություն):

¹ Թիվը վերաբերում է ընդհանուր բյուջեի կառավարիչներին:

² ՊՈԱԿ-ները եւ ՀՈԱԿ-ները պետական եւ համայնքային ոչ առևտրային կազմակերպություններ են, որոնք հիմնականում իրականացնում են շահույթի նպատակ չհետապնդող գործունեություն, օր՝ կրթություն, գիտահետազոտական աշխատանքներ եւ մշակույթ:

³ ՀՈԱԿ-ների ստույգ թիվը հասանելի չէ:

Աղյուսակ 1.2. Հայաստան. հանրային հատվածի կառույցները և ֆինանսները, 2016 թ.

(ՀՆԱ-ի տոկոս, երե այլ բան նշված չէ)

	Number of entities	Revenue	Expenditure	Balance	Intra-PS expenditure	Net expenditure
Public Sector	3,464	28.1	34.8	-6.8	0.0	34.8
General government	3,162	24.9	30.3	-5.4	-1.1	29.2
Central government (consolidated)	1,961	23.5	28.9	-5.5	-2.3	26.7
State Budget	66	23.1	28.5	-5.5	-5.2	23.4
State Non-Commercial Organizations	1,895	3.3	3.3	0.0	0.0	3.3
Local government (consolidated)	1,201	2.6	2.5	0.1	0.0	2.5
Marzes, towns, and villages	502	2.4	2.3	0.1	0.0	2.3
Municipal Non-Commercial Organizati	699	0.2	0.2	0.0	0.0	0.2
Nonfinancial public corporations	288	3.8	5.0	-1.2	-0.1	4.9
Central Bank	1	0.6	0.7	-0.1	0.0	0.7
Other financial public corporations	13	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Աղբյուրը՝ GFSM 2014 գեկույց, Հայաստանի իշխանություններ, պետական ընկերությունների ֆինանսական հաշվետվություններ (Կենտրոնական բանկի տվյալները ներառում են նրա 10 մասնաճյուղերին) և ԱՄՇ-ի անձնակազմի հաշվարկներ:

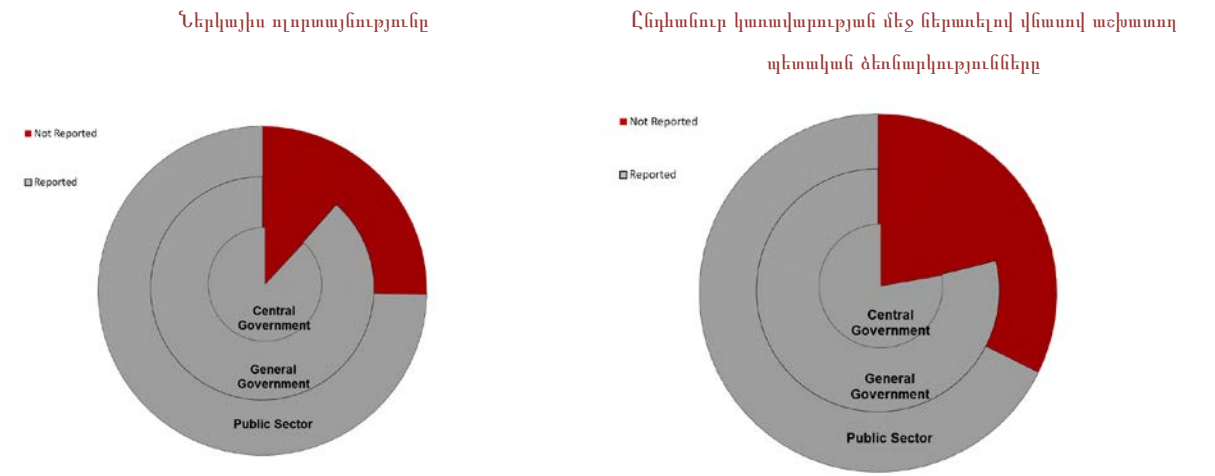
Նշում՝ «Եկամուտների» և «ծախսերի» թվային հանրագումարային տվյալները տարբերվում են՝ պայմանավորված միջ-ստորային գործառնությունների համախմբմամբ:

8. Հայաստանի հանրային հատվածի ծախսերը 2016 թվականին կազմել են ՀՆԱ-ի 34.8 տոկոսը: Աղյուսակ 1.2-ում ամփոփված է հանրային ռեսուրսների բաշխումն հանրային հատվածի տարբեր ենթադրարտների միջև 2016 թվականին՝ մասնավորապես.

- **Ընդհանուր կառավարության** գուտ ծախսերը կազմել են ՀՆԱ-ի 29.2 տոկոսը, որի մոտ 91 տոկոսը ծախսվել է կենտրոնական կառավարության կողմից, իսկ 1 տոկոսը՝ ՏԻՄ-երի միջոցով: Ոչ առևտրային կազմակերպությունների ծախսերը (ՀՆԱ-ի մոտ 3.5 տոկոս) գրեթե ամբողջովին ֆինանսավորվում են կառավարության տրանսֆերտների տեսքով:
- **Պետական ընկերությունների** գուտ ծախսերը կազմել են ՀՆԱ-ի լրացուցիչ 5.6 տոկոսը, որի նկատմամբ մեծամասնությունը ծախսվել է ոչ ֆինանսական ընկերությունների կողմից:

9. Չկա որևէ հաշվետվություն, որը լիարժեքներն կընդգրկեր կա՛մ ընդհանուր կառավարությունը, կա՛մ հանրային հատվածի գործունեությունը: Բյուջեի կատարման հաշվետվություններում համախմբված են ըստ բյուջետային կենտրոնական կառավարության եւ ՏԻՄ-երի, սակայն ԱԲՑ-ներ հանդիսացող ՊՈԱԿ-ների եւ ՀՈԱԿ-ների գործունեությունն ընդգրկված չէ: Թեպետ GFSM 2014-ի ամենամյա վիճակագրական հաշվետվությունները ներկայացնում են ոլորտի առավել համապարփակ ծածկույթը, որովհետև ներառում են նաև սվյալներ ՊՈԱԿ-ների վերաբերյալ, սակայն դրանք չեն ընդգրկում ՀՈԱԿ-ները, որոնց հաշվետվությունները չեն հրատարակվում: ԱՎԾ-ն հավաքում է հրատարակում է SNA 2008-ին համապատասխան ազգային հաշիվների վրա հիմնվող տարեկան սվյալներ, թեև ոլորտների սահմանման նկատմամբ կիրառվող մոտեցումը լիովին չի համապատասխանում միջազգային վիճակագրական ստանդարտներին:

Գծապատկեր 1.1. Հայաստան. Հանրային հատվածի հաստատությունների ընդգրկումը ֆիսկալ հաշվետվություններում (յուրաքանչյուր մակարդակի ծախսերի նկատմամբ սոկոսային արտահայտությամբ)

Ադրյուրը՝ Հայաստանի իշխանություններ, ԱՄՇ-ի անձնակազմի հաշվարկներ: Ծանոթագրություն. “Not Reported” վերաբերում է այն միավորների ծախսերին, որոնք համախմբված չեն ամփոփ ֆիսկալ (բյուջեի կատարման մասին) հաշվետվություններում:

10. Հայաստանի ֆիսկալ հաշվետվությունների ինստիտուցիոնալ ընդգրկումն ավելացնելու եւ ողջ հանրային հատվածը ներառելու դեպքում պակասուրդը կաճեր ՀՆԱ-ի 1.3 տոկոսի չափով և այն կունենար էական ազդեցություն եկամուտների և ծախսերի վրա: ՊՈԱԿ-ները եւ ՀՈԱԿ-ները ներառելու դեպքում եկամուտները եւ ծախսերը կավելանային ՀՆԱ-ի 0.6 տոկոսի չափով, սակայն դեֆիցիտը կմնար անփոփոխ: Ծածկույթն էլ ավելի մեծացնելու և դրանում պետական կորպորացիաները ներառելու դեպքում հաշվեգրման հիմունքով եկամուտները կաճեին ՀՆԱ-ի 4.4

տոկոսի, իսկ ծախսերը՝ ՀՆԱ-ի 5.7 տոկոսի չափով, որի արդյունքում հանրային հատվածի ընդհանուր պակասուրդը կկազմեր ՀՆԱ-ի 6.8 տոկոսը:

11. Հավանական է, որ Հայաստանում վնասով աշխատող մի շարք պետական ընկերություններ կդասակարգվեն ընդհանուր կառավարության հատվածի ներքո: Կառավարության կողմից մոնիթորինգի ենթարկվող 199 պետական ընկերություններից 49-ը կուտակել են ՀՆԱ-ի 2.8 տոկոսին հավասար վնասներ (բացասական չբաշխված շահույթ): Սրանք հիմնականում էներգետիկայի և ջրային տնտեսության ոլորտներում, իսկ որոշ առումով նաև տրանսպորտի, պաշտպանության, սպորտի և գյուղատնտեսության ոլորտներում գործող կորպորացիաներ են: Հաշվեգրման հիմունքով նրանց ծախսերը 2016թ. կազմել են ՀՆԱ-ի 3.7 տոկոսը (ներառյալ՝ ՀՆԱ-ի 1.8 տոկոսի չափով ոչ ֆինանսական ակտիվներում գուտ ներդրումները), իսկ պակասուրդը՝ ՀՆԱ-ի 1.9 տոկոսը: 1.1 գծապատկերում ներկայացված է կառավարական եւ հանրային հատվածի ծախսերի ընդգրկումը՝ հիմնվելով ներկայիս ոլորտայնացման վրա, ինչպես նաև՝ թե ինչպիսին է կառավարության հետ վնասով աշխատող ընկերությունները համախմբելու դեպքում կառավարության ծախսերի՝ հաշվետվություններում չարտացոլված մեծությունը:⁴

1.1.2. Պաշարների ընդգրկումը (բազային)

12. Հայաստանը հրապարակում է սվյալներ պետական բյուջեի ավանդների և պարտքի պաշարների վերաբերյալ: Պետական պարտքի մասին տարեկան հաշվետվությունն համապարփակ սվյալներ է պարունակում պետական պարտքի մասին՝ ըստ ռեզիդենտության, արժույթի, ժամկետայնության և տոկոսադրույքի տեսակի: Այն նաև սվյալներ է պարունակում պետական բյուջեի կանխիկով ավանդների վերաբերյալ՝ Գանձապետական միասնական հաշվի (ԳՄՀ) հաշվետվական սվյալների համաձայն:

13. Չկա հաշվետվական որևէ ենթադրույթ, որի վերաբերյալ ամփոփ ներկայացվում են որևէ հանրային ենթադրույթի բոլոր տեսակի կառավարական ակտիվները և պարտավորությունները: Ինչպես բացատրվեց, պետության ֆինանսական ակտիվների և պարտավորությունների (որոնք կազմում են համապատասխանաբար ՀՆԱ-ի 25.2 և 51.8 տոկոսը) մեծ մասի վերաբերյալ սվյալները սվյալված են պետական տարբեր մարմինների և նրանց վարչությունների միջև, սակայն չկա համապարփակ մեկ հաշվետվություն: ՊՄԳ-ներին և կենսաթոշակներին առնչվող պարտավորություններն ավելացնելու դեպքում (ինչպես նկարագրվեց վերևում) պետական պարտավորությունները կանեն՝ հասնելով ՀՆԱ-ի 68.1 տոկոսի: Եզակի ՊՈԱԿ-ներ են հաշվետվություններ

⁴ GFSM 2014-ի համաձայն, շուկայական հիմունքով չգործող պետական ձեռնարկությունները, չնայած նրանց «առևտրային» իրավական կարգավիճակին, պետք է դասվեն ընդհանուր կառավարության միավորների շարքին: Վնասների առկայությունը մեկն է այն կարևոր ցուցանիշներից, որը վկայում է, որ ձեռնարկությունը չի գործում առևտրային հիմունքով, և կառավարության հատվածի միավորների շարքում ձեռնարկությունների վերադասակարգումը վերահաստատելու համար անհրաժեշտ է կատարել լրացուցիչ ուսումնասիրություն (օր.՝ նախորդ մի քանի տարիների ֆինանսական արդյունքներ, ֆինանսական կախվածություն կառավարությունից, ինֆուլյունություն որոշումների կայացման խնդրում):

ներկայացնում հաշվեկռային տվյալների մասին, սակայն ակտիվների եւ պարտքի առանձին տվյալները (որոնք կազմում են համապատասխանաբար ՀՆԱ-ի 3.8 եւ 2.9 տոկոսը) չեն համախմբվում որեւէ հաշվետվությունում: Իշխանությունները նեցեղին, որ ՏԻՄ-երի ֆինանսական ակտիվների եւ պարտավորությունների ծավալը սահմանափակ է: Նրանք վարկեր չեն տրամադրում եւ վտխառության խիստ կանոնների պատճառով նաեւ չեն կուտակել պարտքեր:

14. Ոչ ֆինանսական ակտիվների եւ պարտավորությունների եւ դրանց գնահատման առումով նկատվել են տվյալների առկայության լուրջ բացեր.

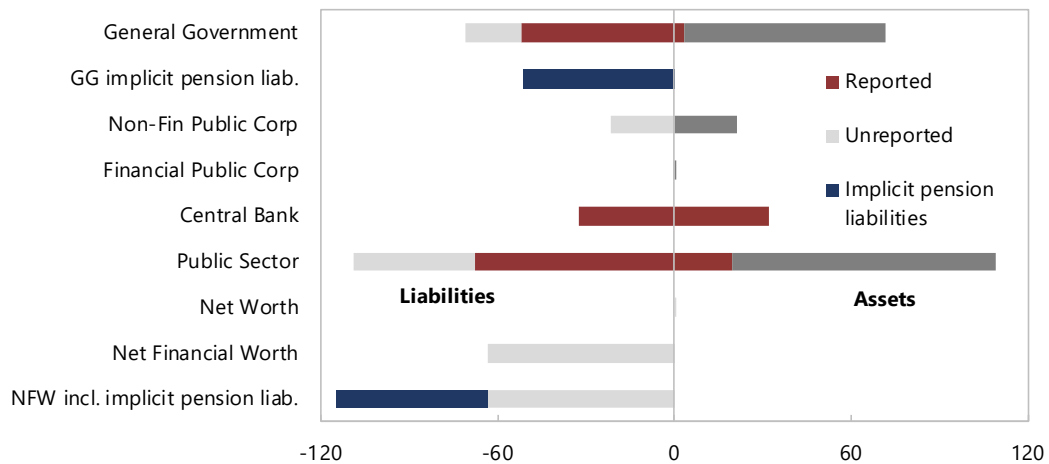
- Պետական գույքի կառավարման վարչությունում (ԲԳԿՎ) առկա են ընդամենը մասնակի տվյալներ մասնավորեցման ենթակա պետական ոչ ֆինանսական ակտիվների վերաբերյալ (ՀՆԱ-ի 2.8 տոկոսի չափով):
- Պետական ոչ ֆինանսական ակտիվների մեկ այլ մասնաբաժին (ՀՆԱ-ի 17.4 տոկոսի չափով) ներկայացվում է առանձին նախարարությունների հաշվապահական հաշվեկիռներում⁵. Իմնականում դրանք գործառնությունների համար օգտագործվող ակտիվներ են:
- Կառավարության իմնական ոչ ֆինանսական ակտիվները (օրինակ՝ ենթակառուցվածքի ակտիվներ, բնական պաշարներ, պատմական շենքեր, հողեր եւ այլն) վերաբերյալ տվյալներ չկան: Այդ ակտիվների մի զգալի մասը համարվում է ՏԻՄ-երին պատկանող եւ օգտագործվում է ՀՈԱԿ-ների կողմից (հողեր, ճանապարհներ, ջրամբարներ, խողովակաշարեր, կամուրջներ եւ գյուղատնտեսական ակտիվներ): Տարածքային կառավարման նախարարությունը ծրագրում է համայնքների համար ներդնել ոչ ֆինանսական ակտիվների տվյալների շտեմարան:
- ՊՈԱԿ-ների կողմից տնօրինվող ոչ ֆինանսական ակտիվները (ՀՆԱ-ի 0.8 տոկոս) եւ պետական ընկերությունների կողմից տնօրինվողները (ՀՆԱ-ի 11.8 տոկոս) ներկայացված են առանձին միավորների ֆինանսական հաշվետվություններում, սակայն չկա համախմբված հաշվետվություն:
- ՊՄԳ պայմանագրերին առնչվող ոչ ֆինանսական ակտիվները եւ պարտավորությունները (ՀՆԱ-ի 10.2 տոկոս), զինծառայողների կենսաթոշակային համակարգի ուղղակի պարտավորությունները (ՀՆԱ-ի 6.1 տոկոս) եւ սոցիալական ապահովության բաշխողական («pay as you go») կենսաթոշակային համակարգի անուղղակի պարտավորությունները (ՀՆԱ-ի 51.5 տոկոս)⁶ կառավարության կողմից չեն ներկայացվում հաշվետվություններում:

⁵ Հաշվապահական հաշվեկիռները հրապակավ հասանելի չեն:

⁶ Կենսաթոշակային պարտավորությունները՝ հաշվարկված էֆտրապոլացումով: Անհրաժեշտ է ավելի խորը վերլուծություն՝ ժողովրդագրական եւ ֆալաֆականության վտիտությունները եւս արտացոլելու համար:

15. Այս բացերը լրացնելու միջոցով կարելի է առավել համապարփակ պատկերացում կազմել հանրային ֆիսկալ դիրքի մասին: Ինչպես ներկայացված է Աղյուսակ 0.1-ում և Գծապատկեր 1.2-ում, համախմբված հանրային հատվածի ակտիվները և պարտավորությունները, բացառությամբ անուղղակի կենսաբուսական պարտավորությունների, 2016 թվականին հաշվարկային տվյալներով կարող էին կազմել ՀՆԱ-ի համապատասխանաբար առնվազն 102.3 տոկոսը և 101.9 տոկոսը: Հանրային հատվածի գուտ ակտիվները և գուտ ֆինանսական ակտիվները հաշվարկային տվյալներով կկազմեն ՀՆԱ-ի համապատասխանաբար 0.3 տոկոսը և -56.5 տոկոսը: Հաշվարկված կենսաբուսական անուղղակի պարտավորությունները⁷ հաշվի առնելու դեպքում հանրային հատվածի գուտ ակտիվները կկազմեն ՀՆԱ-ի -108 տոկոսը: Այս ցուցանիշները, սակայն, չեն արտացոլում կառավարությանը պատկանող ենթակառուցվածքային ակտիվները, հողերը, ընդերքի ակտիվները և պատմական շինությունները, քանի որ դրանց արժեքի մասին անգամ կողմնորոշյալ տվյալներ Հայաստանի կառավարության հասանելի չեն: Ավելին, ոչ ֆինանսական ակտիվների արժեքի որոշումն առավել հավանականությամբ չի արտացոլում շուկայական գները: Արժեքի պատշաճ որոշումը և չներառված ոչ ֆինանսական ակտիվների ավելացումն հավանաբար զգալի դրական ազդեցություն կունենա կառավարության և հանրային գուտ ակտիվների վրա:

Գծապատկեր 1.2. Հայաստան. հանրային հատվածի հաշվեկռի ընդգրկումը ֆիսկալ հաշվետվություններում, 2016 թ. (ՀՆԱ-ի տոկոս)

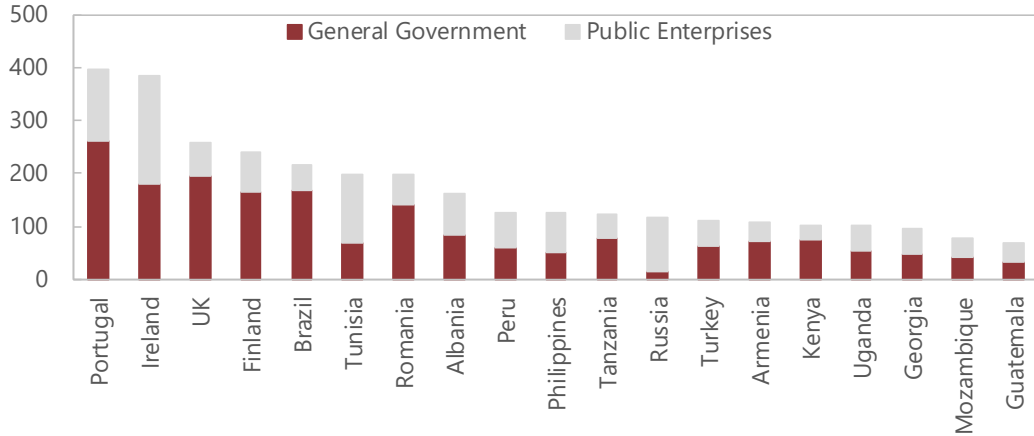
Աղբյուրը՝ GFSM 2014 զեկույց, Հայաստանի իշխանություններ: Պետական ընկերությունների ֆինանսական հաշվետվություններ, ԱՄՀ-ի անձնակազմի հաշվարկներ:

16. Հայաստանը գուտ ակտիվների ցուցանիշով մոտ է այլ պետությունների միջինին, իսկ համախառն պարտավորությունները համեմատաբար ցածր են (Գծապատկերներ 1.3 և 1.4): Դա մասնակիորեն արտացոլում է այն

⁷ Թեև GFSM 2014-ի համաձայն բաշխողական կենսաբուսական սխեմայի սոցիալական ապահովության ապագա կենսաբուսականների հետ կապված ենթադրյալ պարտավորություններն ուղղակիորեն չեն ներառվում կառավարության պարտքում, սակայն ծանոթագրային հոդվածի տեքստը դրանք պետք է ներկայացվեն հաշվապահական հաշվեկշռում:

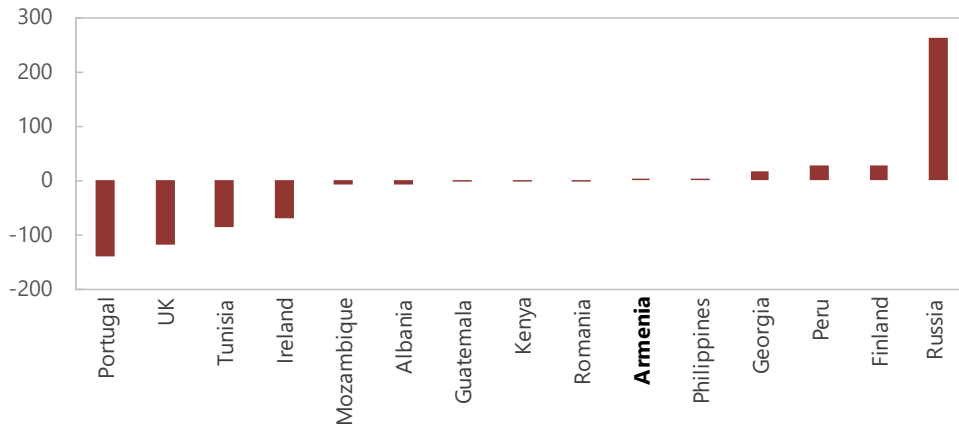
վաստը, որ Հայաստանը չունի պետական բանկեր և չունի կառավարության կողմից վերահսկվող՝ սահմանված մասնաճանապարհ կենսաբուժակային համակարգ:

Գծապատկեր 1.3. Հանրային հատվածի համախառն պարտավորությունները որոշ պետություններում (ՀՆԱ-ի տոկոս)

Աղբյուրը՝ ԱՄՆ-ի անճնակազմի հաշվարկներ, Ֆինկալ բախանցիկության գնահատումներ (Պորտուգալիա, 2012թ., Իռլանդիա, 2012թ., ՄԹ 2013թ., Ֆինլանդիա, 2015թ., Բրազիլիա, 2016թ., Թունիս, 2015թ., Ռումինիա, 2014թ., Ալբանիա, 2015թ., Պերու, 2015թ., Ֆիլիպիններ, 2014թ., Տանզանիա, 2015թ., Ռուսաստան, 2014թ., Թուրքիա, 2013թ., Փենիա, 2014թ., Ուգանդա, 2016թ., Վրաստան, 2016թ., Մոզամբիկ, 2015թ. և Գվատեմալա, 2016թ.):

Գծապատկեր 1.4. Հանրային հատվածի զուտ ակտիվները որոշ պետություններում (ՀՆԱ-ի տոկոս)

Աղբյուրը՝ ԱՄՆ-ի անճնակազմի հաշվարկներ, Ֆինկալ բախանցիկության գնահատումներ:

1.1.3. Հոսքերի ընդգրկումը (բազային)

17. Բյուջեի կատարման ֆինկալ հաշվետվությունները և GFSM 2014-ի վրա հիմնված վիճակագրական հաշվետվությունները ներառում են դրամարկղային եկամուտները, ծախսերը և ֆինանսավորումը, սակայն չեն ներառում հաշվեգրված գործառնությունների և այլ սոնեսագիտական հոսքերի տվյալները: Ընդհանուր կառավարության հոսքերի առավել համապարփակ պատկերը ներկայացված է համախմբված ընդհանուր

կառավարության հատվածի ամենամյա վիճակագրական հաշվետվություններում: Թեպետ GFSM 2014-ի վրա հիմնված հաշվետվությունները դրամարկղային են, ազգային հաշիվները ներառում են հաշվեգրումային մի քանի տարրեր, օրինակ՝ հիմնական կապիտալի սպառումը:

18. Կառավարական որոշ գործառնություններ չեն հաշվառվում միջազգային չափանիշներին համահունչ, որի հետևանքով թերհաշվարկված է կառավարության պակասուրդը: Գործող ներպետական կանոնները որոշ գործարքների տնտեսական բովանդակությունը չեն արտացոլում այնպես, ինչպես պահանջվում է վիճակագրության միջազգային չափանիշներով: Օրինակ, վնասով աշխատող պետական ընկերությունների մեջ կապիտալի ներարկումները պետք է դիտարկել որպես ծախս, այլ ոչ՝ որպես բաժնետոմսերի և բաժնեմասի ձեռքբերում: Շահաբաժինները բյուջեի ծախսերի հաշվետվություններում դիտարկվում են որպես եկամուտ, սակայն այդպես պետք է լինի միայն այն դեպքում, երբ դրանք վնարվում են ընկերության գործառնական գործունեությունից ստացվող շահույթից, այլ ոչ՝ վերագրահատման արդյունքում ստացվող օգուտներից կամ պահուստներից:

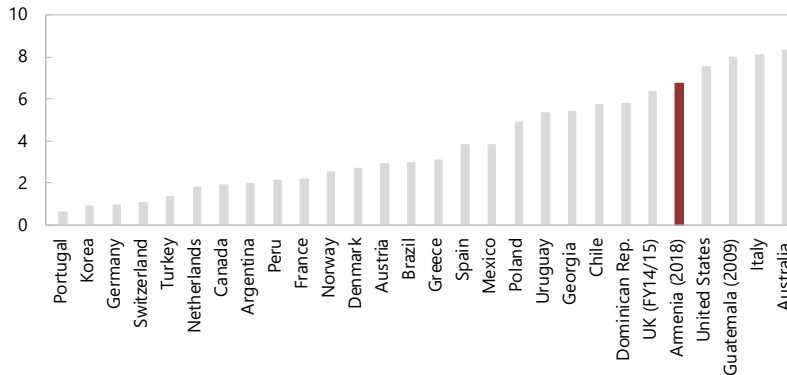
19. Հաշվետվություններում չներառված ոչ դրամարկղային գործառնությունների հանաչումը կարող է նկատելիորեն ազդել ընդհանուր կառավարության հաշվեգրման հիմունքով հաշվարկվող պակասուրդի ցուցանիշի վրա: Թեպետ առևտրային վարկերի և կրեդիտորական այլ պարտքերի ուշացած վնարումները կարծես մեծ չեն, կան ոչ դրամական այլ գործառնություններ, որոնք անհրաժեշտ է ներառել և որոնք կազդեն կառավարության բյուջետային արդյունքների վրա: Օրինակ՝ ՊՄԳ-ների միջոցով կատարվող կապիտալ ներդրումների ներառումը, որոնցում հարակից ռիսկերի մեծ մասը կրում է կառավարությունը, պետք է հանաչվի որպես կառավարության կողմից կատարվող ներդրում ոչ ֆինանսական ակտիվներում: Այդ պարագայում շինարարության և հարակից այլ աշխատանքների կատարման պահին զգալիորեն կանի կառավարության պակասուրդը: Բացի այդ, պետական զինծառայողների գծով հաշվեգրված գուտ կենսաբաշակային իրավունքների արտացոլումը կազդի դեֆիցիտի, ինչպես նաև ֆինանսավարման վրա:

1.1.4 Հարկային ծախսերի ընդգրկումը (լավ)

20. Հայաստանը տարեկան բյուջեի փաստաթղթերում հրապարակում է հարկային դաշտում բաց թողնված եկամուտների պարբերական հաշվարկներ: 2015 թվականից ի վեր հարկային ծախսերի հաշվարկված ցուցանիշներ են հրապարակվում տարեկան բյուջեի փաստաթղթերի բացատրագրում՝ ներառյալ հաշվարկներ երեք հիմնական հարկատեսակների՝ ԱԱՀ-ի, շահութահարկի և եկամտահարկի համար (այս երեք հարկատեսակներին բաժին է ընկնում ընդհանուր հարկերի 70 տոկոսը): ԱԱՀ-ի գծով ծախսերը, որոնց բաժին է ընկնում Հարկային օրենսգրքով նախատեսված արտոնությունների մոտ 40 տոկ, ներկայացված են ըստ ուղորմների (օրինակ՝ առողջապահություն, կրթություն, ֆինանսական և ապահովագրական ոլորտներ) և ըստ արտոնությունների այլ ընդհանուր խմբերի, սակայն շահութահարկի և եկամտահարկի գծով ծախսերի բացվածքն արտացոլում է միայն գյուղատնտեսություն, շահաբաժինների և ԱԱՀ-ի շահերի հետ կապված արտոնությունները: Պետական եկամուտների կոմիտեն ծրագրում է

2019 թվականին ընդլայնել առանձին հարկային ազատումների վերաբերյալ տեղեկությունների շրջանակն հաշվետվություններում:

Գծապատկեր 1.5. Հարկային ծախսերն ընտրված երկրներում (ՀՆԱ-ի տոկոս)

Աղբյուրը՝ ԱՄՆ-ի անձնակազմի հաշվարկներ, Ֆինկալ բախանցիկության գնահատումներ:

21. Հարկային ծախսերի մեծության նկատմամբ հսկողություն կամ դրանց առնչվող բյուջետային նպատակներ չկան. նման հսկողություն կամ նպատակներ ունենալը կարող էր օգնել եկամուտների բազայի ամրապնդմանը:

Օրենսդրությամբ չի պահանջվում հաշվետվություն ներկայացնել հարկային ծախսերի վերաբերյալ կամ գնահատել նոր օրենսդրության ֆանտաստիկ ազդեցությունն հարկային ազատումների վրա: Հարկային ծախսերին բաժին է ընկնում ՀՆԱ-ի մոտ 7 տոկոսը (Գծապատկեր 1.5) և հավաքագրվող ընդհանուր հարկերի մեկ երրորդը: Հայաստանն այլ պետությունների համեմատությամբ հարկային ծախսերի առավել բարձր մակարդակ ունեցողների շարքում է: Կառավարությունը ծրագրում է կրճատել հարկային ծախսերի մեծությունը: Դա կարող է արվել՝ սահմանելով դրանց մեծությանը վերաբերող բյուջետային նպատակ կամ սահմանափակում, ինչպես նաև՝ հաշվետվություններ ներկայացնելով դրա կատարման մասին:

1.2. Ֆինկալ հաշվետվությունների հաճախականությունը և յուրաժամությունը

1.2.1. Տարվա ընթացքում հաշվետվությունների ներկայացման հաճախականությունը (առաջադեմ)

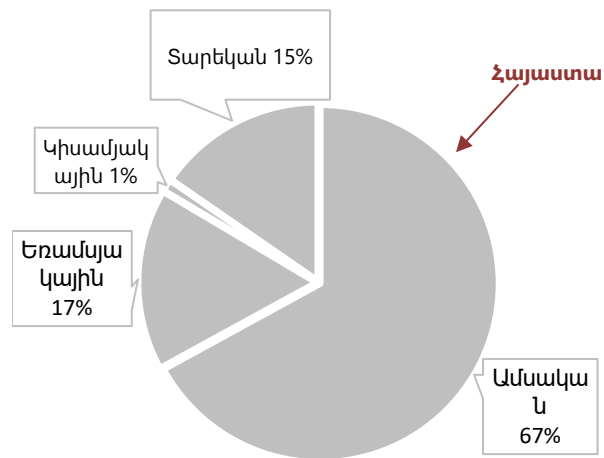
22. Տարվա ընթացքում պետական բյուջեի և ՏԻՄ-երի հաշվետվություններն հրապարակվում են ամիսը մեկ անգամ՝ ամսվա ընթացքում: Բյուջետի կատարմանը վերաբերող այդ հաշվետվություններում ներկայացված են տվյալներ եկամուտների, ծախսերի և ֆինանսավարման վերաբերյալ: Դրանք հրապարակվում են ամսվա ավարտից հետո 30 օրվա ընթացքում: Ավելին, պետական բյուջեի պարտքին վերաբերող ամսական տվյալներ հրապարակվում են ամսվա ընթացքում: Բյուջեի կատարման եռամսյակային հաշվետվություններն հրապարակվում են եռամսյակի ավարտից հետո մեկ ամսվա ընթացքում: Այդ հաշվետվություններում ներկայացված են առավել մանրամասն տվյալներ եկամուտների, ծախսերի և ֆինանսավարման վերաբերյալ՝ ըստ տնտեսական խմբերի, ինչպես նաև ծախսերի

վերաբերյալ տվյալներ՝ ըստ գործառնական դասակարգման: Հայաստանը պետությունների այն կեսի թվում է, որոնք ամսական հաշվետվություններն հրապարակում են ամսվա ընթացքում (Գծապատկեր 1.6):

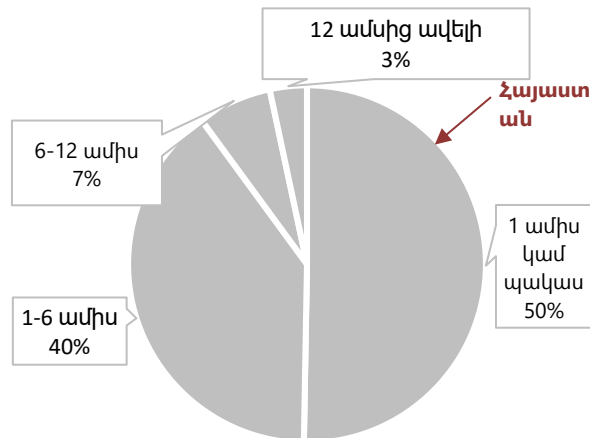
Գծապատկեր 1.6. Բյուջետային հաշվետվությունների հաճախականությունը և յուրաժանությունը, ըստ SDDS-ի բաժանորդների

(պետությունների տոկոս)

Պարբերականությունը

Յուրաժանությունը

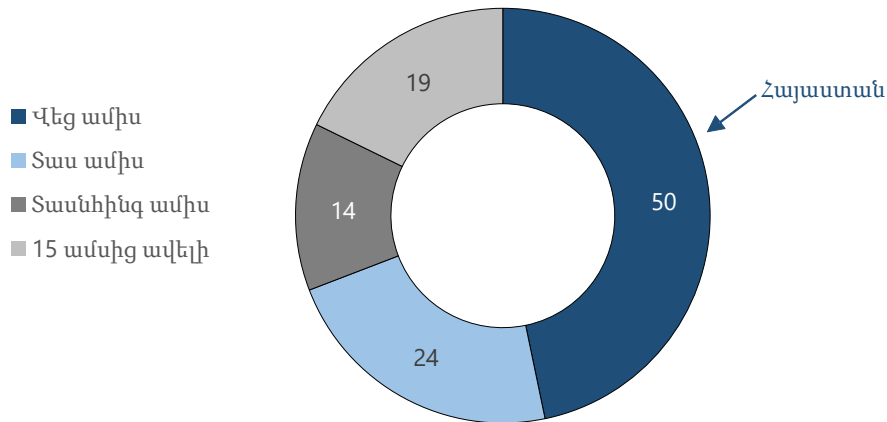

Աղբյուրը՝ Special Data Dissemination Standards (SDDS) Database; General Data Dissemination Standards (GDDS) Database (2017)

1.2.2 Տարեկան ֆինանսական հաշվետվությունների յուրաժանությունը (առաջադեմ)

23. Բյուջեի կատարման տարեկան հաշվետվությունները հրապարակվում են հաջորդ տարվա առաջին 4 ամիսների ընթացքում: Դրանց աուդիտի է ենթարկում և աուդիտորական եզրակացություն է տալիս Հաշվեհաննիչ պալատը (ցուցանիշ 1.4.2): Տարեկան հաշվետվությունը սվյալներ է պարունակում պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների մասին, ինչպես նաև որոշ ցուցանիշներ ՊՈԱԿ-ների գործունեության մասին՝ ըստ տարբեր դասակարգումների (Ցուցանիշ 1.3.1): Հաշվետվությունը նաև լրացուցիչ մանրամասներ է պարունակում դրամաճանապարհների և դատացիաների մասին, համեմատական աղյուսակներ ըստ ոլորտների, կոնկրետ ծրագրերի, ինչպես նաև մանրակրկիտ տեղեկություններ կառավարության պարտքերի և վարկերի վերաբերյալ, և այլ սվյալներ: Ինչպես արդեն բացատրվեց, տարեկան ֆինանսական հաշվետվությունները դեռևս ոչ լիովին են կայացած: Հայաստանն այն պետությունների խմբում է, որոնք տարեկան ֆիսկալ հաշվետվությունն հրապարակում են 6 ամսվա ընթացքում (Գծապատկեր 1.7): Ընդհանուր կառավարության՝ ԱՎԾ-ի կողմից կազմվող ոլորտային ազգային հաշվիներն հրապարակվում են 18 ամսվա ուշացմամբ:

Գծապատկեր 1.7. Տարեկան ֆիսկալ հաշվետվությունների յուրաժանությունը ընտրված երկրներում
(պետությունների թիվ)

Աղբյուրը՝ PEFA Scores Data Set (2005-16)

1.3. Ֆիսկալ հաշվետվությունների որակը

1.3.1. Դասակարգումը (առաջադեմ)

24. Ֆիսկալ հաշվետվությունները տեղեկություններ են տրամադրում եկամուտների և ծախսերի վերաբերյալ ըստ վարչական, տնտեսագիտական, գործառական և ծրագրային դասակարգման՝ միջազգային չափանիշներին համահունչ: Ֆինանսների նախարարության եռամսյակային հաշվետվությունները բյուջեի կատարման մասին, որոնք ընդգրկում են

պետական բյուջեի միավորները և արտաբյուջետային հաշիվները, ներառում են ծախսերի վարչական, գործառնական և սոստեսական դասակարգումը: Կատարման տարեկան հաշվետվությունը, որում համախմբված են պետական բյուջեի միավորները, արտաբյուջետային հաշիվները և ՏԻՄ-երը, տեղեկություններ է պարունակում նաև ըստ ծրագրերի, որոնք սահմանված են գործառույթների ենթամակարդակով: Գործառնական դասակարգումը համապատասխանում է Միավորված ազգերի կազմակերպության Կառավարության գործառույթների COFOG դասակարգմանը, իսկ սոստեսական դասակարգումն համահունչ է GFSM 2014-ին: Եկամուտները համախմբված են ըստ երեք տեսակների՝ հարկային եկամուտներ և պետական սուբսիդիաներ, պատժական դրամաձեռքեր, և այլ եկամուտներ: Եկամուտների և ծախսերի մասին նույն տվյալներն հրատարակվում են ԱՎԾ-ի ֆիսկալ վիճակագրության մեջ և ներկայացվում ըստ սոստեսական և գործառնական խմբերի:

25. Առկա որոշ գործելիքներ սահմանափակում են նշված հաշվետվությունների օգտակարությունը.

- Կառավարության պահուստային ֆոնդից կատարվող վաւստացի ծախսերը դասակարգվում են 11-րդ խմբում՝ COFOG-ի 10 խմբերին գուգահեռ, ըստ նպատակային նշանակության դասակարգվելու վիճակով: Դա՝ որպես ոչ պատշաճ կերպով դասակարգվող գումար, ծախսերի աննշան մասնաբաժին չի կազմում (վերջին երեք տարիներին՝ ընդհանուր ծախսերի 2.5 տոկոսը):

Աղյուսակ 1.3. Հայաստան. ծախսերն ըստ սոստեսագիտական դասակարգման՝ ՊՈԱԿ-ներով և առանց դրանց (միլիարդ դրամ, 2016 թ.)

	Պետական բյուջե	Կենտր. կառավար.
Աշխատողների վարձատրություն	142	270
Ապրանքների և ծառայությունների օգտագործում	162	136
Տնկոսագումարներ	98	98
Դատացիաներ	121	61
Դրամաձեռքներ	158	133
Սոցիալական նպաստներ	405	407
Այլ ծախսեր	195	198
Զուտ/համախմբ ներդրումներ ոչ ֆինանսական ակտիվներում	167	167
Ընդամենը	1,449	1,470

Աղբյուրը՝ GFS տվյալներ

- Բացառությամբ ՊՈԱԿ-ների՝ կենտրոնական կառավարության ծախսերի կազմն ըստ սոստեսական տեսակի ադնատված է: Աշխատավարձը և դրան հավասարեցված վճարումները, որոնք ՊՈԱԿ-ների հիմնական ծախսերն են, վճարվում են դատացիաների, ապրանքների և ծառայությունների, ինչպես նաև պետական բյուջեից դրամաձեռքների միջոցով, և դասակարգվում են որպես այդպիսին: Ստացվում է, որ կենտրոնական կառավարության կողմից վճարվող աշխատողների վարձատրության գումարը գգալի չափով թերհաշվարկված է այդ հաշվետվություններում (2016 թվականին՝ 47 տոկոսով, տե՛ս Աղյուսակ 1.3):

1.3.2. Ներքին համապատասխանությունը (բազային)

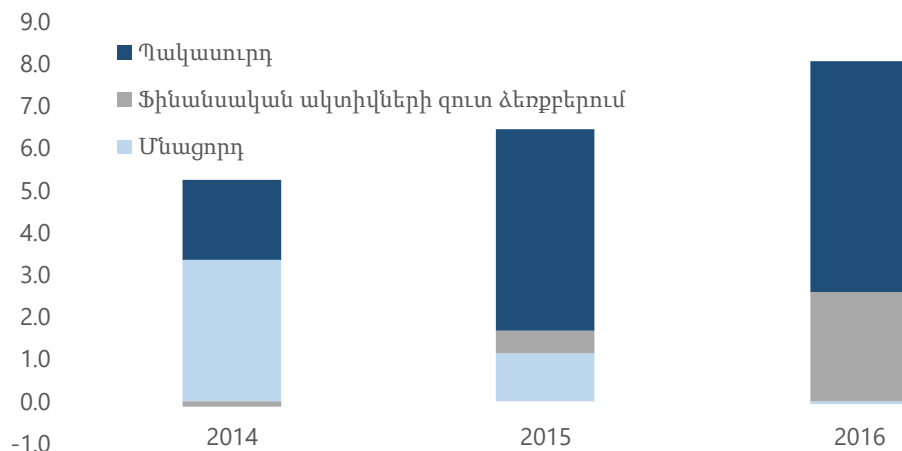
26. Հայաստանն արժանահավատ տվյալներ է հրապարակում ֆիսկալ տվյալների ներքին

համապատասխանության՝ Կանոնագրով պահանջվող երեք ստուգումներից մեկի վերաբերյալ: Հայաստանն հրապարակում է գծից վերև ֆիսկալ պակասուրդի և գծից ներքև ֆինանսավորման համադրված տվյալները: Թեպետ պետական պարտքի տեղերի մասին տվյալներն ըստ պարտատերերի հրապարակվում են պարտքի ամսական տեղեկատուի և պարտքի տարեկան հաշվետվության մեջ, չկա ՖԹԿ-ով պահանջվող՝ թողարկված պարտքի համադրումը պարտքի պաշարի պաշարի հետ՝ ըստ կոնտրագենտների, որը հիմնված կլիներ առանձին արժեթղթերի կազմված տվյալների շտեմարանի կամ ոլորտային ազգայի հաշիվների վրա: Կարևոր է նաև այն հանգամանքը, որ գուտ ֆինանսավորման տվյալը չի համադրվում պարտքի պաշարի փոփոխության տվյալների հետ:

27. Հաշվեկռի բացակայության պայմաններում դժվար է համապարփակ տեսքով ներկայացնել պաշար-հոսք տվյալների ամբողջական համադրումը:

Տնտեսական այլ հոսքերի, օրինակ՝ վերագնահատումների (օրինակ՝ փոխարժեքով կամ շուկայական գներով պայմանավորված) և ակտիվների և պարտավորությունների այլ փոփոխությունների (ուրտային ընդգրկման փոփոխությունների) վերաբերյալ տվյալները պետք է ներառվեն հաշվեկռիներում: Գծապատկեր 1.8-ում ներկայացված է պետական պարտքի համադրումը պարտքի անը պայմանավորող առանձին տարրերին՝ պակասուրդին և ֆինանսական ակտիվների գուտ ձեռքբերմանը: Թեպետ պարտքի անի մեծ մասը 2016 թվականին կարելի է բացատրել պակասուրդի ֆինանսավորմամբ և ֆինանսական ակտիվների, մասնավորապես՝ վարկերի գուտ ձեռքբերմամբ, 2014 և 2015 թվականներին չբացատրված են մնում ՀՆԱ-ի 0.7 տոկոսը և 0.2 տոկոսը: Զբացատրված մնացորդները կարող են պայմանավորված լինել արժույթի արժեզրկմամբ, կամ՝ ներառել նաև չհայտնաբերված այլ գործոններ կամ հնարավոր սխալներ:

Գծապատկեր 1.8. Պաշար-հոսք հեզրտումը, 2016 թ. (ՀՆԱ-ի տոկոս)

Աղբյուրը՝ GFS և պարտքի տվյալներ:

1.3.3 Պատմական տվյալների վերանայումներ (չի համապատասխանում)

28. Ֆիսկալ վիճակագրությունը համակարգված վերանայման չի ենթարկվում, որպեսզի ներառի նոր տեղեկատվությունը: ԱՄՆ-ի Կառավարության ֆինանսների վիճակագրության տարեգրքի (Government Finance Statistics Yearbook) համար GFSM 2001/2014-ի հիման վրա ներկայացվող տվյալները երբևէ չեն վերանայվել: Մերձաբանական մեկանգամյա խոշոր վերանայում է ԱՎԾ-ի կողմից կատարվել 2015 թվականին ազգային հաշիվներում, երբ անցում կատարվեց SNA 1993-ից SNA 2008-ին, և նորացված թվերը հրատարակվեցին «Հայաստանի ազգային հաշիվներ» վիճակագրական ժողովածուի մեջ: Ինչևէ, նորացված սկզբնաղբյուրային տվյալներն արտացոլելու համար բյուջետային վիճակագրության վերանայումները և սխալմունքների ու բացթողումների ուղղումները պարբերաբար չեն հրատարակվում և ցույց չեն տալիս, թե արդյոք թվերը պայմանական են, վերանայված, նորացված կամ վերջնական: Սույն գեկույցի որոշ Առաջարկություններ իրագործելու դեպքում GFS և SNA տվյալները բովանդակային վերանայումների կենթարկվեն, որը պետք է լինի հրատարակել: Տեխնիկական ներքին 1-ում բերված են պահանջվող պատմական վերանայումների որոշ օրինակներ:

Տեխնիկական ներքին 1.1. Վիճակագրական վերանայումների լավ գործելակերպերը

Վերանայումները լայն իմաստով սահմանվում են որպես հանրությանը հրատարակված վիճակագրական տվյալի արժեքի որևէ փոփոխություն պաշտոնական ազգային վիճակագրական մարմնի (ԱՎԾ-ի կամ ՖՆ-ի) կողմից: ԱՄՆ-ի «Պաշտոնական վիճակագրության վերանայման քաղաքականությունը՝ պետական կառավարման խնդիր» (Revisions Policy for Official Statistics: A Matter of Governance) անվանումը կրող աշխատանքային փաստաթղթում առաջարկվում են մակրոտնտեսական տվյալների վերանայմանն առնչվող մի շարք արդյունավետ գործելակերպեր:

Թեպետ վիճակագրական տվյալների համախառն էական վերանայումները կարող են վկայել ֆիսկալ տվյալների արժանահավատության առումով առկա հնարավոր ռիսկերի գոյության մասին, վերանայումների բացակայությունը վկայում է այն մասին, որ հավանական է, որ տվյալները ոչ լիովին համահունչ լինեն վիճակագրության միջազգային մերձաբանությանը, և որ ժամանակային շարքերն հետևողական և համահունչ չեն:

Միջազգային չափանիւթների սկզբնաղբյուրներին և մերձաբանական կանոններին համապատասխանեցված տվյալներ ներկայացնելու համար անխուսափելի են վիճակագրական վերանայումները: Վերանայումները որակյալ տվյալների տարածման գործընթացի բնական բաղադրիչներ են, որոնք արվում են կանոնավոր կերպով, ելնելով տարբեր պատճառներից: Ուստի, վիճակագրական մարմինները պետք է ունենան վերանայման հստակ և թափանցիկ քաղաքականություն: Վիճակագրական տվյալների վերանայումները պետք է արվեն՝ ելնելով հետևյալ պատճառներից.

- Աղբյուրներից ստացվող բարելավված և ավելի համապարփակ տվյալների ներառումը (օրինակ՝ նախնական հաշիվները փոխարինվում են վերջնական կամ աուդիտ անցած հաշիվների փաստացի տվյալներով, կամ՝ ավելի լիարժեք կամ այլ առումներով ավելի լավ հաշվետվություններ են ստացվում կառավարական միավորներից):
- Հետագա փուլում հայտնի դարձած նոր տեղեկությունների հիման վրա գործառնությունների դասակարգումը փոփոխելը (օրինակ՝ գնահատել, թե արդյոք կապիտալի ներարկումները կամ շահաբաժինները պետք է ձևակերպել գծից վերև թե ներքև՝ ելնելով ընկերությունների ֆինանսական հաշվետվությունների միջոցով ստացված նոր տվյալներից):

- Նոր կամ վերանայված վիճակագրական մեթոդաբանության ընդունում (օրինակ՝ էրբ անցում է կատարվում GFSM 2001-ից GFSM 2014-ի, կամ՝ ներառվում են ոչ դրամական գործարքները, օրինակ՝ բնափրկողական վարկի միջոցով ազանակահան տեխնիկայի ձեռքբերումը):
 - Սկզբնապես հաշվետվություններում ներկայացված տվյալներում առկա սխալների և բացթողումների ուղղումը:
- Այս գործելակերպին հետևում է պետությունների մի զգալի մեծամասնությունը: Հիմնվելով այլ պետություններում կատարված՝ Ֆիսկալ քափանցիկության գնահատումների վրա, 24 պետություններից ընդամենը 3-ը (որոնցի մեկն Հայաստանն է) չեն վերանայում վիճակագրական հաշվետվությունները:

1.4. Ֆիսկալ հաշվետվությունների ամբողջականությունը

1.4.1. Վիճակագրության ամբողջականությունը (լավ)

29. Ֆիսկալ վիճակագրությունը կազմվում է պետական կոնկրետ մարմնի կողմից և տարածվում է՝ միջազգային

չափանիշներին համահունչ: Պաշտոնական ֆիսկալ վիճակագրությունը կազմվում և տարածվում է Վիճակագրական կոմիտեի կողմից՝ SNA 2008-ի հիման վրա: Վիճակագրական կոմիտեն Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր գործող պետական մարմին է: Վիճակագրական կոմիտեի նախագահը նշանակվում է վեց տարի ժամկետով Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից՝ ՀՀ Վարչապետի ներկայացմամբ: Օրենքով նախատեսվում է, որ Վիճակագրական կոմիտեի կողմից հավաքվող վիճակագրությունը պետք է համապատասխանի վիճակագրական լավագույն պրակտիկային և օբյեկտիվության, արժանահավատության, հեղուկության, անհատական տվյալների գաղտնիության, միջազգային նորմերին և ստանդարտներին համապատասխանության և հանրության համար վիճակագրական տեղեկությունների հասանելիության սկզբունքներին: Վիճակագրական կոմիտեի կայքէջը դասակարգված է հասանելիություն է ապահովում վիճակագրական տեղեկատվության նկատմամբ: ՖՆ-ն կազմում է վիճակագրական հաշվետվություններ GFSM 2014-ի հիման վրա, որոնք չեն հրատարակվում կամ համադրվում ազգային հաշիվների հետ: Վիճակագրական կոմիտեում և ՖՆ-ում սահմանափակ կարողությունները կարող են խոչընդոտել վիճակագրության միջազգային ստանդարտների լիարժեք ներդրումը:

1.4.2 Արտաֆին աուդիտ (բազային)

30. Վերահսկիչ պալատը (ՎՊ) հրապարակել է պետական բյուջեի կատարման տարեկան հաշվետվության մասին

եզրակացությունը: Եզրակացության մեջ ուսումնասիրվում է հաշվետվության համապատասխանությունը ֆինանսական օրենսդրությանը, ներկայացվում է ֆինանսական որոշ տվյալների արժանահավատության գնահատում: Այնուհանդերձ, դա բուն ֆինանսական աուդիտ չէ, քանի որ չի ներառում. (i) դրամարկղային հաշիվապահության համապատասխան ստանդարտներին հաշվետվության համապատասխանության լիարժեք գնահատում, և (ii) հայտարարություն առ այն, որ հաշվետվության մեջ արդար և համարիտ պատկերված է կենտրոնական կառավարության ֆինանսական վիճակը:

31. Հաշվեհանդիսության մասին նոր օրենքի համաձայն 2018 թվականին ստեղծվել է Հաշվեհանդիսի պալատը, որը փոխարինել է ՎՊ-ին՝ նպատակ ունենալով բարելավել Հայաստանի հանրային ֆինանսների ամբողջականությունը: Նոր օրենքն առավել համահունչ է հաշվեհանդիսության գերագույն մարմինների համար Առուլիսի պետական կառույցների միջազգային կազմակերպության (INTOSAI) առաջարկած իրավական դաշտին: ՀՊ-ն պատասխանատու է լինելու կենտրոնական կառավարության ֆինանսական հաշվետվությունների ֆինանսական աուդիտի աուդիտի միջազգային ստանդարտներին (ISA) համապատասխան իրականացնելու համար: ՀՊ-ի անկախությունն ամրագրված է Սահմանադրությամբ, ինչպես նաև համապատասխան օրենքներով: Նոր օրենքով նրա անկախությունն ամրապնդվել է, և այժմ այն սեփական հայեցողությամբ է սահմանում իր ամենամյա աշխատանքային ծրագիրը:

32. ՀՊ-ն նախատեսում է սկսել կենտրոնական կառավարության բյուջեի կատարման մասին հաշվետվությունների ֆինանսական աուդիտը ISA-ների համապատասխան իրականացնել 2018 թվականին՝ աստիճանաբար ընդլայնելով դրա ընդգրկումը: Այս նպատակի համար ՀՊ-ն պետք է վերանայի, թե արդյո՞ք դրամարկղային հաշվապահության ստանդարտները բավականաչափ լավ են սահմանված, որպեսզի հնարավոր դարձնեն ֆինանսական աուդիտը ISA-ների համապատասխան իրականացնելը, և այնքանով, որքանով դրանք բավականաչափ լավ չեն սահմանված, բարելավումներ առաջարկել ՖՆ-ին: ՀՊ-ն նաև վարձարկում է բյուջետային հիմնարկների առանձին ֆինանսական հաշվետվությունների ֆինանսական աուդիտը IPSAS-ի հիման վրա ընդունված՝ Հայաստանի հանրային հատվածի հաշվապահական հաշվառման ստանդարտներին (APSAS) համապատասխան:

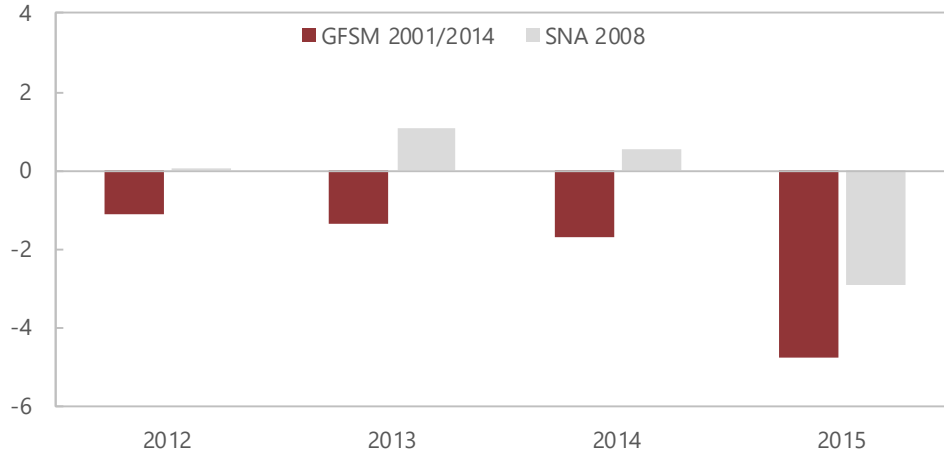
1.4.3 Ֆինանսական տվյալների համեմատելիությունը (բազային)

33. Բյուջեի կատարման հաշվետվությունները պատրաստվում են նույն տնտեսագիտական հիմունքով, ինչ՝ բյուջեի և կանխատեսումները: Բյուջետային ամփոփ ցուցանիշների հանրագումարային, ինչպես նաև մանրամասն մակարդակները հիմնվում են միևնույն դասակարգման և մեթոդաբանության վրա: Արտաբյուջետային հաշիվների գործարքները չեն ներառվում հաստատված բյուջեում, սակայն կատարումից հետո վաստացի ներառվում են բյուջեի վերանայումներում՝ ապահովելու համար վաստացի ցուցանիշների հետ տվյալների համեմատելիությունը:

34. GFSM 2014-ի և SNA 2008-ի վրա հիմնված վիճակագրական հաշվետվությունների միջև տարբերությունները նշանակալից են, և չկա դրանց համապատասխանեցում: Երկու մեթոդաբանությունները սկզբունքորեն պետք է որ տան համահունչ տվյալներ: Այնուհանդերձ, ընդհանուր կառավարության պակասուրդի (գուտ վարկավորում/փոխառություն) ցուցանիշների տարբերությունը կազմում է ՀՆԱ-ի մոտ 0.6 տոկոսը (Գծապատկեր 1.9): Տարբերությունների մեծ մասը թերևս բացատրվում է ուղորտների ընդգրկման տարբերություններով, որոնք ազգային հաշիվներում հիմնված են գործունեության տեսակի վրա (տարբերակելով առևտրային և ոչ առևտրային գործունեությունը), այլ ոչ՝ կազմակերպական միավորների: Տարբերությունները պայմանավորող գործոններից են նաև

վիճակագրությունը կազմելու համար տարբեր աղբյուրներից օգտագործվող տվյալները, ինչպես նաև SNA-ի վրա հիմնված հաշիվներում հաշվեգրման տարբերի հնարավոր առկայությունը:

Գծապատկեր 1.9. Ընդհանուր կառավարության գուտ վարկավորումը/փոխառությունը՝ ըստ GFSM2001 և SNA 2008 հաշվետվությունների (ՀՆԱ-ի տոկոս)

Աղբյուրը՝ GFSM 2014 և SNA 2008 տվյալներ:

Առաջարկություններ

Հիմնախնդիրը. ներկայիս ֆիսկալ հաշվետվությունները ոչ լիարժեք պատկերացում են տալիս ընդհանուր կառավարության ֆիսկալ կատարողականի մասին, քանի որ բյուջեի կատարման և վիճակագրական հաշվետվությունները ոչ բոլոր ինստիտուցիոնալ միավորներն են ներառում: Ոչ շուկայական բոլոր սուբյեկտներին հաշվետվությունների մեջ ներառելով հնարավոր կլինի ավելի իրատեսական պատկեր ներկայացնել կառավարության կատարողականի վերաբերյալ:

Առաջարկություն 1.1. Ընդլայնել բյուջեի կատարման և վիճակագրական հաշվետվությունների ինստիտուցիոնալ ընդգրկումը:

- Ապահովել հանրային կառույցների պատշաճ ոլորտայնացումն ընդհանուր կառավարության հատվածի կամ հանրային հատվածի ներսում՝ կիրառելով «շուկայական թե՞ ոչ շուկայական» չափանիշը (այնպես, ինչպես դա սահմանված է GFSM 2014-ում և SNA 2008-ում),
- Պատրաստել և վարել ընդհանուր կառավարության միավորների և պետական ընկերությունների համապարփակ և թարմ ցանկ,

- Հնդկայնել համախմբված ընդհանուր կառավարության վիճակագրական հաշվետվությունները՝ ներառելով համայնքային ՈԱԿ-ները, ինչպես նաև ոչ շուկայական պետական ընկերությունները՝ համաձայն GFSM 2014-ի և SNA 2008-ի մեթոդաբանության, և
- Պետական ՈԱԿ-ները ներառել համախմբված կենտրոնական կառավարության բյուջեի կատարման հաշվետվություններում:

Հիմնախնդիրը. Ֆիսկալ հաշվետվությունները համապարփակ կերպով չեն ներկայացնում կառավարության գուտակտիվները՝ պայմանավորված հաշվեկռոյին ինտեգրված սվյալների բացակայությամբ: Ֆիսկալ քաղաքականությունը կարող է լիարժեքորեն իրականացվել միայն իմանալով կառավարության ընդհանուր հարստության՝ ունեցվածքի, ակտիվների արժեքի և կազմի (ներառյալ՝ դրանց որակի) և անուղղակի և ուղղակի բոլոր պարտավորությունների մասին:

Առաջարկություն 1.2. Հրապարակել կենտրոնական կառավարության հաշվեկիտը և ընդլայնել դրա ընդգրկումը՝ ներառելով ընդհանուր կառավարությունը:

- Հավաքել և համախմբել ընդհանուր կառավարության ակտիվների և պարտավորությունների վերաբերյալ հատվածական սվյալները ՊԳԿՎ-ից, նախարարությունների հաշվեկիտներից, գանձապետարանից, Պետական պարտքի կառավարման վարչությունից, Բաժնետոմսերի վարչությունից, Պետական պարտավորությունների վարչությունից, ՊՈԱԿ-ներից և կառավարական այլ համապատասխան մարմիններից,
- Հրապարակել համախմբված կենտրոնական կառավարության հաշվեկիտը (ներառյալ՝ ՊՈԱԿ-ները)՝ հիմնվելով GFSM 2014-ի մեթոդաբանության վրա, սկզբում՝ առկա տեղեկություններով, հետո՝ աստիճանաբար ընդլայնելով և ընդգրկելով նաև կենտրոնական կառավարության պաշարները և կառույցները, և
- Ներկայացնել պետության ֆինանսական հաշվեկիտ, որը կընդգրկի բոլոր ֆինանսական ակտիվները և պարտավորությունները, և ամսական և տարեկան կտրվածքով հրապարակել դրանք համապատասխան հաշվետվությունում կամ տեղեկագրում:

Հիմնախնդիրը. Ֆիսկալ կատարողականին վերաբերող սվյալների արժանահավաստությունը սասանվում է՝ ֆիսկալ հաշվետվություններում առկա չբացատրված տարբերությունների պատճառով: Որպեսզի քաղաքականություն մեակողները և հանրությունն ստանան արժանահավատ սվյալներ հանրային ֆինանսների մասին, անխուսափելի է որակի կանոնավոր ստուգումների իրականացումը՝ համադրելով տարբեր ցուցանիշներ և սվյալների ամբողջություններ, ինչպես նաև՝ պաշարներ և հոսքեր:

Առաջարկություն 1.3. Բարելավել ֆիսկալ հաշվետվությունների հետևողականությունը, համեմատելիությունը և ամբողջականությունը:

- Կազմել և հրապարակել հետևյալ աղյուսակները, որոնցում համադրված կլինեն (i) պաշարների և հարակից հոսքերի փոփոխությունները՝ ըստ ֆինանսական ակտիվների և պարտավորությունների առանձին խմբերի, (ii) պակասարժեք/ավելցուկը և պարտքի փոփոխությունը, և (iii) հիմնական ազդեցությունների միջև առկա տարբերությունները՝ հիմնվելով GFSM 2014-ի և SNA 2008-ի մեթոդաբանության վրա (ներառելով բացատրագիր):
- Ապահովել, որպեսզի կառավարության էական գործառնությունները, օրինակ՝ վնասով աշխատող ընկերությունների կապիտալի մեջ ներարկումները, պատճառ կերպով դասակարգվեն գծից վերև, իսկ պատճառ դեպքերում՝ գծից ներքև, արտացոլելով տնտեսական բովանդակությունը, այլ ոչ՝ ներպետական համակարգում նրանց ունեցած կազմակերպչափակական ձևը:
- Իրականացնել ֆիսկալ վիճակագրության համապարփակ վերանայումներ միջազգային չափանիշներին համապատասխանության առնչությամբ, պատճառ դեպքերում ներառելով նոր տեղեկություններ և մեթոդաբանություն (օրինակ՝ ոլորտայնացման վերաբերյալ), և վերանայել ժամանակային շարքերը՝ ապահովելով դրանց հետևողականությունը: Հրապարակել վերանայումները բացատրող հուշագիր:
- GFS-ի առնությունը պատասխանատվությունն հստակորեն բաշխել Ֆինանսների նախարարության ներսում և ապահովել համարժեք կարողություններ:

Հիմնախնդիր. ֆիսկալ հաշվետվությունների համապարփակությունը և որակը կառուցել միջազգային չափանիշների վրա հիմնված՝ հաշվապահական հաշվառման նոր համակարգից:

Առաջարկություն 1.4. Ապահովել, որպեսզի հաշվապահական հաշվառման նոր համակարգի ներդրման արդյունքում բարելավվի ֆիսկալ հաշվետվությունների համապարփակությունը, որակը և համադրելիությունը:

- Կիրարկել IPSAS-ի վրա հիմնված ազգային հաշվապահական հաշվառման ստանդարտները և հրապարակել ֆինանսական հաշվետվությունները,
- Ինտեգրել բյուջեի կատարման դրամարկղային հաշվետվությունները և հաշվեգրման վրա հիմնված հաշվապահությունը, և ապահովել բյուջեի կատարման տվյալների, ֆիսկալ վիճակագրության և ֆինանսական հաշվետվությունների համադրումը:

- Հաշվեկշռային համապարփակ տվյալներ տրամադրել՝ ներառելով ընդհանուր կառավարության բոլոր ակտիվները և պարտավորությունները, ինչպես նաև՝ դրանց հոսքերի վերաբերյալ տվյալներ, և
- Ապահովել հաշվապահական տեղեկատվության այնպիսի կազմումը, որպեսզի այն ներկայացված լինի վիճակագրության միջազգային չափանիւշերին (GFSM 2014 և SNA 2008) համապատասխան՝ ներառելով տեղեկություններ ներդրատային և միջոլորտային հոսքերի և պաշարների, ինչպես նաև կոնտրագենտ ուղորտների մասին:

Աղյուսակ 1.4. Հայաստան. գնահատման ամփոփում՝ ֆիսկալ հաշվետվություններ

	Սկզբունք	Գնահատում	Կարևորություն	Առաջ.
1.1.1	Հաստատությունների ընդգրկում	Բազային. ֆիսկալ հաշվետվություններում համախմբվում են կենտրոնական կառավարության միավորների մեծ մասը և բյուջետային ՏԻՄ-երը, սակայն ներառված չեն համայնֆային ոչ առևտրային կազմակերպությունները և պետական ընկերությունները:	Բարձր. պետական ընկերությունները, որոնց գույտ ծախսերը կազմում են ՀՆԱ-ի 5.6%-ը, իսկ ոչ բաժնեմասային պարտավորությունները՝ ՀՆԱ-ի 40.9%-ը, դուրս են ֆիսկալ վիճակագրությունից: Վնասով աշխատող մի քանի պետական ընկերություններ կախվածորեն կհայտնվեն ընդհանուր կառավարության հատվածում:	1.1
1.1.2	Պաշարների ընդգրկում	Բազային. ֆիսկալ հաշվետվություններն ընդգրկում են պետության կանխիկ միջոցների, ավանդների և պարտքի մասին տվյալներ: Հաշվեկշիռ չի հրապարակվում:	Բարձր. հանրային հատվածի՝ հաշվետվություններում չարտացոլված ակտիվները և պարտավորությունները կազմում են ՀՆԱ-ի համապատասխանաբար 82.6 և 34.1 տոկոսը:	1.2, 1.4
1.1.3	Հոսքերի ընդգրկում	Բազային. ֆիսկալ հաշվետվություններն ընդգրկում են դրամարկղային եկամուտներ և ծախսեր, սակայն հաշվեգրումային տեղեկություններ չեն հրապարակվում:	Միջին. վնասով աշխատող պետական ընկերությունների կապիտալի մեջ ներառվածների սխալ դասակարգումը և հաշվետվություններում չներառված ոչ դրամական ծախսերի սխալ դասակարգումը ստանում են ֆիսկալ հաշվեկշիռների արժանահավաստությունը:	1.4
1.1.4	Հարկային ծախսերի ընդգրկում	Հավ. հարկային ծախսերից ակնկալվող եկամուտների կորուստն հրապարակվում է տարին մեկ անգամ՝ ըստ ընդհանուր ոլորտների և ազատումների խմբերի, սակայն չկան ստանդարտիզացիաներ կամ նպատակներ:	Միջին. ՀՆԱ-ի 7 տոկոս կազմող հարկային ծախսերն հարաբերակաճաճ են, սակայն ՑՆ-ն սկսել է նվազեցնել դրանք:	2.1
1.2.1	Տարվա ընթացքում հաշվետվությունների ներկայացման հանախակահանություն	Առաջադեմ. տարվա ընթացքում բյուջեի կատարման հաշվետվություններն հրապարակվում են ամիսը մեկ անգամ՝ ամսվա ընթացքում:	Ցածր. կառավարությունը բարձրացնում է բյուջեն առնվազն ամիսը մեկ անգամ:	
1.2.2	Տարեկան ֆինանսական հաշվետվությունների յուրաժանությունը	Առաջադեմ. պետական բյուջեի կատարման տարեկան հաշվետվություններն հրապարակվում են հաշվետու ժամանակաշրջանից հետո 4 ամսվա ընթացքում:	Ցածր. հաշվապահական հաշվառման նոր համակարգի ներդրումը կարող է հետաձգել տարեկան արդյունքների առկայությունը:	

1.3.1	Դասակարգում	Առաջադեմ. միջազգային չափանիշներին համապատասխան ներկայացվում են կանոնների և ծախսերի վերաբերյալ տեղեկությունները՝ ըստ վարչական, տնտեսական, գործառնական և ծրագրային դասակարգման:	Միջին. ծախսերի այն 3 տոկոսը, որը չի դասակարգվում ըստ նպատակի, և ՊՈԱԿ-ները չներառելն ազավազում են ծախսերի կառուցվածքն ըստ տնտեսական տեսակի:	1.1
1.3.2	Ներքին համապատասխանություն	Բազային. ֆիսկալ հաշվետվությունների մեջ ֆիսկալ պակասուրդի՝ գծից վերև ներկայացվող ցուցանիշը համադրվում է միայն գծից ներքև ներկայացվող՝ ֆինանսավարման ցուցանիշին:	Բարձր. պատար-հում հեզբուսման չբացատրված մնացորդը հասնում է ՀՆԱ-ի 0.7 տոկոսի:	1.3
1.3.3	Պատմական վերանայումներ	Զի համապատասխանում. ֆիսկալ վիճակագրությունն համակարգված կերպով չի վերանայվում, որպեսզի դրանում արտացոլվեն նոր տեղեկությունները:	Միջին. ֆիսկալ վիճակագրությունը չի արտացոլում բարձրացված այն տեղեկությունները, որոնք կարող են ազդել ֆիսկալ արդյունքների վրա:	
1.4.1	Վիճակագրության ամբողջականություն	Լավ. ֆիսկալ վիճակագրությունը կազմվում է ԱՎԾ-ի կողմից և տարածվում՝ SDDS-ին համապատասխան:	Միջին. կարողություն սահմանափակ լինելը կարող է ազդել վիճակագրության որակի վրա:	
1.4.2	Արտաքին աուդիտ	Բազային. ՎՊ-ն հրապարակել է տարեկան բյուջեի կատարման հաշվետվության մասին եզրակացությունը, սակայն չի տալիս ընդհանուր գնահատական այն մասին, թե արդյո՞ք ֆինանսական վիճակը ներկայացված է համարիտ և արդար կերպով:	Միջին. ՀՊ-ն ստեղծվել է 2018 թվականի ապրիլին՝ ամրապնդված անկախությամբ և բարձրացված մեթոդաբանությամբ:	
1.4.3	Ֆիսկալ տվյալների համեմատելիություն	Բազային. բյուջեի կատարման հաշվետվությունները կազմվում են տնտեսագիտական հիմունքով, ինչ՝ բյուջեի, սակայն տարբեր հաշվետվությունների համադրում չի իրականացվում:	Բարձր. ազգային հաշիվների վրա կիրառված ֆիսկալ հաշիվաբանության և GSFM 2014-ով կազմվածի միջև չբացատրված տարբերությունները հասնում են ՀՆԱ-ի 2.5 տոկոսի:	1.3.

II. ՖԻՍԿԱԿ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԲՅՈՒՋԵՏԱՎԱՐՈՒՄ

35. Այս բաժնում գնահատված է ֆիսկալ կանխատեսումների և բյուջետավարման գործելակերպերի որակը՝ **Կանոնադրով նախատեսված ստանդարտների համեմատությամբ:** Այս մասում ուշադրությունը կենտրոնանում է չորս հիմնական ոլորտներում.

- Բյուջեի և հարակից փաստաթղթերի համապարփակությունը,

- Բյուջետային գործընթացի կարգավորվածությունը և յուրաժանությունը,
- Բյուջետային փաստաթղթերի հայեցակարգային կողմնորոշումը, և
- Ֆինսկալ կանխատեսումների և բյուջետային առաջարկների արժանահավաստությունը:

36. Հայաստանը լավ կամ առաջադեմ գործելակերպ ունի 12 ցուցանիշներից 6-ում, ընդ որում՝ բյուջետային գործընթացն հստակորեն ձևակերպված է՝ հիմնում ունենալով համապարփակ ֆինսկալ նպատակներ և բյուջետային բարձրորակ փաստաթղթեր: Իրավական և կարգավորման դաշտը ժամանակակից և հստակորեն ձևակերպված շրջանակ է պարունակում բյուջեի կազմման համար: Բյուջետային առաջարկը խորհրդարան է ներկայացվում բյուջետային տարվա սկզբից 90 օր առաջ և հաստատվում մեկ ամիս առաջ: Ֆինսկալ ֆազաֆականությունն ուղղորդվում է ֆինսկալ կանոնների ժամանակակից համակարգով, որը սահմանված է օրենսդրությամբ: Բյուջեի փաստաթղթերը ներառում են մանրակրկիտ մակրոտնտեսական կանխատեսումներ, որոնք ընկած են բյուջետային պլանավորման հիմնում: Այդուսակ 2.1-ում քվարկված են Հայաստանում բյուջետավարումն ուղղորդող հիմնական օրենսդրական ակտերը, իսկ Այդուսակ 2.2-ը պարունակում է հրապարակված հիմնական բյուջետային փաստաթղթերը:

37. Այս ոլորտներից մի ֆանիսում Հայաստանի ներկայիս գործելակերպը չի համապատասխանում Կանոնագրով նախատեսված բազային մակարդակին: Այս գլխում ֆննարկված են որոշակի հանգամանքներ, որոնք սահմանավակում են նրանց ազդեցությունը բյուջետային թափանցիկության վրա՝ ներառյալ.

- Կառավարության ֆինսկալ կանխատեսումների և ֆինսկալ ֆազաֆականության նպատակներին համապատասխանության անկախ գնահատման բացակայությունը,
- Բյուջեի բաշխման մեջ տարվա ընթացքում առանց խորհրդարանի հաստատման կատարվող մեծածավալ փոփոխությունները,
- Իրար հաջորդած մի ֆանի ՄԺԾՄ-ների և տարեկան բյուջեների միջև առկա էական տարբերությունները, որոնք լավ բացատրված չեն և պատճառ կերպով փաստաթղթավորված չեն, և
- Հանրության սահմանավակ մասնակցությունը բյուջետային գործընթացին՝ բացառությամբ սեղական մակարդակի:

Աղյուսակ 2.1. Հայաստան. բյուջետավարմանն առնչվող հիմնական օրենքները

Փաստաթուղթ	Դերակատարում	Վերջին էական վերանայումը
Բյուջետային համակարգի մասին օրենք (ԲՀՕ)	Սահմանում է բյուջետային գործընթացը, ֆիսկալ ֆազաբաժանության նպատակները և իրագործումը	Հունվար 2018
Պետական պարտքի մասին օրենք (ՊՊՕ)	Ուղղորդում է պարտքի ներգրավումը, սահմանում է պետական պարտքը	Հունվար 2018
Բյուջեի մասին ամենամյա օրենք (ԲՄԱՕ)	Սահմանում է բյուջետային հատկացումները	Ամենամյա

Աղյուսակ 2.2. Հայաստան. բյուջետավարմանն առնչվող հաշվետվությունները

Փաստաթուղթ	Մարմին	Ընդգրկում	Ներկայացվում է խորհրդարանին	Հրատարակման ամսաթիվը
Միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիր (ՄԺԾԾ)	Կառավարություն	Բյուջետային հիմնարկներ	Ի գիտություն	Հուլիս
Բյուջեի մասին ամենամյա օրենքի նախագիծ	Կառավարություն	ԿԿ (առանց արտաբյուջետային հաշիվների)	Հաստատման	Հոկտեմբեր
Բյուջետային ուղերձ (բյուջեի բացատրագիր)	Կառավարություն	ԿԿ (արտաբյուջետային հաշիվներ), ՊՈԱԿ-ներ	Ի գիտություն	Նոյեմբեր
Բյուջեի կատարման եռամսյակային հաշվետվություններ	Գանձապետարան	Կենտրոնական կառավարություն, ՏԻՄ-եր	Ի գիտություն	Եռամսյակային
Ամենամյա բյուջեի կատարման հաշվետվություններ	Գանձապետարան	Կենտրոնական կառավարություն և ՏԻՄ-եր (համախմբվում է միայն տարեկան)	Հաստատման	Տարեկան
Հաշվետվություն համախմբված ՏԻՄ-երի մասին	Ֆինանսների նախարարություն	Համախմբված ՏԻՄ-եր	Ոչ	Եռամսյակային, տարեկան
Բյուջետային ամփոփ ուղեցույց	Ֆինանսների նախարարություն	Բյուջետային հիմնարկներ	Ոչ	Դեկտեմբեր 2017 (1-ին անգամ)

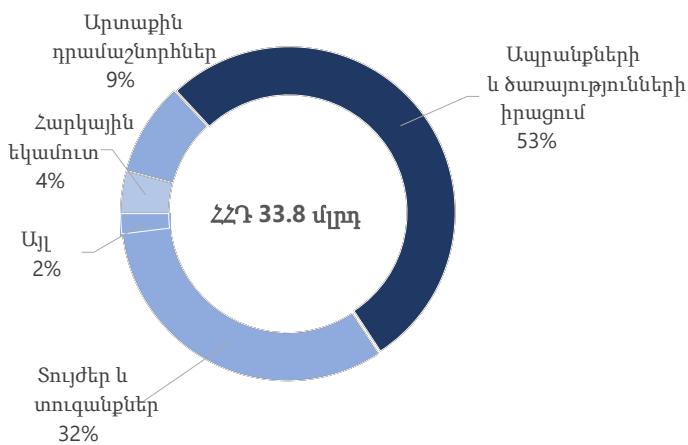
2.1. Բյուջետային փաստաթղթերի համապարփակությունը

2.1.1. Բյուջեի միասնականությունը (բազային)

38. Բյուջեի մասին տարեկան փաստաթղթերը սեղեկություններ են պարունակում բյուջետային կենտրոնական կառավարության և ՊՈԱԿ-ների եկամուտների, ծախսերի և ֆինանսավորման մասին: Բյուջետային փաստաթղթերն ընդգրկում են կանխատեսվող եկամուտը և պետական բյուջեի հիմնարկների ծրագրված ծախսերը՝ ըստ վարչական, գործառնական, տնտեսական և ծրագրային դասակարգման: Բյուջեի հավելվածում ներկայացված են համախառն եկամուտների կանխատեսումները (այսինքն՝ բյուջետային տրանսֆերտներ և սեփական աղբյուրներից եկամուտներ), ինչպես նաև ՊՈԱԿ-ների ծրագրված ծախսերը՝ համախմբված ըստ նյութային նախարարությունների:

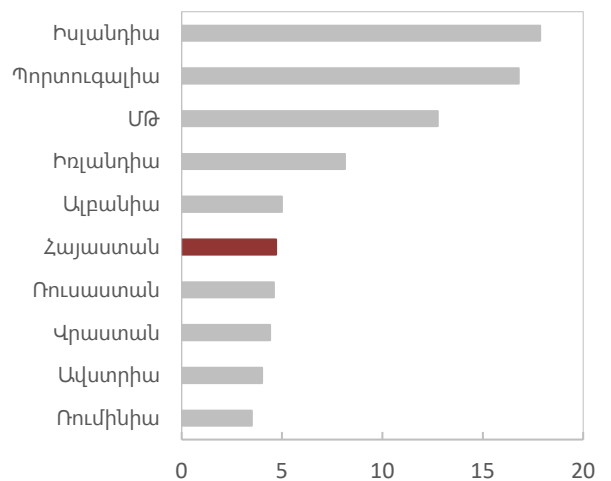
39. Բյուջետային միավորների արտաբյուջետային հաշիվներից եկամուտները ներառված չեն բյուջեում: Ի տարբերություն ՊՈԱԿ-ների, որոնք բյուջեից դուրս են, արտաբյուջետային հաշիվները բյուջետային հիմնարկների (օրինակ՝ Ոստիկանության և Պետական եկամուտների կոմիտեի) ենթահաշիվներ են, որոնք նախատեսված են ոչ հարկային եկամուտների (օրինակ՝ տուգանքների), արտաֆին դրամաճնորհների և վաճառից եկամուտների համար: Արտաբյուջետային հաշիվներից ծախսերը ներառված չեն բյուջեում, սակայն հաստատվում են կառավարության որոշմամբ տարվա ընթացքում: 2016 թվականին արտաբյուջետային հաշիվները կազմել են 33.8 միլիարդ դրամ, այսինքն՝ ընդհանուր եկամուտների 2.8 տոկոսը (Գծապատկեր 2.1): Դրանք և ՊՈԱԿ-ների սեփական աղբյուրից եկամուտները կազմել են ընդհանուր պետական եկամուտների 4.7 տոկոսը (Գծապատկեր 2.2), և այս ցուցանիշով Հայաստանը մոտ է համեմատելի պետություններին:

Գծապատկեր 2.1. ԱԲՀ-ների եկամուտների կազմը (ԱԲՀ-ների ընդհանուր եկամուտների տոկոս, 2016)

Աղբյուրը՝ ԱՄՀ-ի անձնակազմի հաշիվներ:

Գծապատկեր 2.2. Սեփական աղբյուրից եկամուտներն ընտրված երկրներում (ընդհանուր ԿԿ եկամուտների տոկոս)

40. Արտաբյուջետային հաժիվները չներառելը կրադիտային գործող ֆինանսական կառույցների կատարումը: Ֆինանսական կառույցների համակարգի արդիականացման շրջանակում վերջերս փոփոխություններ է կրել Բյուջետային համակարգի մասին օրենքը, որով կառավարությունից պահանջվում է ընթացիկ ծախսերի առավելագույն սահմանաչափ հանձնառել, երբ պարտքը գերազանցում է ՀՆԱ-ի 50 տոկոսը (ցուցանիշ 2.3.1): Ծախսերի ծրագրային ցուցանիշը չի ներառում արտաբյուջետային հաժիվները, իսկ կատարողականը՝ ներառում է: Ծախսերի ծրագրային ցուցանիշի վրա դրված առավելագույն սահմանաչափը կարող է խախտվել վաստացի կատարողականի հաշվարկով, երբ արտաբյուջետային եկամուտները և ծախսերն իրականանան: Նման խախտումը տեսանելի է դառնում միայն բյուջեի կատարման ընթացքում: Թեպետ արտաբյուջետային հաժիվները ներկայումս դեռևս մեծ չեն, այս խնդիրը կարող է ավելի կարևորվել, եթե արտաբյուջետային հաժիվների գործառնությունն ավելի հաճախակի դառնա՝ նպատակ ունենալով շրջանցել ընթացիկ ծախսերի վրա սահմանված առավելագույն սահմանաչափը:

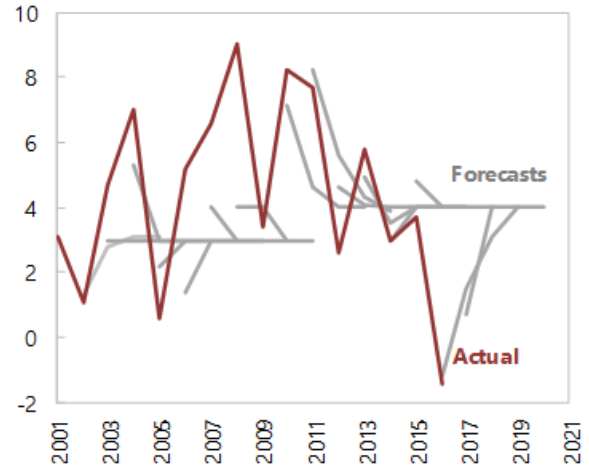
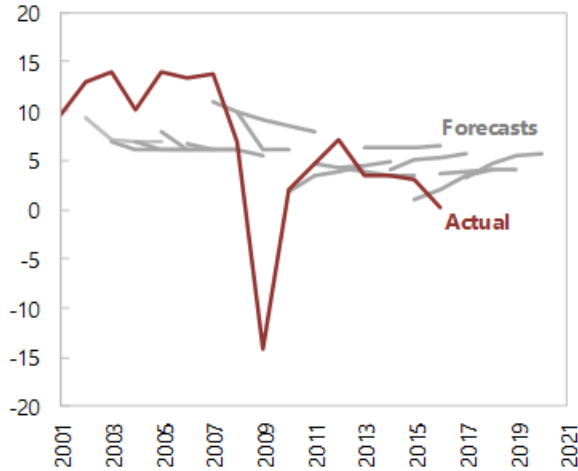
2.1.2. Մակրոտնտեսական կանխատեսումները (առաջադեմ)

41. Բյուջեի փաստաթղթերը պարունակում են մանրակրկիտ մակրոտնտեսական կանխատեսումներ, որոնք ընկած են բյուջետային պլանավորման հիմքում: Ներկայացվում են հաջորդ երեք տարիների համար մշակվող՝ հիմնական մակրոտնտեսական փոփոխականների (օրինակ՝ ՀՆԱ-ի և գնաճի) կանխատեսումները, ինչպես նաև՝ դրանց առաջարկը և պահանջարկը պայմանավորող գործոնները, և արտաքին և ներքին միջավայրին առնչվող և դրանց հիմքում ընկած ենթադրությունները: Այս փոփոխականների վերջին շրջանի միտումները և ֆինանսական ազդեցությունների վրա դրանց ազդեցությունը նույնպես արժանանում են համապարփակ վերլուծության: Առաջին շրջափուլում կանխատեսումները ներկայացվում են Միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրում (ՄԺԾԾ), որը խորհրդարան է ուղարկվում հունիսին: Դրանք թարմացվում են և ներկայացվում բյուջեի ամենամյա փաստաթղթում:

42. Միջնաժամկետ կանխատեսումները վերջին տարիներին լավատեսական են եղել, սակայն էականորեն չեն տարբերվել արտաքին կառույցների արած կանխատեսումներից: 2001-08 թվականներին իրական ՀՆԱ-ի վաստացի ցուցանիշները գերազանցել են կանխատեսումները, իսկ 2011-16 թթ. իրական ՀՆԱ-ն ավելի ցածր է եղել կանխատեսումից (Գծապատկեր 2.3): Նույնը վերաբերում է գնաճին (Գծապատկեր 2.4): 2011-16թթ. իրական ՀՆԱ-ի կատարողականը իշխանությունների կանխատեսումների համեմատ եղել է ցածր, բայց սա վերաբերում է այլ մարմինների կողմից կատարված կանխատեսումներին (Գծապատկեր 2.5):

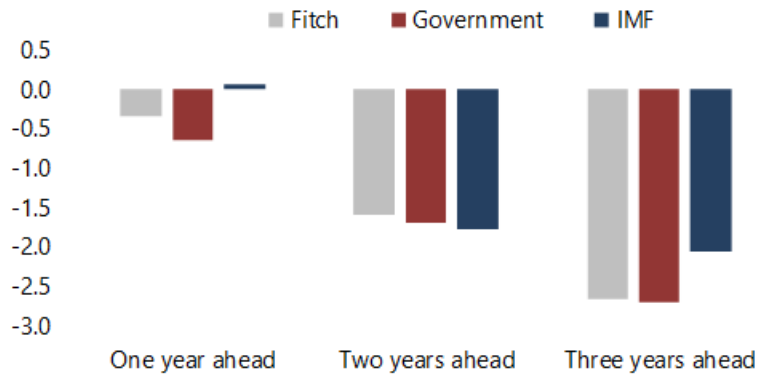
Գծապատկեր 2.3. Իրական ՀՆԱ-ի կանխատեսումները
(տարին տարվա նկատմամբ, տոկոսային փոփոխությունը)

Գծապատկեր 2.4. Գնաճի կանխատեսումները
(տարին տարվա նկատմամբ, տոկոսային փոփոխությունը)

Աղբյուրը՝ Ֆինանսների նախարարություն

Գծապատկեր 2.5. Իրական ՀՆԱ-ի կանխատեսման սխալմունքը, ըստ կանխատեսման հեղինակի
(վաստացի համաժ կանխատեսում, 2011-2016թթ. միջինը)

Աղբյուրը՝ Ֆինանսների նախարարություն, ԱՄՆ-ի տվյալները վերցված են Համաշխարհային տնտեսության հեռանկարի (WEO) ապրիլյան հրատարակությունից

2.1.3. Միջնաժամկետ բյուջետային երջանակը (լավ)

43. Միջնաժամկետ բյուջետային երջանակը ներառում է միջնաժամկետ կանխատեսումներ ըստ

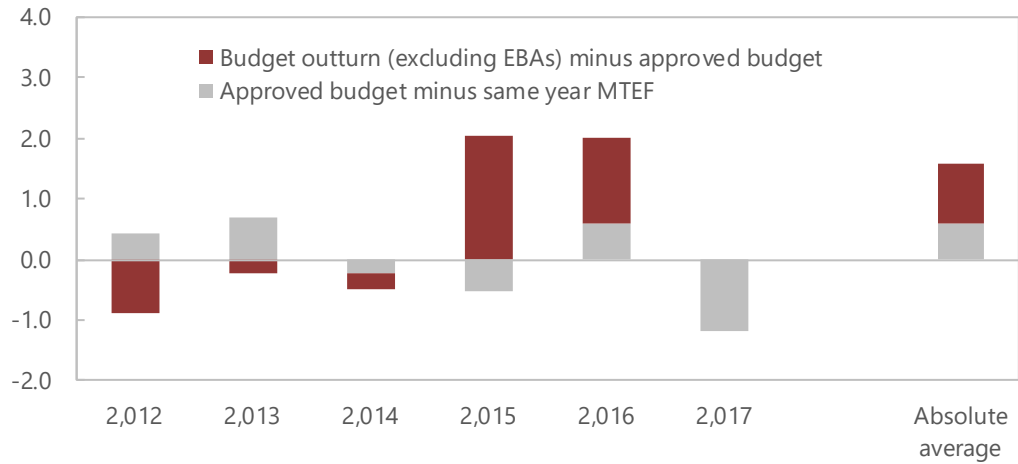
նախարարությունների, գործառույթների և ծրագրերի, սակայն տնտեսական դասակարգման մասով ոչ ամբողջովին է թափանցիկ: Հայաստանում 2003 թվականին ներդրվել է միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիր՝ երջանակ (ՄԺԾԾ): ՄԺԾԾ-ի ամենամյա փաստաթուղթն հրապարակվում է հուլիսին՝ բյուջեի նախագիծը հսկողներին խորհրդարան ուղարկելուց երեք ամիս առաջ: Այն ներառում է.

- Պետական բյուջեի եկամուտների հաջորդ երեք տարիների կանխատեսումները՝ ըստ տնտեսական դասակարգման առաջին աստիճանի բացվածքի,
- Պետական բյուջեի եկամուտների փաստացի արդյունքները, նախորդ տարվա փաստացին և ընթացիկ տարվա հաշվարկայինը, ինչպես նաև նախկին տարիների որոշ մասեր, բայց ոչ՝ ըստ տնտեսական դասակարգման բացվածքի,
- Պետական բյուջեի ծախսերի հաջորդ երեք տարիների կանխատեսումները՝ ըստ գործառնական, վարչական և ծրագրային դասակարգման, ինչպես նաև տնտեսական դասակարգման կապիտալ/ընթացիկ տարբերակումը, և
- Պետական բյուջեի ծախսերի փաստացի արդյունքները, նախորդ տարվա փաստացին և ընթացիկ տարվա հաշվարկայինը, ինչպես նաև նախկին տարիների որոշ մասեր, ըստ գործառնական դասակարգման բացվածքի, իսկ որոշ մասերում՝ տնտեսական դասակարգման կապիտալ/ընթացիկ տարբերակումը:

44. ՄԺԾԾ-ի և բյուջետային հատկացումների միջև և ներսում առկա տարբերություններն հաստատում են

դրանց միջև կապերի թույլ բնույթը: Ամենամյա բյուջեն, որն հաստատվում է ՄԺԾԾ-ից վեց ամսից պակաս ժամանակ անց, վերջին տարիներին սովորաբար էականորեն տարբերվում է նրանից (Գծապատկեր 2.6): Այս շեղումը մասամբ կարող է բացատրվել այդ ժամանակահատվածում մակրոֆիսկալ կանխատեսումների փոփոխություններով: Օրինակ, 2017 թվականին տարեկան բյուջեն ներկայացվեց պակասուրդի շատ ավելի ցածր թիրախային ցուցանիշով, քան՝ ՄԺԾԾ-ն, քանի որ պարտքի թվերից աստիճանաբար պարզ դարձավ, որ անհրաժեշտ է լինելու կիրառել պարտքի արգելակը (debt brake): Այնուհանդերձ, դա նաև երկու ոչ սերտորեն փոխկապակցված գործընթացների հետևանք է, որոնց շրջանակում նախարարությունները և գերատեսչություններն առանձին հայտեր են ներկայացնում ՄԺԾԾ-ի տարեկան բյուջեի համար: ՄԺԾԾ-ում Պարտքի կայունության վերլուծությանը («DSA») հղում կատարելը կբարելավի բյուջեի պլանավորման հետևողականությունը:

Գծապատկեր 2.6. Բյուջեի առավելագույն սահմանաչափը և նույն տարվա ՄԺԾՄ-ի առավելագույն սահմանաչափը
(բյուջե հանած ՄԺԾՄ, ՀՆԱ-ի տոկոս)

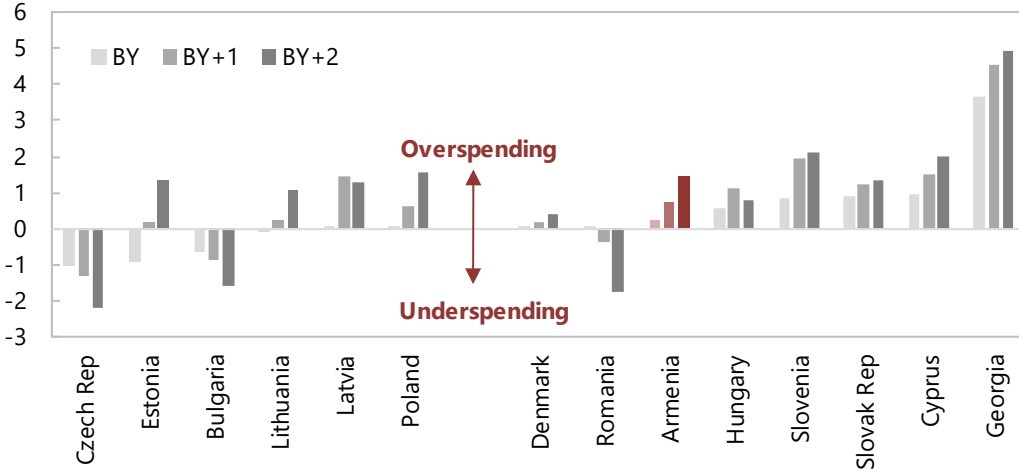

Աղբյուրը՝ բյուջետային փաստաթղթեր

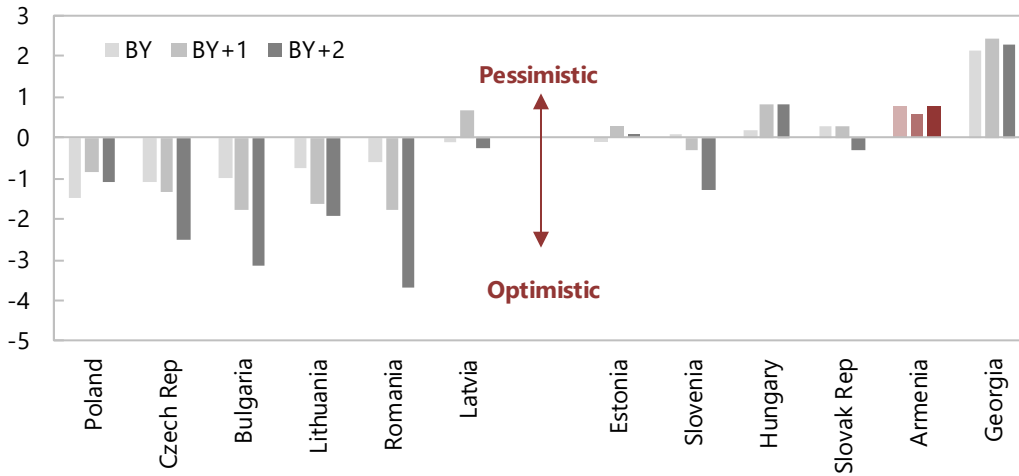
45. Վերջին տասնամյակում ֆիսկալ փաստացի ցուցանիշները զգալիորեն տարբերվել են ՄԺԾՄ-ում արված կանխատեսումներից, թեպետ այդ շեղումն ավելի փոքր է, քան՝ համեմատելի պետություններից շատերում: Ծախսերի փաստացի ցուցանիշները գերազանցել են ՄԺԾՄ-ով նախատեսվածը, հատկապես՝ երկրորդ ընթացիկ տարվա մասով, երբ այն կազմել է ՀՆԱ-ի մոտ 1 տոկոսը (Գծապատկեր 2.7a): Դա հակադրվել է եկամուտների պահպանողական կանխատեսումներով (Գծապատկեր 2.7b): Արդյունքում ստացվել է, որ ՄԺԾՄ-ն ավել է ֆիսկալ հաշվեկշռի առավել հավաստի կանխատեսումներ:

Գծապատկեր 2.7. Երկրների միջև համեմատություն. միջնաժամկետ ֆինակալ կանխատեսման միջին սխալանքը ներդրված երկրներում, 2007–16թթ.

ա. Մախերի կանխատեսման շեղումը՝ կանխատեսման միջին սխալանքը (ՀՆԱ-ի տոկոս)

բ. Եկամուտների կանխատեսման շեղումը՝ կանխատեսման միջին սխալանքը (ՀՆԱ-ի տոկոս)

Աղբյուրը՝ ՖՆ, ԱՄՀ-ի անձնակազմի հաշվարկներ:

2.1.4. Ներդրումային ծրագրերը (բազային)

46. Ներդրումային ծրագրերի ներքո կառավարության ընդհանուր բազմաձև պարտավորություններն համապարփակ կերպով չեն հրապարակվում, թեպետ ներկայացվում է համապարփակ տեղեկատվություն՝ հատկապես դրանք ֆինանսավորող արտաֆին վարկերի վերաբերյալ: Բնուր խոսքը ծրագրերը ներկայումս ֆինանսավորվում են դոնորների վարկերով: Այդ ծրագրերի մասին տեղեկատվությունը ներառված է մի քանի հրապարակումներում.

- ՄԺԾԾ-ի փաստաթուղթը ներառում է արտաֆին աղբյուրներից ֆինանսավորվող կապիտալ ծախսերի ծրագրերի կանխատեսումները հաջորդ երեք տարիների համար՝ ըստ առանձին ծրագրերի և նախարարությունների, ինչպես նաև՝ դոնորների ֆինանսավորումը և կառավարության համաֆինանսավորումը,
- Տարեկան բյուջեի փաստաթղթերում այս տեղեկություններն ավելի են մանրամասնեցվում,
- Բյուջեի կատարման տարեկան և եռամսյակային հաշվետվություններում բյուջետավորվող գումարները համեմատվում են փաստացի գումարների հետ, և
- ՖՆ-ի կայքէջում առկա տեղեկանքները տեղեկություններ են պարունակում վարկային պայմանագրերով նախատեսված ծրագրերի ընդհանուր արժեքի, վարկերի փաստացի ստացումների և առանձին ծրագրերով չստացված գումարների, դրանց ժամկետների և պայմանների մասին: Տեղեկանքներից մեկը վերաբերում է տարեվերջի դրությամբ կառավարության արտաֆին վարկերի և փոխառությունների ֆինանսական ցուցանիշներին, մյուսը՝ տարեվերջի դրությամբ կառավարության արտաֆին վարկերի և փոխառությունների ժամկետներին:

Այնուհանդերձ, այս տեղեկություններում չեն երևում ծրագրերից առաջացող ընդհանուր պարտավորությունները, և վարկային պայմանագրերի համաձայն չստացված գումարներն ընդհանուր առմամբ հավասար չեն շահահարարության պայմանագրերից ծագող հանձնառությունների գումարներին:

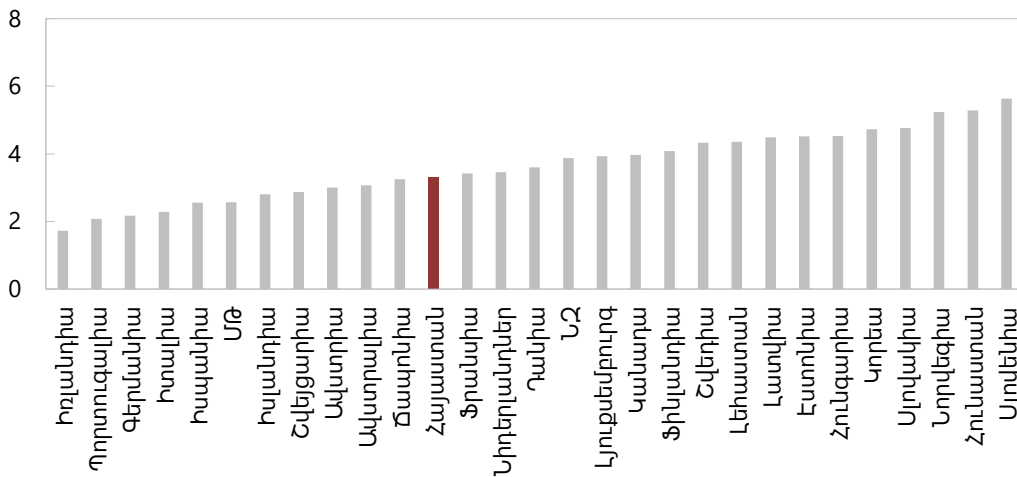
47. Ներդրումային խոսքը ծրագրերի հաստատումից առաջ միանական մեթոդաբանությամբ իրականացվող ծախս-օգուտ վերլուծություններ չեն պահանջվում, և ոչ միտ էն նման վերլուծություններ կատարվում: Դոնորների կողմից ֆինանսավորվող ներդրումային ծրագրերի դեպքում ծախս-օգուտ վերլուծությունները սովորաբար իրականացվում են կոնկրետ դոնորի հաստատած մեթոդաբանության համաձայն, սակայն հիմնականում դրանք չեն հրապարակվում: Ընդհանուր բյուջեի միջոցներով ֆինանսավորվող ծրագրերի համար ծախս-օգուտ վերլուծություններ կատարելու պահանջ չկա:

48. Ներդրումային խոսքը ծրագրերի համար ընդհանուր առմամբ պահանջվում է բաց և մրցութային ընթացակարգ: Բյուջեի ընդհանուր միջոցներից ֆինանսավորվող ծրագրերը կարգավորվում են պետական գնումների

մասին օրենքով, որը պահանջում է գնումների մրցութային և բաց ընթացակարգ, սակայն դրոշմների կողմից ֆինանսավարկող ծրագրերը միջազգային պայմանագրերի ուժով ազատված են պետական գնումների մասին օրենքի կիրառությունից: Հայաստանում խոշոր ծրագրեր ֆինանսավարող դրոշմներն ընդհանուր առմամբ պահանջում են բաց և մրցութային ընթացակարգեր:

49. Ընդհանուր կառավարության ներդրումներն Հայաստանում առանձնապես բարձր չեն այլ պետությունների համեմատությամբ, սակայն հանրային ներդրումների կատարելու պահանջմունքը կարող է ավելանալ: Ընդհանուր կառավարության հանրային ներդրումները կազմում են ՀՆԱ-ի 3.3 տոկոսը (Գծապատկեր 2.8): Իշխանություններ մտադիր են գրեթե կրկնապատկել ընդհանուր կառավարության անվանական կապիտալ ծախսերը հաջորդ չորս տարիներին: Հաշվի առնելով Հայաստանի համեմատաբար բարձր պետական պարտքը (2017 թվականին՝ ՀՆԱ-ի 53.6 տոկոս), սահմանափակ ֆինանսական տարածության պայմաններում անհրաժեշտ է երաշխավորել հանրային ներդրումների արդյունավետությունը:

Գծապատկեր 2.8. Հանրային ներդրումները ընտրված երկրներում
(ընդհանուր կառավարություն, ՀՆԱ-ի տոկոս, 2016 թ.)

Աղբյուրը՝ Հայաստանի դեպիում՝ 22 իշխանություններ, այլ երկրների դեպիում՝ S2Q4:

50. Ջանքեր են գործադրվում Հայաստանում հանրային ներդրումների կառավարման գործելակերպն էլ ավելի բարելավելու ուղղությամբ: ՊՄԳ-ի մասին նոր օրենք է մշակվում, և սկսվել է, որ Կառավարությունը մտտ ապագայում կմշակի հանրային ներդրումների կառավարման բարեփոխումների օրակարգ: Այս տարվա ընթացքում ԱՄՀ-ի կողմից կիրականացվի Հանրային ներդրումների կառավարման գնահատում (PIMA), որը կներկայացնի լուրջ օրակարգին օժանդակող առաջարկություններ:

2.2. Կարգավորվածությունը

2.2.1. Ֆիսկալ օրենսդրությունը (առաջադեմ)

51. Բյուջետային համակարգի մասին օրենքը (ԲՀՕ) կարգավորում է բյուջետային առաջարկի բովանդակությունը, բյուջեի նախապատրաստման օրացույցը, իսկ սահմանադրական օրենքով կարգավորվում են բյուջեի փոփոխելու՝ օրենսդրի իրավունքները:⁸ ԲՀՕ-ի 15-րդ հոդվածը պարունակում է մանրակրկիտ դրույթներ ՄԺԾԾ փաստաթղթի բովանդակության վերաբերյալ, իսկ 16-րդ հոդվածը՝ նմանատիպ պահանջներ ամենամյա բյուջեի փաստաթղթի վերաբերյալ: 21-րդ հոդվածում մանրակրկիտ ուղեցուցիչներ կան այն մասին, թե ինչպես պետք է կազմակերպել ՄԺԾԾ-ն և բյուջեի նախապատրաստման գործընթացները: Դա ներառում է ՄԺԾԾ-ն խորհրդարան ներկայացնելու ժամկետները (նախքան յուրաքանչյուր տարվա հուլիսի 20-ը) և բյուջեի ներկայացման ժամկետները (բյուջետային տարվա մեկնարկից 90 օր առաջ): ԲՀՕ-ն կարգավորում է նաև համայնքային բյուջեների կազմումը, հաստատումը և կատարումը (հոդվածներ 27 – 36): Խորհրդարանի կանոնակարգ-օրենքով նախատեսվում է, որ խորհրդարանը կարող է փոփոխություններ առաջարկել բյուջեի նախագծում, և որ կառավարությունը պարտավոր է ներկայացնել բյուջետային վերանայված առաջարկ՝ կառավարության ընդունելի փոփոխություններով: Խորհրդարանն ընդունում կամ մերժում է վերանայված բյուջեն որպես ամբողջություն, և հնարավոր չէ փեդերիվային դեմ առանձին մասերը:

52. Իրավական և կարգավորման դաշտով նախատեսվում է բյուջեի մեակման թափանցիկ համակարգ: ԲՀՕ-ն ընդունվել է 1997 թվականին և պարբերաբար փոփոխվել՝ վերջին անգամ 2017 թվականին, որպեսզի արտացոլի բյուջետային գործընթացի նորամուծությունները և բարելավումները: ԲՀՕ-ն համալրվում է մի շարք ամենամյա որոշումներով և կանոնակարգերով, որոնք լրացուցիչ ուղեցուցիչներ են պարունակում բյուջետային գործընթացի վերաբերյալ: Կառավարությունն ամեն տարի որոշում է ընդունում, որով մանրակրկիտ կերպով նախատեսվում է ՄԺԾԾ-ի և բյուջեի նախապատրաստման գործընթացի ծրագիրը և ժամանակացույցը:⁹ Բյուջեի հաստատումից հետո ընդունվում է մեկ այլ որոշում, որը կարգավորում է բյուջեի կատարման գործընթացը:¹⁰ Այդ որոշումը նախատեսվում է բյուջետային հատկացումների եռամսյակային բաշխումը և լրացուցիչ ուղեցուցիչներ բյուջետային փոփոխությունների՝

⁸ Օրենք թիվ 137, 1997 թվականի հունիս, կատարված փոփոխություններով հանդերձ:

⁹ Տե՛ս 2017 թվականի դեկտեմբերի 29-ի թիվ 1559 որոշումը *Հայաստանի Հանրապետության 2019 թվականի բյուջետային գործընթացի սկսելու մասին*:

¹⁰ Տե՛ս 2017 թվականի դեկտեմբերի 28-ի թիվ 1717 որոշումը *Հայաստանի Հանրապետության 2018 թվականի պետական բյուջեի կատարման ապահովող միջոցառումների մասին*:

ներառյալ նախարարությունների և գերատեսչությունների արտաբյուջետային հաշիվներով կատարվող գործարքների վերաբերյալ:

2.2.2. Բյուջետային փաստաթղթերի յուրաժանությունը (լավ)

53. Բյուջետային առաջարկը ներկայացվում է խորհրդարան բյուջետային տարվա մեկնարկից 90 օր առաջ և հաստատվում է դեկտեմբերի սկզբի դրությամբ: Բյուջեի ներկայացման ժամկետն ամրագրված է ԲՀՕ-ում և միևուր պահպանվում է՝ ըստ Ֆինանսների նախարարության տրամադրած տվյալների: Խորհրդարանը բավարար ժամանակ ունի բյուջեի բննարկումների համար, և բյուջեն սովորաբար հաստատվում է բյուջետային տարվա մեկնարկից բավարար ժամանակ առաջ: Աղյուսակ 2.3-ում երևում է, որ վերջին հինգ տարիներին տարեկան բյուջեն ներկայացվել է ժամանակին և հաստատվել նախֆան ֆինանսական տարվա ավարտը:

Աղյուսակ 2.3. Բյուջեի նախագծի ներկայացման և հաստատման ամսաթվերը, 2014 – 2018թթ.

Բյուջետային տարի	Բյուջեի ներկայացման ամսաթիվը	Բյուջեի հաստատման ամսաթիվը
2014 թ. պետական բյուջեի նախագիծ	Հոկտեմբեր 2, 2013 թ.	Դեկտեմբեր 12, 2013 թ.
2015 թ. պետական բյուջեի նախագիծ	Հոկտեմբեր 2, 2014 թ.	Դեկտեմբեր 4, 2014 թ.
2016 թ. պետական բյուջեի նախագիծ	Հոկտեմբեր 2, 2015 թ.	Դեկտեմբեր 9, 2015 թ.
2017 թ. պետական բյուջեի նախագիծ	Սեպտեմբեր 30, 2016 թ.	Դեկտեմբեր 8, 2016 թ.
2018 թ. պետական բյուջեի նախագիծ	Հոկտեմբեր 2, 2017 թ.	Դեկտեմբեր 8, 2017 թ.

Աղբյուրը՝ Ֆինանսների նախարարություն

2.3. Քաղաքականության կողմնորոշումը

2.3.1. Ֆիսկալ քաղաքականության նպատակները (լավ)

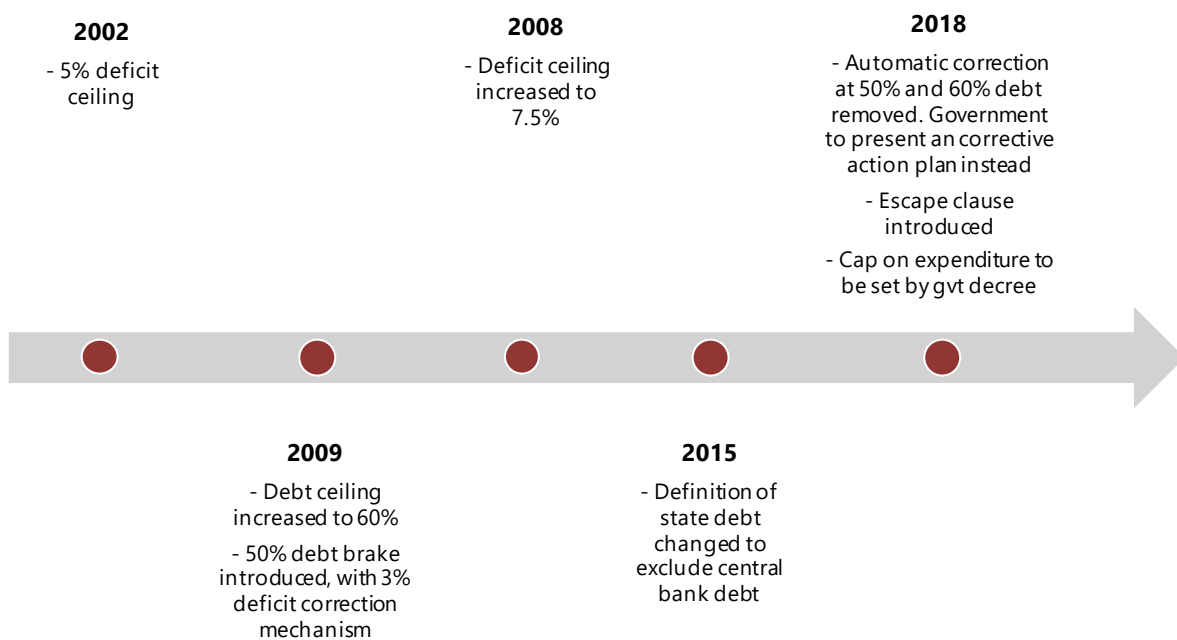
54. Ֆիսկալ քաղաքականությունը ներկայումս ուղղորդվում է նորացված ֆիսկալ կանոններով, որոնք ամրագրված են Բյուջետային համակարգի մասին օրենքում.

- Բյուջետային տարվա (t+1) համար առաջարկվող պետական պակասուրդը չի կարող գերազանցել հաջորդ տարվա համար նախատեսված (t+1) ՀՆԱ-ի 7.5 տոկոսը,
- Եթե պետական պարտքը գերազանցում է ՀՆԱ-ի 40 տոկոսը, ապա (t+1) տարում կապիտալ ծախսերը չեն կարող ցածր լինել պետական բյուջեի դեֆիցիտի ծրագրված մակարդակից,

- Եթե պետական պարտքը կազմում է ՀՆԱ-ի 50-ից մինչև 60 տոկոսը, ապա դեռևս կիրառելի է վերաբեռնումը ի լրումն նրա, որ առաջնային ընթացիկ ծախսերի աճի տեմպի համար որպես սահմանաչափ է սահմանվում ՀՆԱ-ի աճի պատմական (վերջին 7 տարվա միջին) տեմպը,
- Եթե պետական պարտքը գերազանցում է ՀՆԱ-ի 60 տոկոսը, ապա, ի լրումն վերաբեռնում (այս դեպքում սակայն առաջնային ընթացիկ ծախսերի աճի տեմպի համար որպես սահմանաչափ է սահմանվում ՀՆԱ-ի աճի միջին տեմպից 0.5 տոկոսից ցածր մակարդակը), ընդհանուր ընթացիկ ծախսերը չեն կարող գերազանցել գալիք տարվա հարկային եկամուտների ընդհանուր գումարը,
- Երբ պետական պարտքը գերազանցում է ՀՆԱ-ի 50 տոկոսը, ապա կառավարությունը նաև պարտավոր է ՄԺԾՄ-ում ներկայացնել ուղղիչ գործողությունների ծրագիր՝ ուղղված 5 տարում պարտքի 50 տոկոսից ցածր մակարդակին հասցնելուն, և
- Երբ պետական պարտքը գերազանցում է ՀՆԱ-ի 60 տոկոսը, ապա կառավարությունը պարտավոր է Ազգային ժողով ներկայացնել միջոցառումների ծրագիր՝ ուղղված 5 տարում պարտքը 60 տոկոսից ցածր մակարդակին հասցնելուն:

Բյուջետային համակարգի մասին օրենքով նախատեսված պաշտպանական բացառիկ իրավանքում (escape clause) կառավարությանը թույլատրվում է կասեցնել վերահիշյալ միջոցառումների գործողությունը բացառիկ դեպքերում, օրինակ՝ աղետի, պատերազմի և բացասական տնտեսական ցնցումների պարագայում: Դա, սակայն, կիրառել չէ պակասուրդի՝ ՀՆԱ-ի 7.5 տոկոսի չափով սահմանված առավելագույն սահմանաչափի նկատմամբ:

Գծապատկեր 2.9. Ֆիսկալ կանոնների էվոլյուցիան

Աղբյուրը՝ համապատասխան օրենսդրություն:

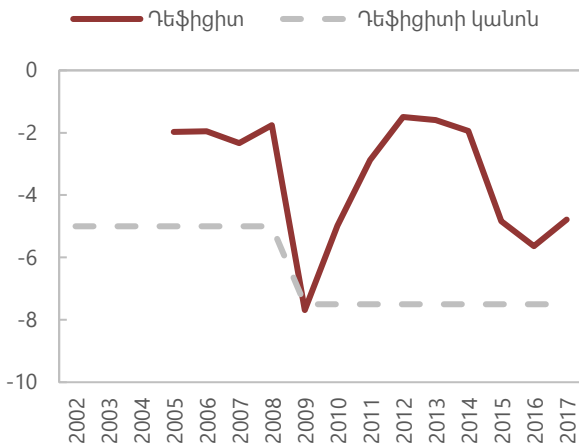
55. Այս կանոնները ժամանակի ընթացքում որոշակի էվոլյուցիա են ապրել: Գծապատկեր 2.9-ում բերված ժամանակացույցում ամփոփված են այդ փոփոխությունները: Պարտքի մասին կանոնն առաջին անգամ սահմանվել է Պետական պարտքի մասին օրենքում 2008 թվականին՝ սահմանափակելով պետական պարտքը ՀՆԱ-ի 50 տոկոսի չափով, և արգելելով նոր պարտքի ներգրավումն այդ սահմանաչափին հասնելուց հետո: Միևնույն ժամանակ, ԲՀԾ-ով նախատեսվել է պակասուրդի առավելագույն սահմանաչափ՝ ՀՆԱ-ի 5 տոկոսի չափով: 2009 թվականին այդ օրենքները փոփոխվել են՝ պակասուրդի սահմանաչափը բարձրացնելով մինչև ՀՆԱ-ի 7.5 տոկոս, իսկ պարտքի առավելագույն սահմանաչափը՝ մինչև ՀՆԱ-ի 60 տոկոս, սահմանելով նաև պարտքի արգելակ (debt brake)՝ 50 տոկոսի չափով, և պահանջելով, որպեսզի պակասուրդը չգերազանցի ՀՆԱ-ի 3 տոկոսը: 2015 թվականին պարտքի կանոններում փոխվել է պարտքի սահմանումը՝ պետական պարտքից (կառավարության և կենտրոնական բանկի պարտք) այն վերածելով կառավարության պարտքի: 2018 թվականին պարտքի և պակասուրդի կանոնները փոխվել են՝ նախորդ պարբերությունում նշված կերպով, և ավելացվել է պաշտպանական բացառիկ իրավանդումը (escape clause):

56. Պակասուրդի կանոնը վերջին տարիներին չի ունեցել պարտադիր կատարման բնույթ, սակայն 2017 թվականին գործարկվել է պարտքի արգելակը (debt brake) (գծապատկերներ 2.10 և 2.11): 2009 թվականին (համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամի հետևանքների պարագայում) պակասուրդի առավելագույն սահմանաչափը ՀՆԱ-ի 5 տոկոսից 7.5 տոկոս բարձրացնելուց ի վեր այն պարտադիր չի եղել: ԱՄՇ-ի հետագա ծրագրերում

սահմանված ավելի ցածր առավելագույն սահմանաչափերն են դրա փոխարեն ուղղորդել ֆիսկալ ֆազաֆականությունը: 2014 թվականի տնտեսական ցնցումից հետո պարտքը գերազանցեց ՀՆԱ-ի 50 տոկոսի սահմանաչափը, և կառավարությունը պարտավոր եղավ 2017 թվականի բյուջեն կազմելիս պահպանել 3 տոկոսի պակասուրդով ուղղիչ միջոցառում իրականացնելու պահանջը: Պարտքը դեռևս բարձր է ՀՆԱ-ի 50 տոկոսից, սակայն ֆիսկալ կանոնների նոր համակարգը, որն ընդունվել է 2017-ի վերջին, այլևս չի պահանջում ուղղում իրականացնել 3 տոկոսի պակասուրդի միջոցով: Կառավարությունից, սակայն, սկսվելու է ուղղիչ գործողությունների ծրագիր ներկայացնել 2019-2021 թթ. ՄԺԾԾ-ում, ինչպես նաև՝ որոշումը սահմանել ընթացիկ ծախսերի առավելագույն սահմանաչափ:

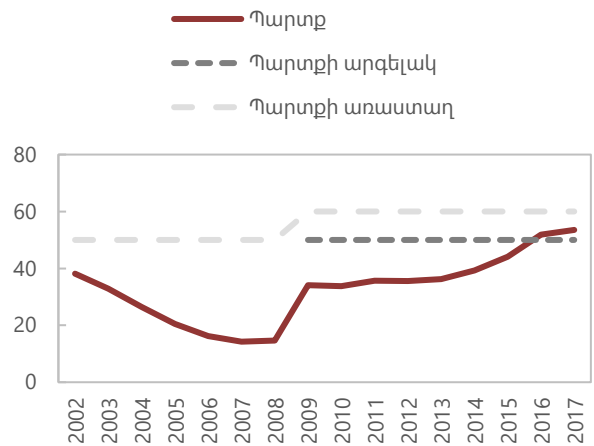
Գծապատկեր 2.10. Դեֆիցիտներ և դեֆիցիտի մասին կանոն

(ՀՆԱ-ի տոկոս)

Գծապատկեր 2.11. Պարտք և պարտքի մասին կանոններ

(ՀՆԱ-ի տոկոս)

Աղբյուրը՝ «World Economic Outlook»-ի տեղեկատվական բազա:

57. Վերջին փոփոխությունների նպատակն է կանոններն ավելի ճկուն դարձնել՝ միևնույն ժամանակ

պահպանելով դրանց արժանահավաստությունը: Պարտքի կանոնները ներկայումս պարունակում են պաշտպանական բացառիկ իրավանդում (escape clause), որը կառավարությանը թույլ է տալիս կասեցնել դրանց կիրառությունը բացառիկ հանգամանքներում: Համակարգի հիման վրա կանոնների արժանահավաստությունն ապահովելու նպատակով, միաժամանակ նաև հետևելով ԱՄՆ-ի խորհուրդներին, իշխանությունները որոշել են անփոփոխ պահել թվային սահմանաչափերը և փոխլրացնել դրանք 40 տոկոսի լրացուցիչ սահմանաչափով: Այնուհանդերձ, 50 տոկոսի պարտքի արգելափակի համար այլևս ավտոմատ հեզդրում չի պահանջվում, իսկ պարտքի 60 տոկոսի առավելագույն սահմանաչափի դեպքում նոր ներգրավվող պարտքն անվավեր չի դառնում:

58. Ավելի մեծ ճկունության դեպքում պահանջվում է բարձրացնել թափանցիկությունը: ՄԺԾԾ-ում ներառված

ուղղիչ գործողությունների ծրագիրը, որպեսզի վստահելի լինի, պետք է սերտորեն կապակցված լինի բյուջեի հետ, և

ժամանակի ընթացքում լինի հետևողական (տե՛ս ցուցանիշ 2.1.3): ՄԺԾԾ-ն բյուջեի, ինչպես նաև հետագա ՄԺԾԾ-ների հետ համակարգված կերպով համապատասխանեցնելու դեպքում կբարձրանա դրա արժանահավատությունը (տե՛ս ցուցանիշ 2.4.3): Այլ կանխատեսողների տվյալների հետ կառավարության կանխատեսումների համեմատությունը նաև թափանցիկ լինելու հանձնառության հաստատում կլինի և ուղի կհարթի ավելի լավ և արժանահավատ կանխատեսումների համար (տե՛ս ցուցանիշ 2.4.1):

59. Կանոնների իրագործման համար անհրաժեշտ կլինի արտաֆին խիստ հսկողություն:¹¹ Ֆինսկալ կանխատեսումների նախկատարողական հսկողությունը և ֆինսկալ կանոնների պահպանումը կարող են ապահովվել անկախ ֆինսկալ կառույցի, օրինակ՝ Խորհրդարանի բյուջետային գրասենյակի կողմից, երբ վերջինս կստանա համապատասխան գործառնությունների կատարման իրավասությունը և կձևավորի բավարար կարողություններ: Հավասարապես կարևոր է պահանջների բավարարման հետևատարողական ստուգումը: Դա կարող է իրականացնել Հաշվեհանդիս պալատը, որը 2015 թվականի Սահմանադրության համաձայն իրավասու է կատարել բյուջեի մասին ամենամյա օրենքով նախատեսված պետական միջոցների օգտագործման արտաֆին հաշվեհանում: Կառավարության ֆինսկալ նպատակների՝ ներառյալ ուղղիչ գործողությունների ծրագրի ներառումը բյուջեի մասին ամենամյա օրենքում Հաշվեհանդիս պալատին իրավունք կընձեռնի՝ իրականացնելու պահանջների բավարարման հետևատարողական ստուգումը:

2.3.2. Կատարողականի վերաբերյալ տեղեկությունները (առաջադեմ)

60. Պետական բյուջեի փաստաթղթերը ներառում են նախկատարողական և հետևատարողական տեղեկություններ բոլոր ծրագրերի և դրանց ենթածրագրերի վերաբերյալ: Ծրագրային դասակարգումը 2008 թվականից ի վեր կիրառվում է բյուջեի ներկայացման և հաշվետվությունների մեջ: Բյուջետային ուղերձի հավելվածներից մեկը մանրակրկիտ տեղեկություններ է պարունակում բոլոր ծրագրերի և ենթածրագրերի նպատակների, արդյունքների և վերջնարդյունքների վերաբերյալ: Բոլոր ծրագրերի համար սրված են վերջնարդյունքի նկարագրություններ, և նրանց մոտ կեսի համար նախատեսված են արդյունքի որոշ ցուցանիշներ: Քանակական ցուցանիշներն համապարփակ կերպով կիրառվում են բոլոր արդյունքների համար: Բյուջեի կատարման տարեկան հաշվետվությունը ներառում է մանրակրկիտ տեղեկություններ թիրախների կատարողականի վերաբերյալ և տալիս է շեղումների պատճառների բացատրությունը: 2.1 սեֆտային ներդրում բերված է Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության գործող ծրագրերից մեկի օրինակը, որն ունի 16 ենթածրագրեր, ինչպես նաև՝ դրա ենթածրագրերի նկարագրությունը 2018 թվականի բյուջեում:

¹¹ ԱՄՇ-ի տեխնիկական զեկույցը՝ Հայաստան: Ֆինսկալ կանոնների կատարելագործումը (Իսթլա-Նորիս և այլք, 2017 թվականի հունիս), լրացուցիչ մանրամասնությամբ անդրադառնում է տվյալ խնդրին:

Տեխստային ներդիր 2.1. Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության Զբաղվածության ծառայության ծրագիրը

Ծրագրի վերջնադյունքի նկարագրություն

- *Քործազրկության մակարդակի կրճատում, կայուն զբաղվածության ապահովում, ժամանակավոր զբաղվածության ցուցանիշ*

Ենթափուլի անվանում

- *Օժանդակության ցուցաբերում գյուղատնտեսական հողերի աշխատանք որոնող սեփականատերերին՝ խթանելով սեզոնային զբաղվածությունը*

Ոչ ֆինանսական ցուցանիշներ

Քանակական. ծրագրերի հանրագումային թիվը՝ եռ.1՝ 270, եռ.2՝ 1,100, եռ.3՝ 2,200, տարի՝ 2,710

Որակական. ծրագրերի և շահառուների համապատասխանությունն օրենսդրությամբ նախատեսված ընտրության չափորոշիչներին՝ տարեկան 100%

Ժամկետայնություն. ծրագրի իրագործման միջին տևողությունը՝ տարեկան մինչև 180 օր

Ֆինանսական ցուցանիշներ (միլիոն դրամ)

Եռ.1՝ 13.6, եռ.2՝ 55.5, եռ.3՝ 111.0, եռ.4՝ 13.699

Աղբյուրը՝ բյուջեի փաստաթղթեր:

61. Կատարողականի վերաբերյալ տեղեկությունների որակի և ներկայացման բարելավման բարեփոխումներ են իրականացվելու 2019 թվականի բյուջեի համար:¹² Դրանք կապակցված կլինեն ըստ ծրագրերի հատկացումների ներդրման հետ՝ վոլտարիկելով հատկացումների ներկայիս համակարգը, որում համադրվում են վարչական միավորը, գործառույթը և տնտեսական հոդվածը: 2019 թվականի բյուջետային փաստաթղթերը բյուջետային ուղերձի հավելվածի տեսքով ներառելու են նաև վերջնադյունքի և արդյունքի բանակական ցուցանիշներ: Ըստ ծրագրերի հատկացումների ներդրումը լրացուցիչ խթան կդառնա կատարողական բյուջետավարման համակարգը մոտ ապագայում բարելավելու համար, մասնավորապես՝ ունենալով ծրագրերի և ենթափուլերի ներկայացման առավել միասնական մոտեցում՝ կատարողականի բարելավված համահունչ ցուցանիշներով, առավել մանրակրկիտ տեղեկություններով՝ ծրագրերի գասակարգման գործող մակարդակներին ավելացնելով երրորդը, և վերջնադյունքի ցուցանիշներն ավելի թափանցիկ կերպով կապակցելով հատկացումների հետ:

2.3.3. Հանրային մասնակցությունը (բազային)

62. Հայաստանը վերջերս հրապարակել է կարճ փաստաթուղթ, որը կոչվում է բյուջետային ուղեցույց: Այն ներառում է բյուջետային համակարգի և բյուջետային գործընթացի նկարագրությունը, ինչպես նաև՝ բյուջեի

¹² Մասնավորապես, մեկ նախարարության գործունեության շրջանակից դուրս եկող բոլոր ծրագրերի վերացումը, բոլոր ծրագրերի խմբավորումը համապատասխան ֆազիտակնության համար պատասխանատու նախարարության ներքո, օրինակ՝ ծրագրերի համար պատասխանատու առաջին մակարդակի բյուջետային կազմակերպությունների ցանկից մարզպետարանների հանումը:

հիմնական ազդեցությունների ամփոփումը և հիմնում դրված տնտեսական ցուցանիշները: Ուղղունելի է ուղեցույցի համապարփակ լինելը, սակայն դրա ընթեռնելիությունը կարելի է բարելավել: Բյուջեի ուղեցույցը մանրակրկիտ է, ներառում է օգտակար տեղեկություններ կառավարության հիմնական նախաձեռնությունների մասին, սակայն չի ներկայացնում մանրակրկիտ տեղեկություններ այն մասին, թե ինչպես է այն գործնականում ազդելու շարքային ֆազաֆացու կյանքի վրա:

63. Բյուջեի ֆնանսիումներին մասնակցելու՝ հանրության հնարավորությունը սահմանափակ է, սակայն որոշ նախաձեռնություններ են տեղի ունենում համայնֆալետարանների մակարդակում: Հանրությունը կարող է նաև կարծիքներ հայտնել բյուջեի նախագծի մասին ինտերնետային կայքի միջոցով¹³ այն բանից հետո, երբ այն ներկայացվում է խորհրդարան: Ինչևէ, ոչ ֆազաֆացիները, ոչ ՀԿ-ները և գործարար խմբերը չեն կարող պաշտոնապես մասնակցել խորհրդարանական հանձնաժողովի լսումներին կամ բյուջեի նախագծի վերաբերյալ գրավոր մեկնաբանություններ ներկայացնել տարբեր հանձնաժողովներին: ՏԻՄ մակարդակում խոսքը համայնֆներում որոշ նախաձեռնություններ են իրականացվել, օրինակ՝ տեղական բյուջեի ֆնանսիումների ուղիղ հեռարձակումը, ինչպես նաև տեղական բյուջեի մեկ տոկոսն ուղղակիորեն ֆազաֆացիների որոշումը տեղաբաշխելը, սակայն դրանք դեռևս շատ վաղ են ընդհանուր ծախսերի համեմատությամբ: Միջազգային վտրձը հաստատում է, որ մասնակցային բյուջե տավարումը կարող է բարելավել ծախսերի որակը և հարկային կարգապահությունը,¹⁴ որն առանձնակի կարևորության խնդիր է Հայաստանի համար:

¹³ <http://www.e-draft.am>

¹⁴ Տե՛ս Torgler, B. (2005) "Tax morale and Direct Democracy." *European Journal of Political Economy* 21, pp. 525 – 531, որում առկա է հետազոտությունը: Ռուսաստանի վերջին շրջանի փորձնական ավյալները ցույց են տալիս, որ մասնակցային բյուջե տավարումը կարող է ավելացնել տեղական եկամուտների հավաքագրումը և բարձրացնել հանրային ծառայությունների նկատմամբ հանրության գոհունակության մակարդակը ("Does Participatory Budgeting Improve Decentralized Public Service Delivery?", Beurmann et al., IDB Working Paper #547, 2014):

2.4 Արժանահավատությունը

2.4.1. Անկախ գնահատումը (չի համապատասխանում)

64. Կառավարությունը չի հրապարակում իր կանխատեսումների և անկախ կանխատեսողների համեմատությունը, և դրանք չեն ենթարկվում անկախ գնահատման: Ո՛չ ՄԺԾՄ-ում, ո՛չ ամենամյա բյուջեի վաստադրված կառավարության տնտեսական և ֆինանսական կանխատեսումները չեն համեմատվում անկախ կառույցների կանխատեսումներին: ՀՀ Կենտրոնական բանկի կողմից խորհրդարան ներկայացվող պաշտոնական հաղորդագրության մեջ համաձայնություն է արվում կառավարության առաջարկած բյուջեին, սակայն չի ներառվում նրա կանխատեսումների գնահատում:

65. Խորհրդարանի բյուջետային գրասենյակը չի գնահատում կառավարության կանխատեսումները և ֆազաֆականությունը՝ ներառյալ ֆինանսական պահպանումը: Նրան գործառնական անկախություն է շնորհվել 2016 թվականին՝ լիազորվելով օժանդակել խորհրդարանին բյուջետավարման հարցերում: Այն ներկայումս թերհամալրված է կադրերով (ընդամենը՝ երեք տեխնիկական աշխատող), և հիմնական նպատակն է օգնել պատգամավորներին՝ հասկանալու բյուջետային առաջարկները և դրանց ազդեցությունը: Որպեսզի Բյուջետային գրասենյակն ապագայում անկախ ֆինանսական հսկիչի դեր կատարի, անհրաժեշտ կլինի ամրապնդել նրա լիազորությունները և զարգացնել նրա կարողությունները:¹⁵ Շվեդիայի օրինակը ցույց է տալիս, թե սահմանափակ բյուջե ունեցող կառույցն ինչպես կարող է հաջողության հասնել (Տեխնոլոգիայի ներդրում 2.2):

¹⁵ ԱՄՆ-ի տեխնիկական գեկոյցը՝ *Հայաստան: Ֆինանսական կանխատեսումների կատարելագործումը* (Իսթերն-Նորթ և այլք, 2017 թվականի հունիս), լրացուցիչ մանրամասնությամբ անդրադառնում է այն խնդրին, թե ինչպես կարող է Բյուջետային գրասենյակն ավելի կարևոր դեր կատարել վերանայված ֆինանսական կանխատեսումների պահպանությունն ապահովելու գործում:

Տեխնիկական ներդրում 2.2. Եվրոյի ֆիսկալ ֆազականության խորհուրդը՝ արդյունավետ է, չնայած փոքր բյուջեին

Եվրոյի ֆիսկալ ֆազականության խորհուրդն անկախ գնահատականներ է ներկայացնում Եվրոյի կառավարության ֆիսկալ ֆազականության վերաբերյալ: Այդ գործառնությունը նա լրացնում է կանխատեսումներ կատարող և բյուջեի կատարումը հսկող երեք այլ անկախ կառույցներին: Խորհրդի ղեկավարները սահմանափակ են (2011 թվականին՝ մոտ 1 միլիարդ ԱՄՆ դոլար), իսկ կազմակերպության ազանությունը՝ մոտ հինգ ոչ լրիվ դրույթով աշխատող և խորհրդատու:

Եվրոյի ֆիսկալ ֆազականության խորհրդի հիմնական գործառնությունները է վերանայել կառավարության ծրագրերը՝ համեմատելով այն ֆիսկալ կանոնի հետ, որը Եվրոյի մանրագրով է որպես ավելցուկ ունենալու նպատակ, ինչպես նաև՝ ծախսերի առավելագույն սահմանափակումը: Եվրոյի ֆիսկալ ֆազականության խորհուրդը նախկինում և դրական, և բացասական գնահատականներ է ներկայացրել: 2012 թվականին այն կողմ է արտահայտվել կառավարության ֆազականությանը՝ ներկայումս, որ «2011 և 2012 թվականներին ետապահվող ֆիսկալ ֆազականությունն համահունչ է եղել գործող ֆիսկալ բյուջեին, ... և փոքր է հաջորդ մի քանի տարիներին ծախսերի՝ առավելագույն սահմանափակումը գերազանցելու ռիսկը», իսկ 2013 թվականին հայտարարել է, որ «կառավարության հավելումներում արտացոլված ցուցանիշները վկայում են այն մասին, որ ավելցուկ ունենալու թիրախը չի կատարվել», և որ «կառավարության անհրաժեշտ է հստակ ծրագիր ներկայացնել սնունդական տվյալ բյուջեում ավելցուկ ունենալու թիրախը կատարելու վերաբերյալ»:

Իրական հատվածի վերաբերյալ կառավարության կանխատեսումն սխալմունքը նվազել է (Աղյուսակ 2.4: Թեպետ դա կարող է բազմաթիվ այլ գործոններով պայմանավորված լինել, այն համահունչ է մի շարք այլ պետությունների փորձին, որոնցում անկախ ֆիսկալ խորհրդի ստեղծումն օգնել է կանխատեսումների սուբյեկտիվ շեղումները նվազեցնելուն:

Աղյուսակ 2.4. Իրական ՀՆԱ-ի կանխատեսումն սխալմունքը

(սոկոս)

	2000-2005	2006-2010	2011-2015
Միջին բառակուսի արմատ սխալմունքը	0.58	1.87	0.47

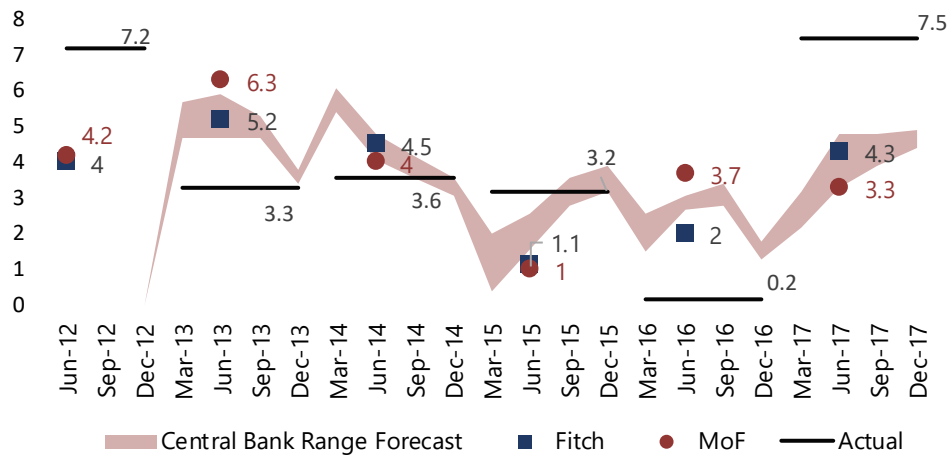
Աղբյուրը՝ [Case Studies of Fiscal Councils – Functions and Impact](#), *Curristine et al, IMF Policy Paper 2013*:

Կանխատեսումն սխալմունքը հաշվարկվել է «Sweden Convergence Plans 2000-2015» ծրագրից և ԱՄՆ-ի WEO-ից վերցված տվյալների հիման վրա:

66. Ֆիսկալ խորհրդի բացակայության պայմաններում առկա կանխատեսումների համեմատությունը կարելի է ներառել բյուջետային փաստաթղթերում: Հայաստանի վերաբերյալ պարբերական մակրոտնտեսական կանխատեսումներ են հրատարակում մի շարք կառույցներ՝ ներառյալ Կենտրոնական բանկը, միջազգային կազմակերպությունները՝ ներառյալ ԱՄՆ-ն, և ռեյթինգային գործակալությունները, օրինակ՝ Fitch-ը: Համապատասխան օրինակը գետեղված է Գծապատկեր 2.12-ում, որտեղ բյուջետային տարվա՝ ՄԺԾ-ում տեղ գտած իրական ՀՆԱ-ի տարեկան

կանխատեսումը համեմատված է նույն ժամանակահատվածի վերաբերյալ Fitch-ի կանխատեսումների և եռամսյակային միջակայքի վերաբերյալ ՀՀ Կենտրոնական բանկի կանխատեսումների հետ: Նման համեմատությունը հրապարակելը կարող է օգնել կանխատեսման շեղման՝ սխալմունքի նվազեցմանը, խրախուսելով ներքին ֆինանսականները դրանց նախապատրաստման փուլում, և խրախուսելով կանխատեսման առավել հիմնավոր մեթոդների որդեգրումը:

Գծապատկեր 2.12. Իրական ՀՆԱ-ի կանխատեսումների համեմատությունը (2013-2018 թթ.)

Աղբյուրը՝ Ֆինանսների նախարարություն:

2.4.2. Հավելյալ բյուջե (չի համապատասխանում)

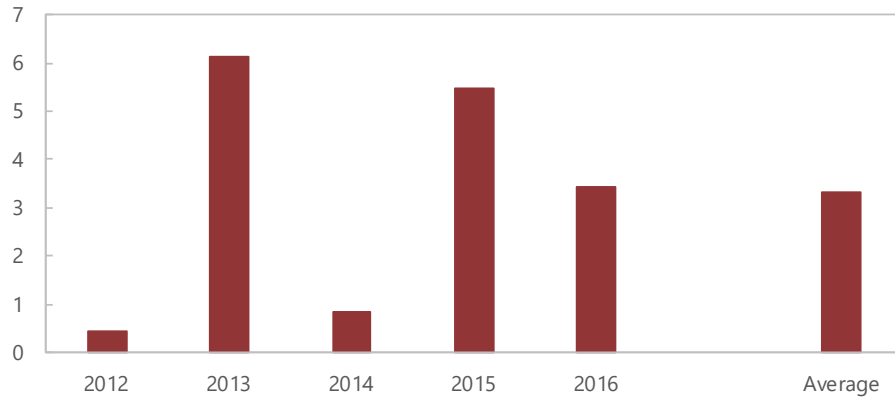
67. Կառավարությանը մեծ ճանաչում է վերապահված՝ փոփոխելու բյուջետային հատկացումները:

Բյուջետային համակարգի մասին օրենքով և բյուջեի մասին ամենամյա օրենքով կառավարությանը թույլատրվում է.

- Ավելացնել ծախսերն այնչափ, որչափ պետական բյուջեի մուտքերը գերազանցում են ծրագրվածը (բյուջեի մասին ամենամյա օրենքի 11-րդ հոդված),
- Համամասնորեն կրճատել (սեկվեստրացնել) ծախսերը, եթե առկա է բյուջետային մուտքերի մինչև 10 տոկոսի չափով քերիավաճաքման ռիսկ (բյուջետային համակարգի մասին օրենքի 23-րդ հոդված), և
- Վերաբաշխումներ կատարել ծրագրերի միջև՝ հաստատված բյուջեի մինչև երեք տոկոսի չափով (բյուջետային համակարգի մասին օրենքի 23-րդ հոդված):

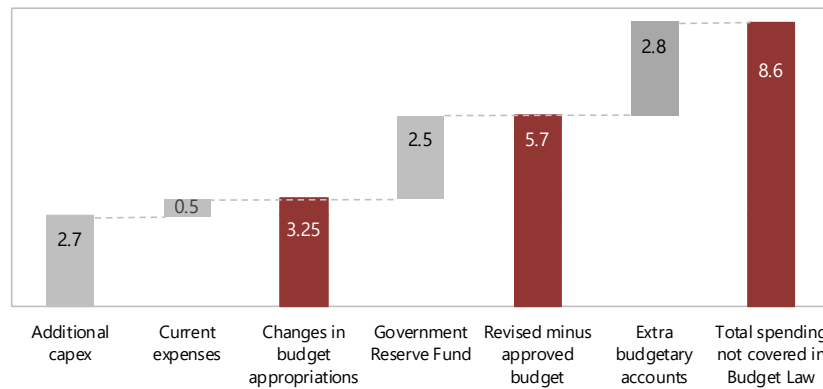
68. Արդյունքը եղել է այն, որ անցյալում չի ծագել հավելյալ բյուջե խնդրելու անհրաժեշտություն: Անգամ 2009 թվականին, երբ համաեխտրիային ֆինանսական ճգնաժամի արդյունքում եկամուտները զգալիորեն նվազեցին, 23-րդ հոդվածի հիման վրա կառավարությունը կարողացավ սեկվեստրացման սկզբունքով կրճատել ծախսերը: Վերջին տարիներին նման նկունության հնարավորությունը թույլ է տվել կառավարությանը տարվա ընթացքում վերանայել բյուջեն՝ մեծացնելով այն, սովորաբար լրացուցիչ կապիտալ ծախսերի համար միջոցներ հատկացնելու նպատակով: 2012-16թթ. լրացուցիչ հատկացումները միջինում կազմել են հաստատված բյուջեի 3.3 տոկոսը (Գծապատկեր 2.13):¹⁶

Գծապատկեր 2.13. Բյուջեի վերանայումներ (հանած ԱԲՀ-ները)
(2012-2016թթ., հաստատված բյուջեի տոկոսային փոփոխություն)

Աղբյուրը՝ ՖՆ:

Գծապատկեր 2.14. Բյուջեի մասին օրենքի օրջանակից դուրս թույլատրվող ծախսերը
(հաստատված բյուջեի տոկոս, 2014-2016 թթ.)

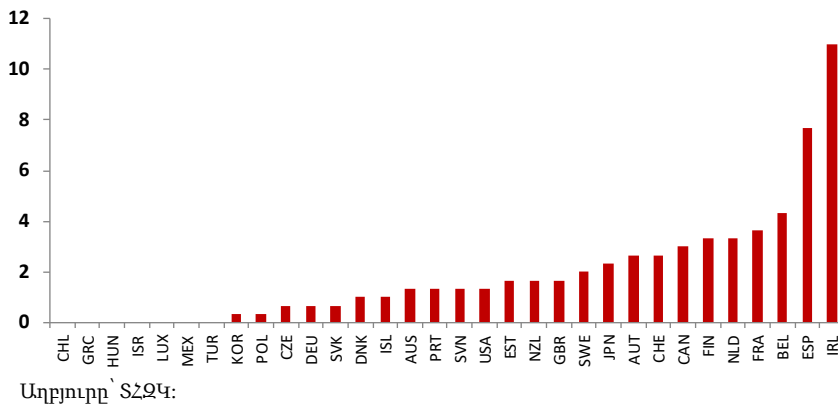
Աղբյուրը՝ ՖՆ:

¹⁶ Այս թիվը չի ներառում այն լրացուցիչ հատկացումները, որոնք համարյա ամեն տարի կատարվում են արտաբյուջետային հաճիվներից ծախսերի կատարման միջոցով:

69. Հայաստանում լրացուցիչ ծախսերը հաստատվում են պարբերաբար, հաճախ՝ շաբաթական

հաճախականությամբ ընդունվող որոշումների հիման վրա և խորհրդարանի կողմից հաստատում չեն պահանջում: Ի լրումն բյուջետային հատկացումներում կատարվող փոփոխությունների, տարվա ընթացքում հաստատվում են երկու այլ տեսակի ծախսեր՝ (i) արտաբյուջետային հաշիվներից կատարվող ծախսեր, և (ii) Կառավարության պահուստային ֆոնդից կատարվող ծախսեր (2014-16թթ. համապատասխանաբար կազմել են հաստատված բյուջեի 2.8 և 2.5 տոկոսը): Միասին վերցված, 2014-16թթ. ընդհանուր ծախսերի միջինում 8.6 տոկոսը կատարվել է առանց խորհրդարանի նախապես արված հաստատման (գծապատկեր 2.14), թեև այս գումարները նախապես արժանացել են խորհրդարանի հավանությանը և կատարումից հետո վավերացվել են տարեկան բյուջեի կատարման մասին հաշվետվությունը և խորհրդարանի կողմից հաստատելու արդյունքում: Շատ երկրներում, հատկապես ՏՀԳԿ-ի անդամ պետություններում բյուջեում էական փոփոխությունները կատարվում են խորհրդարանի կողմից հաստատվող հավելյալ բյուջեների ընդունման միջոցով: Միջինում սա տեղի է ունենում տարվա մեջ մեկից մինչև երեք անգամ (գծապատկեր 2.15): Հավելյալ բյուջեների անհրաժեշտությունն ի հայտ է գալիս, երբ սնտեսական իրադրությունը պահանջում է բյուջետային դիրքի փոփոխություն կամ երբ առաջարկվում են ֆալսիֆիկացիաների նոր նախաձեռնություններ:

Գծապատկեր 2.15. Հավելյալ բյուջեների միջին թիվը ընտրված երկրներում (2009թ.-ից մինչև 2011թթ.)

2.4.3. Կանխատեսումների համադրումը (չի համապատասխանում)

70. Բյուջետային փաստաթղթերում չի ներկայացվում ընթացիկ ֆինսկալ կանխատեսումների և նախկին

կանխատեսումների համեմատություն: Ֆինսկալ կանխատեսումներն էականորեն փոխվել են ՄԺԾՄ-ով բյուջետային տարվա համար նախատեսված առավելագույն սահմանաչափի համեմատ տարեկան բյուջեում, որը հաստատվում է առաջինից ընդամենը վեց ամիս անց, և այդ փոփոխությունը բացարձակ արժեքով 2012-2017 թվականներին միջինը

կազմել է ՀՆԱ-ի 0.61 տոկոսը և նույն ժամանակաշրջանում փաստացի ցուցանիշների (արտաբյուջետային հաշիվների գույք գումարի) համեմատ արձանագրել են միջինում ՀՆԱ-ի 0.96 տոկոսի չափով շեղում: Ո՛չ ՄԺԾԾ-ի, ո՛չ տարեկան բյուջեի կանխատեսումները չեն անդրադառնում նախկին մակրոտնտեսական և ֆիսկալ կանխատեսումներին, և չեն բացատրում, թե ինչու են ծագել այդ տարբերությունները:

71. Նոր ֆիսկալ կանոնները պահանջում են ֆիսկալ կանխատեսումների թափանցիկության ավելի բարձր մակարդակ: Պարտի կանոններում ամրագրված ուղղիչ մեխանիզմը նկատարյալ է ընձեռում կառավարությանը՝ առաջարկելու արժանահավատ միջնաժամկետ ֆիսկալ հետագիծ, որով ՀՆԱ-ի 50 տոկոսը գերազանցելու դեպքում կնվազեցվի պարտքը (տե՛ս բաժին 2.3.1): Ավելի ուշ այդ հետագիծը հեղուկացվելու կառավարությանն անհրաժեշտ է կլինի բացատրել դա անելու հիմքում ընկած պատճառները: Դրանք կարող են անցյալի սնտեսական գործոնների փոփոխություններին, նախորդ վերանայումից ի վեր անհրաժեշտ դարձած նոր բաղաձայնություններին և մեկնագամյա այլ գործոններին, որոնք կարող են արդարացնել այդ հեղուկացումը: Օգտակար կլինի դա արտացոլել համադրող աղյուսակի տեսքով: Տեխնոլոգիայի ներդրի 2.3-ում ներկայացված է համադրման աղյուսակի օրինակ, որը կարելի է ներառել հաջորդ ՄԺԾԾ-ում:¹⁷

¹⁷ Միացյալ Թագավորության Բյուջետային պատասխանատվության գրասենյակը գերազանց տարեկան գեկույց ([Forecast evaluation report \(FER\)](#)) է հրապարակում յուրաքանչյուր աշնանը, որում ուսումնասիրվում է իր կանխատեսումների համեմատությանը փաստացի արդյունքներին, և ներկայացվում են ապագա կանխատեսումների համար բաղված դասերը:

Տեխսային ներդիր 2.3. Կանխատեսումների համադրումը

Աղյուսակ 2.5-ում ներկայացված է, թե համադրող աղյուսակն ինչպես կարող է ներկայացվել հաջորդ՝ 2019-2021 թվականների ՄԺԾԾ-ում:

- I. Ելակետը 2017-2019 թթ. ՄԺԾԾ-ն է. 2017-ի վաստը կարելի է համադրել (i) 2017-2019 թթ. ՄԺԾԾ-ի ծրագրի հետ, (ii) 2017-ի առաջարկվող բյուջեի հետ, և (iii) 2017-ի վերանայված բյուջեի հետ, իսկ 2018 և 2019 թվականների առավելագույն սահմանաչափերը կարելի է համադրել նույն տարիների համար 2018-2020 թթ. ՄԺԾԾ-ում այդ նույն տարիների համար սահմանված առավելագույն սահմանաչափերի հետ: Տարբերությունները կարելի է բացել՝ ներկայացնելով պատճառներն ըստ հաղափականության, տնտեսական գործոնի, մեկանգամյա գործոնների և հաշվապահական հաշվառման փոփոխությունների: Փաստը և ծրագիրը տարբեր կլինեն, սակայն պետք է ջանք գործադրել՝ նվազագույնի հասցնելու այդ մնացորդը:
- II. Նույն գործընթացով կարելի է 2018-2020 թթ. ՄԺԾԾ-ն համադրել (i) 2018 թվականի հաստատված և վերանայված բյուջեի հետ, (ii) 2019 և 2020 թվականների համար 2019-2021 ՄԺԾԾ-ում սահմանված առավելագույն սահմանաչափերի հետ:
- III. Աղյուսակը կարելի է ընդլայնել՝ 2019-2021 թթ. ՄԺԾԾ-ն դրանում համադրելով 2019-ի համար առաջարկվող բյուջեի հետ:

Կարելի է ներկայացնել նաև վաստացի ցուցանիշների և հաստատված բյուջեի ավելի մանրակրկիտ (ներքևից վերև) բացվածք (տե՛ս աղյուսակ 2.6)՝

Աղյուսակ 2.5. ՄԺԾԾ-ների և տարեկան բյուջեների միջև համախառն ծախսերի ցուցանիշներն համադրող աղյուսակի օրինակ
(միլիարդ դրամ)

	2017	2018	2019	2020	2021
MTEF 2017-2019	Budget year	First outer year	Second outer year		
Total expenditure	x	x	x		
Changes in macro forecasts	x	x	x		
Policy measures	x	x	x		
One-offs	x	x	x		
Approved Budget 2017	x				
I. Extrabudgetary accounts	x				
In-year policy measures	x				
Revised Budget 2017	x				
Changes in macro economic factors	x				
Accounting or one-offs	x				
Residual (unexplained)	x				
Total variation	x	x	x		
MTEF 2018-2020	Actual	Budget year	First outer year	Second outer year	
Total expenditure	x	x	x	x	
Changes in macro forecasts		x	x	x	
In-year policy measures		x	x	x	
One-offs		x	x	x	
Approved Budget 2018		x			
Extrabudgetary accounts		x			
II. In-year policy measures		x			
Revised Budget 2018		x			
Changes in macro economic factors		x			
Accounting or one-offs		x			
Residual (unexplained)		x			
Total variation		x	x	x	
MTEF 2019-2021	Estimated actual	Budget year	First outer year	Second outer year	
Total expenditure	x	x	x	x	
Changes in macro forecasts			x		
III. Policy measures			x		
One-offs			x		
Draft Budget 2019			x		

Տեխնային ներդիր 2.3. Կանխատեսումների համադրությունը (շարունակ....)

Աղյուսակ 2.6. 2018 թվականի կանխատեսումների սխալանքի բացվածքը

(միլիարդ դրամ)

	2017 կանխ.	Փաստ.	Տարբերություն	որից՝		
				Փոփոխ- քաղ- երում	Տնտ. գործոններ	Մնացորդ
Հարկեր և տուրքեր	x	x	x	x	x	x
ԱԱՀ	x	x	x	x	x	x
Շահութահարկ	x	x	x	x	x	x
Եկամտ. հարկ	x	x	x	x	x	x
Ակցիզային հարկ	x	x	x	x	x	x
Մաքսատուրք	x	x	x	x	x	x
Եկամտ. հարկ	x	x	x	x	x	x
Այլ հարկեր և տուրքեր	x	x	x	x	x	x
Այլ եկամուտ	x	x	x			
Պաշտոնական տրանսֆերտներ	x	x	x			
Ծախսեր	x	x	x	x	x	x
Աշխատավարձ	x	x	x	x	x	x
Ապրանքներ և ծառայություններ	x	x	x	x	x	x
Տոկոսների վճարում	x	x	x	x	x	x
Սուբսիդիաներ	x	x	x	x	x	x
Տրանսֆերտներ	x	x	x	x	x	x
Կենսաթոշակներ և մասհանումներ	x	x	x	x	x	x
Այլ	x	x	x	x	x	x
Ոչ ֆինանսական ակտիվների ձեռքբերում	x	x	x			

Աղբյուրը՝ ԱՄՀ

Առաջարկություններ

Հիմնախնդիրը. ֆիսկալ կանոնների փոփոխված երջանակի հիմքում ընկած է միջնաժամկետ ծախսերի արժանահավատ ծրագիր՝ ֆիսկալ ճեղքումն իրականացնելու նպատակով: ՄԺԾԾ-ի և բյուջեի խոսքը

գումարների վերանայումները նախորդ ծրագրերի համեմատությամբ չեն ապահովում պլանավորման կայունությունը:

Առաջարկություն 2.1. Կատարելագործել ՄԺԾՄ-ն և բյուջեի փաստաթղթերը՝ մասնավորապես.

- ՄԺԾՄ-ում և բյուջեի մասին ամենամյա օրենքում ներառել ֆիսկալ կանոնների համապատասխանության մասին հայտարարություն՝ ներառյալ պաշտպանական բացառիկ իրավանքումը (escape clause) գործողության մեջ դնելու հիմքերը:
- Հասակեցնել ՄԺԾՄ փաստաթուղթը և համադրելի տեսքով տեղեկություններ ներկայացնել ՄԺԾՄ-ում, ուղղիչ գործողությունների ծրագրում և բյուջետային ուղերձում:
- ՄԺԾՄ-ում ներառել եկամուտների և ծախսերի բացվածք՝ լիարժեք տնտեսական դասակարգմամբ,
- ՄԺԾՄ-ն և տարեկան բյուջեն ներկայացնել որպես հարապատասխան բազային գործընթացի փուլեր՝ ՄԺԾՄ-ներում և բյուջետային ուղերձում ներառելով ընդհանուր եկամուտների և ծախսերի համադրման աղյուսակներ:
- Հաշվետվության տեսքով ներկայացնել բոլոր հարկային ծախսերը:

Հիմնախնդիրը. ֆիսկալ կանոնների փոփոխված երջանակի թափանցիկությունն անհրաժեշտ է բարձրացնել:
Քաղաքականություն մշակողներին ընձեռված նկունությունը պետք է համադրել այդ նկունության վստահելի իրականացումը երաշխավորող մեխանիզմի հետ:

Առաջարկություն 2.2. Կատարելագործել անկախ գնահատումը՝ մասնավորապես.

- ՄԺԾՄ-ում և բյուջետային փաստաթղթերում ներառել կառավարության կանխատեսումների և այլ կառույցների կանխատեսումների համեմատությունը:
- Ֆիսկալ կանոնների համապատասխանության մասին հայտարարություն ներառել բյուջեի մասին ամենամյա օրենքում՝ ապահովելով, որպեսզի Հաշվեհանձնիչ պալատն ունենա պահանջների բավարարման հետևատարողական ստուգում իրականացնել:
- Զարգացնել խորհրդարանի բյուջետային գրասենյակի տեխնիկական կարողությունները՝ նրան պատրաստելով ֆիսկալ կանխատեսումների գնահատման դերակատարման համար և ֆիսկալ կանոններին համապատասխանության հետևատարողական ստուգումների համար:

Հիմնախնդիրը. տարվա ընթացքում բյուջեն պարբերաբար փոխելու ներկայիս գործելակերպը սասանում է դրա արժանահավատությունը և ազդում է նոր ֆիսկալ կանոնների կիրառության վրա: Հաստատված բյուջեի,

վերանայված բյուջեի և փաստացի տվյալների միջև առկա մեծ շեղումների պարագայում էլ ավելի է դժվարանում ծախսերի առավելագույն սահմանաչափը մոնիթորինգի ենթարկելը և վերահսկելը:

Առաջարկություն 2.3. Նվազեցնել տարվա ընթացքում բյուջեի վերանայումները՝ մասնավորապես.

- Կանխատեսել արտաբյուջետային հաշիվների եկամուտները և ծախսերը, և դրանք ներառելով ամենամյա բյուջեի մեջ:
- Բյուջեի մասին ամենամյա օրենքի 11-րդ հոդվածում (որը կառավարությանն այսօր թույլատրում է կանխատեսվածից ավելի եկամուտներ ստանալու պարագայում առանց որևէ սահմանափակման ավելացնել ծախսերը) ամրագրել առավելագույն սահմանաչափ:
- Կառավարության պահուստային ֆոնդը բաժանել երկու մասի՝ ընթացիկ այնպիսի ծրագրերի իրականացման պահուստ, որոնք չեն կարող նախատեսվել բյուջեով, և իրապես պայմանական՝ չնախատեսված դեպքերի պահուստ:

Աղյուսակ 2.4. Հայաստանի գնահատման ամփոփումը. ֆիսկալ կանխատեսումները և բյուջետավարումը

	Սկզբունք	Գնահատում	Կարևորություն	Առաջ.
2.1.1	Բյուջեի միասնականություն	Բազային. հաստատված բյուջեում ներկայացված չեն արտոբյուջետային հաշիվների սեփական եկամուտները (ոչ հարկային, և արտաֆին դրամաճնորհներ) և ծախսերը:	Բարձր. արտոբյուջետային հաշիվները եկամուտների 2.8 տոկոսն են, և դրանցով է պայմանավորված տարվա ընթացքում կատարվող վերանայումների մեծ ծավալը:	2.3
2.1.2	Մակրոտնտեսական կանխատեսումներ	Առաջադեմ. բյուջեի փաստաթղթերը ներառում են հիմնական մակրո փոփոխականների կանխատեսումները, դրանց բաղադրիչները և հիմնում ընկած ենթադրությունները:	Միջին. կանխատեսումը որպես կանոն լավատեսական է եղել վերջին տարիներին, սակայն շեղման՝ սխալմանի չափն համադրելի է այլ կանխատեսողների շեղման չափին:	
2.1.3	Միջնաժամկետ բյուջետային օրջանակ	Լավ. ՄԺՄՄ-ն ներառում է նախորդ երկու տարիներին փաստացի տվյալները և եկամուտների և ծախսերի կանխատեսումներ հաջորդ երեք տարիներին համար՝ ըստ նախարարության, գործառույթի և ծրագրի, բայց՝ միայն ըստ տնտեսական խմբի բարձր մակարդակի:	Բարձր. մեծ տարբերություններ են եղել ՄԺՄՄ-ի կանխատեսումների և փաստացի տվյալների միջև, ընդ որում՝ շեղման պատճառը առավել լավատես մտացունքն է եղել:	2.1
2.1.4	Ներդրումային ծրագրեր	Բազային. հիմնական ծրագրերի ընտրությունը պահանջվում է կատարել բաց և մրցութային գործընթացով: Կառավարությունը չի հրապարակում բազմաթիվ պարտավորությունների ընդհանուր չափը: Մոխու-օգուտ վերլուծություններ համակարգված կերպով չեն իրականացվում կամ հրապարակվում:	Բարձր. ծրագրվում է հաջորդ 4 տարիներին կրկնապատկել կապիտալ ծախսերը՝ ֆիսկալ սահմանափակ փաթեթի պայմաններում: Արտափոխ PIMA գնահատումը որոշակի առաջարկություններ կներկայացնի հանրային ներդրումների կառավարումը բարելավելու վերաբերյալ:	
2.2.1	Ֆիսկալ օրենսդրություն	Առաջադեմ. Բյուջետային համակարգի մասին օրենքով կարգավորվում են բյուջետային օրացույցը և բյուջեի բովանդակությունը: Օրենսդրի՝ փոփոխություն կատարելու իրավունքները սահմանված են սահմանադրական օրենքով:	Ցածր. իրավական դաշտում հստակ հայեցակարգ է սահմանված բյուջեի նախապատրաստման համար:	
2.2.2	Բյուջետային փաստաթղթերի յուրաժանություն	Լավ. բյուջետային առաջարկը խորհրդարան է ներկայացվում բյուջետային տարվա սկզբից 90 օր առաջ և հաստատվում է դեկտեմբերի սկզբներին:	Ցածր. բյուջեի ներկայացման և հաստատման ժամկետները վերջին 5 տարիներին պահպանվել են:	
2.3.1	Ֆիսկալ ֆաղտակաճանդան նպատակներ	Լավ. ֆիսկալ կանոնները ճշգրիտ են և ժամկետային, սակայն ֆանդիզ վերանայվել են (2008 թ.՝ պակասուրդի կանոնի փոփոխություն, 2015 թ.՝ պարտքի սահմանում, 2017 թ.՝ նոր կանոններ):	Բարձր. պարտքի արգելակի 50 տոկոսի ցուցանիշ է կիրառվում 2017 թվականից ի վեր, և պահանջվում է ուղղիչ գործողությունների ծրագիր:	2.1-2.3

2.3.2	Կատարողական	Առաջադեմ. բյուջետային փաստաթղթերում ներկայացված են կառավարության ֆալսիֆիկացիայի բոլոր հիմնական ոլորտների թիրախները և վերջնադրույնների կատարման մակարդակը:	Միջին. կարելի է էլ ավելի բարելավել կատարողականի մասին տեղեկությունները և հատկացումների հետ դրա կապը՝ այդպիսով բարելավելով որոշումների կայացումը:	
2.3.3	Հանրային մասնակցություն	Բազային. բյուջետային ուղեցույց՝ բյուջեի հիմնական ցուցանիշների ամփոփումը: Մասնակցային նախաձեռնություններ իրականացվում են համայնքների մակարդակում:	Ցածր. բյուջետային փաստաթղթերը շատ համապարփակ են և նաև ներառում են ոչ ֆինանսական ծրագրային ցուցանիշներ:	
2.4.1	Անկախ գնահատում	Ձի համապատասխանում. չի ներկայացվում համեմատություն անկախ կանխատեսողների կանխատեսումների հետ: Բյուջետային գրասենյակը չի գնահատում կառավարության կանխատեսումները:	Բարձր. ֆինկալ կանոնի վերանայումը ավելացել է նկատարումը, սակայն պահանջվում է ավելի խիստ մոնիթորինգ:	2.2
2.4.2	Հավելյալ բյուջե	Ձի համապատասխանում. օրենսդրությամբ կառավարությանը լայն լիազորություն է վերադասված՝ փոփոխելու բյուջետային հատկացումները: Հավելյալ բյուջե որպես այդպիսին չի պահանջվում:	Բարձր. տարվա ընթացքում առանց խորհրդարանի հաստատման կատարվող բյուջետային վերանայումները կազմում են ծախսերի 8.6 տոկոսը:	2.3
2.4.3	Կանխատեսումների համադրում	Ձի համապատասխանում. տարբեր տարիների ֆինկալ կանխատեսումների միջև առկա տարբերությունները չեն ներկայացվում և վերլուծվում:	Միջին. վերջին 5 տարիներին բյուջեի և ավելալ տարվա ՄԺՄՄ-ի, փաստացի ցուցանիշների (համաձայն ԱԲՀ-ները) և բյուջեի միջև բացարձակ տարբերությունները միջինում համապատասխանաբար կազմել են ՀՆԱ-ի 0.6 և 0.96 տոկոսը:	2.1

III. ՖԻՍԿԱԿ ՌԻՍԿԵՐԸ

72. Կառավարությունը պետք է հրապարակի, վերլուծի և կառավարի հանրային ֆինանսներին սպառնացող ռիսկերը և ապահովի ֆիսկալ որոշումների կայացման արդյունավետ համակարգումը ողջ հանրային հատվածի ներքում:

Ներքում: Այս գլխում գնահատված է Հայաստանի ֆիսկալ ռիսկերի վերլուծություն, կառավարման և հաշվետվությունների ներկայացման գործելակերպերի որակը՝ դրանք համեմատելով ԱՄՆ-ի Ֆիսկալ Թափանցիկության կանոնագրերում հետևյալ երեք ուղղություններով սահմանված չափանիշներին.

- Ֆիսկալ ռիսկերի հրապարակման և վերլուծության ընդհանուր համակարգը,
- Որոշակի աղբյուրներից, օրինակ՝ կառավարական երաշխիքներից, պետական-մասնավոր գործընկերություններից և ֆինանսական հատվածից բխող ռիսկերի կառավարումը և հաշվետվություններում ներկայացումը, և
- Ֆիսկալ որոշումների կայացման համակարգումը կենտրոնական կառավարության, ՏԻՄ-երի և պետական ընկերությունների միջև:

73. Հայաստանի առջև ծառայած են նշանակալից մի քանի ֆիսկալ ռիսկեր, որոնք բնորոշվում են տարբեր հաշվետվություններում, սակայն դրանց ներկայացումն հատվածական է:

Որոշ ֆիսկալ ռիսկեր բնորոշվում են անհատապես՝ առանձին փաստաթղթերում կամ միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրի և բյուջետային փաստաթղթերի առանձին մասերում: Որոշ ռիսկեր էլ ընդհանրապես բնորոշված չեն կամ նշված են ընդամենը հպանցիկ: Հիմնական ֆիսկալ ռիսկերի համախմբված ամփոփ վերլուծություն ներկայացված չէ բյուջետային փաստաթղթերում: Ֆիսկալ ռիսկերի քանակորոշումը և դրանց հնարավոր ազդեցության գնահատումն համապարփակ չեն, և չեն գնահատվում մի քանի տարբեր ռիսկերի համաժամանակյա դրսևորման հնարավոր հետևանքները: Այդուսակ 3.1-ում ամփոփ ներկայացված են Հայաստանում ֆիսկալ ռիսկերին վերաբերող փաստաթղթերը:

74. Ֆինանսների նախարարությունը ստեղծել է Ֆիսկալ ռիսկերի գնահատման բաժին (ՖՌԳԲ), սակայն նրա իրավասությունները սահմանափակ են:

ՖՌԳԲ-ն ստեղծվել է 2014թ. վերջին որպես բաժին բյուջետային բյուջեի կառուցվածքում: Ինչևէ, 2018թ. հունիսին հաստատված Ֆինանսների նախարարության նոր կանոնադրության համաձայն ՖՆ-ում վարչությունների վերակազմավորումից հետո ՖՌԳԲ-ի կարգավիճակը պարզ չէ: Տարին երկու անգամ այն կազմում է ֆիսկալ ռիսկերի մասին տեղեկանք (ՖՌՏ), որտեղ գնահատվում է էներգետիկայի, տրանսպորտի և ջրային տնտեսության ոլորտներում գործող 22 կորպորացիաների (ներառյալ 2 կոնցեսիոներների) ֆինանսական ծանր վիճակի հավանականությունը և որը հրապարակվում է ՄԺԾՄ-ում և տարեկան բյուջեի փաստաթղթերում:

Աղյուսակ 3.1. Հայաստան. Փիսկալ ռիսկերին վերաբերող հաշվետվություններ

Հաշվետվություն	Առնչվող ռիսկեր և հիմնախնդիրներ	Հեղինակ	Հանախառնություն
Միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիր	Մակրոտնտեսական ռիսկեր բյուջեի համար: Որոշ պետական ընկերությունների, կարգավորվող մասնավոր ընկերությունների և ենթակառուցվածքի ՊՄԳ-ների առնչվող ռիսկեր:	Կառավարություն	Տարեկան
Տարեկան բյուջեի ուղերձ/բյուջեի բացատրագիր	Մակրոտնտեսական ռիսկեր բյուջեի համար: Որոշ պետական ընկերությունների, կարգավորվող մասնավոր ընկերությունների և ենթակառուցվածքի ՊՄԳ-ների առնչվող ռիսկեր:	Կառավարություն	Տարեկան
Հայաստանի զարգացման ռազմավարություն	10-ամյա մակրոտնտեսական կանխատեսումներին առնչվող ռիսկեր	Կառավարություն	Նախորդը՝ 2014-ին Նորը ներկայումս մշակվում է
Պարտքի կայունության վերլուծություն	Պետական պարտքին առնչվող ռիսկեր	Ֆինանսների նախարարություն	2012 թ., 2017 թ.
Պարտքի եռամյա ռազմավարություն	Փոխարժեքի ռիսկեր պարտքի համար, վերաֆինանսավորման ռիսկեր, սոկոսադրույքի ռիսկ	Ֆինանսների նախարարություն	ՄԺԾԾ-ի մաս
Պետական պարտքի մասին հաշվետվություն	Պարտքի կառավարման փաստացի ցուցանիշներ, ռիսկերի գնահատումների փոփոխություններ: Հավելվածներում՝ երաշխիքներ և ենթավարկեր:	Ֆինանսների նախարարություն	Տարեկան
Ամսական վիճակագրական տեղեկագիր	Պարտքի ցուցանիշներ, համախմբված տվյալներ երաշխիքների և ենթավարկերի վերաբերյալ:	Ֆինանսների նախարարություն	Ամսական
Երաշխիքների մասին տեղեկություններ՝ հրապարակված կայքէջում	Կառավարության տված երաշխիքներ, մանրակրկիտ տեղեկություններ երաշխիքների մասին:	Ֆինանսների նախարարություն	Տարեկան

ՊՄԳ-ների մասին տեղեկություններ՝ հրապարակված կայքէջում	Ամփոփ տեղեկություններ ՊՄԳ պայմանագրերի վերաբերյալ	Տնտեսական զարգացման և ներդրումների նախարարություն	Թարմացվում է պարբերաբար
Ֆինանսական կայունության հաշվետվություն	Ֆինանսական հատվածի կազմակերպություններին առնչվող ռիսկեր	ՀՀ ԿԲ	Կիսամյակային
Պետական ընկերությունների մոնիթորինգի զեկույց	Պետական ընկերություններին առնչվող ռիսկեր	Պետական գույքի կառավարման վարչություն	Կիսամյակային

3.1. Ռիսկերի հրապարակումը և վերլուծությունը

3.1.1. Մակրոտնտեսական ռիսկերը (առաջադեմ)

75. Բյուջետային փաստաթղթերը պարունակում են մակրոտնտեսական և ֆիսկալ սցենարների զգայնության

վերլուծությունը: ՄԺԾԾ-ի հավելվածներից մեկում (Բյուջեի մակրո ռիսկերը) բնութագրվում և ֆունկցիոնալ գնահատման է ենթարկվում ՀՆԱ-ի աճի, գնաճի, փոխարժեքի, ներմուծման և արտաքին աղբյուրներից ստացումների ալլընտրանժային սցենարների ազդեցությունը պետական եկամուտների, ծախսերի և ֆինանսավարման վրա: Ներառված են նաև ՀՆԱ-ի և հարկային եկամուտների աճի հավանականային կանխատեսումներ՝ հիմնում ունենալով մի մոդել, որում դիտարկվում են ոչորտային փոխադարձ կապերը և վարչազգծի արձագանքը ֆազայնակառուցային փոփոխություններին: Սպասվող հաջորդ տարբերակում այս վերլուծությունն ընդլայնվելու է՝ ընդգրկելով ֆիսկալ հիմնական ազդեցությունները: Պարտքի կայունության հաշվետվությունում, սրբ վերջին անգամ հրապարակվել է 2012 և 2017 թվականներին, ներկայացվում է ելակետային սցենարը և տարբեր սցենարների ներքո գնահատվում ցնցումների ազդեցությունը տնտեսական աճի, փոխարժեքի և առաջնային դեֆիցիտի վրա, ինչպես նաև միասին վերցված մի ֆանի ցնցումների ազդեցությունը պարտքի կայունության վրա: Կարելի է բնութագրել առնել ավելի մեծ համախառնակառուցային հաշվետվության հրապարակման հարցը: Պարտքի միջնաժամկետ ազդեցությունը (որն հրապարակվում է ամեն տարի) գնահատում է պարտքի պարտֆելի տարբեր ռիսկերը՝ կապված դրա ժամկետայնության և կառուցվածքի հետ:

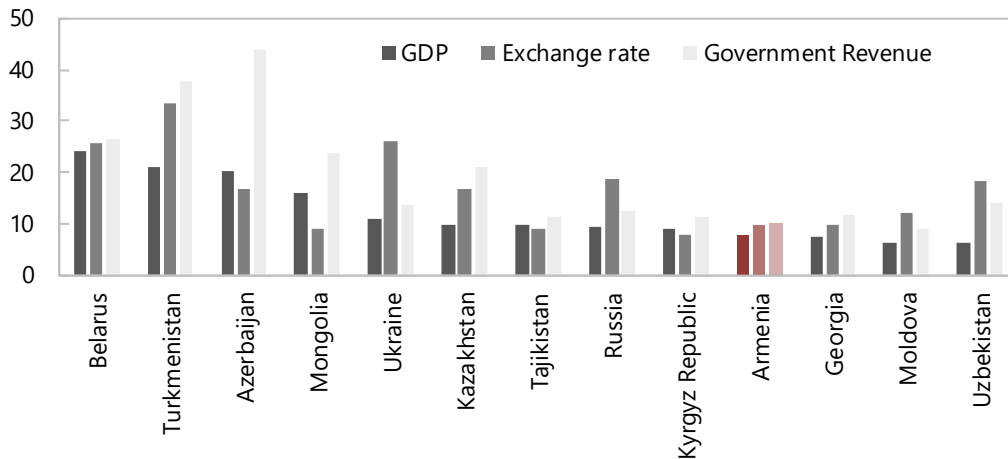
76. Վերջին տարիների մակրոտնտեսական ցնցումները նպաստել են Հայաստանում հանրային ֆինանսների

վիճակի վատթարացմանը: Մակրոտնտեսական տատանողականությունն Հայաստանում պատմականորեն չի տարբերվել համեմատելի պետությունների ցուցանիշներից (Գծապատկեր 3.1): Վերջին տասնամյակում, սակայն, արտաքին ցնցումների երկու ալիքներ են հարվածել Հայաստանի տնտեսությանը՝ 2008-ի համաշխարհային ֆինանսական հրահրածմանը, որին հաջորդել է Ռուսաստանի տնտեսության դանդաղումը 2014 թվականին՝ հանգեցնելով արժույթի կտրուկ արժեզրկման և դրամական փոխանցումների անկման, որի պատճառով պետական պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը 2008 թվականին 16 տոկոսից 2017 թվականին հասել է 59 տոկոսի: Գծապատկեր 3.2-ում ներկայացված են այդ աճի հիմնական բաղադրիչները. 2008թ. մինչև 2017թ. պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցության 43

տակոսային կետով անում 37 տակոսային կետը վերագրվում է առաջնային դեֆիցիտին, 13 տակոսային կետը՝ փոխարժեքի արժեզրկմանը, մինչդեռ բարձր աճի շնորհիվ պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը 12 տակոսային կետով նվազել է: Մնացած 10 տակոսային կետի համար բացատրություն չկա: Արագացող աճի պայմաններում կանխատեսվում է այս հարաբերակցության նվազում 2019 թվականից հետո (Գծապատկեր 3.3): Պահպանվում են, սակայն, անբարենպաստ ուժերը: Պարտքը պայմանավորող գործոնների (աճ, տակոսադրույք, փոխարժեք և առաջնային հաշվեկշիռ) պատմական տատանողականության վրա հիմնված ստոխաստիկ կանխատեսումները ցույց են տալիս, որ պարտքի՝ ՀՆԱ-ի 60 տակոսից ավելի բարձրանալու հավանականությունն աննշան չէ:

Գծապատկեր 3.1. Երկրների համեմատություն. անվանական ՀՆԱ-ի, փոխարժեքի և պետական եկամուտների տատանողականությունը ընտրված երկրներում

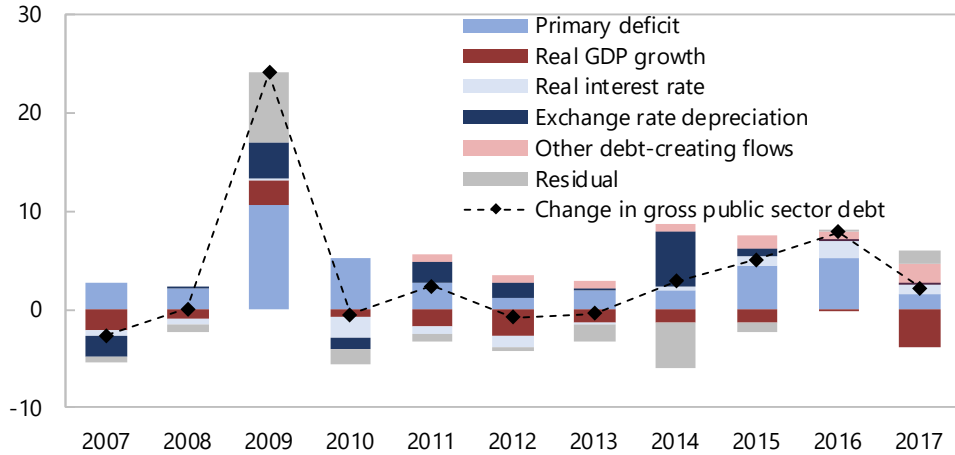
(բալուրը՝ անվանական փոփոխականներ, տակոս, 2006-2016 թթ.)

Աղբյուրը՝ ԱՄՆ World Economic Outlook: Համեմատելի պետություններ և ԱՊՀ պետություններ

Գծապատկեր 3.2. Հանրային հատվածի պարտքի փոփոխությունը պայմանավորող գործոնները

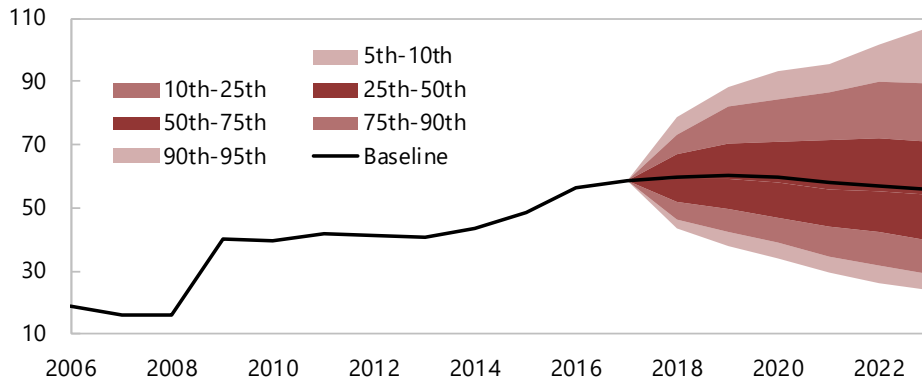
(ՀՆԱ-ի տոկոս)

Աղբյուրը՝ անճնակագմի հաշվարկներ:

Գծապատկեր 3.3. Հանրային պարտքի մակրոգայնության վերլուծություն

(ՀՆԱ-ի տոկոս)

Աղբյուրը՝ անճնակագմի հաշվարկներ: Պարտքի էկսիտային կանխատեսումն արտացոլում է պարտքի կայունության վերջին վերլուծությունը, որն Հայաստանի համար իրականացվել է ԱՄՆ-ի կողմից 2017 թվականի հուլիսին (IMF Country Report): Պարտքի ստատիստիկ կանխատեսումների հիմնում պարտքը պայմանավորող հիմնական գործոնների (ՀՆԱ-ի աճ, պարտքի արդյունավետ տոկոսադրույք, իրական փոխարժեք և առաջնային հաշվեկշիռ) 2006-2016 թվականների պատմական վարիանս-կովարիանս աղյուսակն է:

3.1.2. Ֆիսկալ հատուկ ռիսկեր (բազային)

77. Տեղեկությունները ֆիսկալ հատուկ ռիսկերի մասին, որոնք ուղղակիորեն չեն առնչվում մակրոտնտեսական գործոններին, հատվածական է: ՄԺԾԾ-ի և տարեկան բյուջեի փաստաթղթերի տարբեր բաժիններում վերլուծված են հետևյալին առնչվող ռիսկեր.

- Որոշ պետական ընկերություններ, կարգավորող մասնավոր ընկերություններ և երկու ՊՄԳ-ներ ենթակառուցվածքային երեք հիմնական ոլորտներում,

- Հարկերի կատարողականը և վարկերի և դրամաճնորհների բաժնունը, և
- Հարկային ծախսերը:

78. Առկա են զգալի ֆիսկալ ռիսկեր՝ թե՛ ուղղակի, թե՛ անուղղակի, որոնք չեն արտացոլվում

հաշվետվություններում: Ստորև՝ Աղյուսակ 3.2-ում, ներկայացված են ներկայիս կարևորագույն ֆիսկալ հատուկ ռիսկերը, իսկ հնարավորության դեպքում՝ դրանց մեծության մոտավոր չափը: Աղյուսակում երևում է, որ ֆիսկալ ուղղակի ռիսկերի համախառն առավելագույն չափը կարող է հասնել ՀՆԱ-ի 70 տոկոսի, իսկ անուղղակի ռիսկերինը՝ ՀՆԱ-ի մոտ 125 տոկոս: Ուղղակի ռիսկերի մեծ մասը ներկայացված են հաշվետվություններում, սակայն կառավարության վաստադրություն չեն բացահայտվում անուղղակի ռիսկերը: Թեպետ ֆիսկալ ռիսկերի բացահայտման համակարգումը և վերահսկողությունը ՖՆ-ի պատասխանատվության ներքո են, կոնկրետ նյութային նախարարության կամ գերատեսչության պարտֆելի մեջ մտնող ռիսկերի կառավարումը նրա իսկ պատասխանատվության ներքո է. սա միջազգային լավ գործելակերպ է նրա համար, որ սահմանված է հստակ հաշվետվողականություն նյութային նախարարության կամ գերատեսչության համար:

Աղյուսակ 3.2. Հայաստան. ֆիսկալ հատուկ ռիսկերը¹

		Մեծության չափումը	ՀՆԱ-ի %	Հաշվետվ. առկա՞ է
Ուղղակի ռիսկեր				
Երաշխիքներ	Պարտքի երաշխիքներ		1.4	Այո
	Ավանդների հատուցումը երաշխավորող հիմնադրամի անդերառայրինգը		5.8	Ոչ
ՊՄԳ-ներ	Պարտամուրհակ ԿԲ-ին		1.5	Այո
	Ընդհանուր ներդրումը		10.2	Այո
Ֆինանսական հատված	Ընդհանուր ռիսկի չափը		չկա	Ոչ
	Ֆին. պետ. ընկ. պարտավորություններ, հանած սեփ. կապիտալը (ներառյալ ԿԲ)		32.4	Այո
Պետական կարողություններ (առանց ԿԲ)	Պետական ոչ ֆին. ընկերությունների պարտավորություններ, հանած սեփ. կապիտալ ¹⁸		8.5	Այո
Վերավարկավորում	Զմարված վարկեր վերավարկավորման գծով		9.6	Ոչ
Անուղղակի ռիսկեր				

¹⁸ Այս պարտավորությունները ներառում են բյուջեից վերավարկավորումը և կառավարության երաշխիքով բանկերից վարկավորումը:

Ֆինանսական հատված	Առևտրային բանկերի պարտավորություններ	66	
Բնական պաշարներ	Հնդերբի ոլորտի մասնակցությունն ՀՆԱ-ի տատանողականությանը	2	ՈՏ
Բնական աղետներ	Տարեկան միջին կորուստը	1.3	ՈՏ
	Առավելագույն կորուստ պատճառող հավանական երկրաշարժը (50 տարի)	2.6	ՈՏ
Նրկարաժամկետ ռիսկեր			
Կենսաթուղային ծախսեր	Զֆինանսավարվող կենսաթուղային պարտավորություններ	51.5	ՈՏ
Առողջապահության ծախսեր	Առողջապահության տարեկան ծախսերի ակնկալվող աճը, ՀՆԱ-ի տոկոս (2020-2050 թթ.)	3.7	ՈՏ
1/ Սահմանումները, հաշվարկման մեթոդները և աղբյուրները ներկայացված են Հավելված III-ում:			

3.1.3. Հանրային ֆինանսների երկարաժամկետ կայունությունը (բազային)

79. Կառավարությունը հրապարակում է հաջորդ 20 տարիների պարտքի կանխատեսումները և հաջորդ 10 տարիների մակրոֆիսկալ կանխատեսումները:

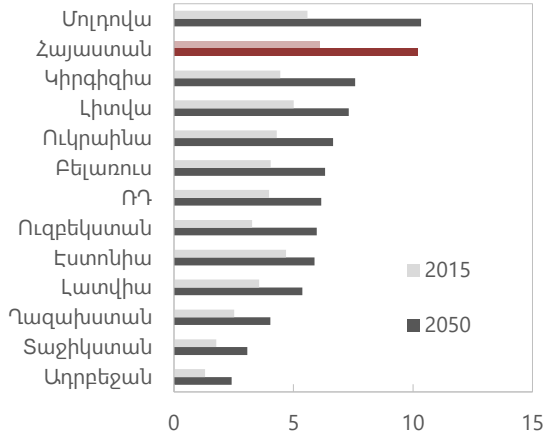
Պարտքի կայունության հաշվետվությունը, որը վերջին անգամ հրապարակվել է 2012 և 2017 թվականներին, արտաքին և հանրային պարտքի կանխատեսումներ է պարունակում 2017-37 թվականների համար, ինչպես նաև՝ պարտքային ճգնաժամի ռիսկի գնահատումը նույն ժամանակահատվածի համար: Հայաստանի զարգացման 2014-25 ռազմավարությունը (ՀԶՆ) պարունակում է 10 տարիների մակրոֆիսկալ կանխատեսումներ:

80. Ակնկալվում է, որ առողջապահության և կենսաթուղային ծախսերը զգալիորեն կաճեն հաջորդ տասնամյակում, սակայն դա հաշվետվություններում արտացոլված չէ:

Հիմնվելով կանխատեսվող ժողովրդագրական միտումների վրա՝ առողջապահության ընդհանուր ծախսը ՀՆԱ-ի նկատմամբ տոկոսային արտահայտությամբ կարող է 2015-ից 2050 թվականներին աճել 65 տոկոսով և հասնել համեմատելի պետություններից զգալիորեն ավելի բարձր ցուցանիշի (Գծապատկեր 3.4): Գծապատկեր 3.5-ում ներկայացված է կենսաթուղային ընդհանուր (հանրային և մասնավոր) ծախսերի նմանաբնույթ, սակայն՝ պակաս ծանրակշիռ զարգացման սցենար, թեպետ ֆիսկալ ռիսկն հավանաբար փոքր կլինի՝ Հայաստանի կենսաթուղային համակարգի վերջին բարեփոխումներից հետո: Այսպիսի վերլուծությունները, որոնք կառավարությունը մտադիր է ներառել հաջորդ ՀԶՌ-ում, կարող են օգնել ռիսկերի հաղթահարման և մեղմման ռազմավարությունների մշակմանը:

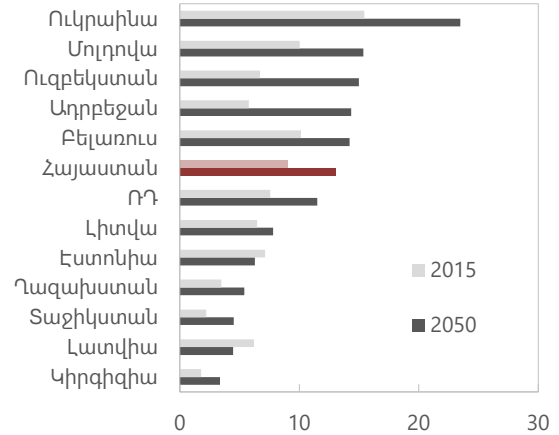
Գծապատկեր 3.4. Առողջապահության կանխատեսվող

ծախսերը ընտրված երկրներում
(ՀՆԱ-ի տոկոս)

Գծապատկեր 3.5. Կենսաբուժական կանխատեսվող

ծախսերը ընտրված երկրներում
(ՀՆԱ-ի տոկոս)

Աղբյուրը՝ ԱՄՆ-ի անձնակազմի հասվարկներ, հիմնվելով ՄԱԿ-ի ժողովրդագրական կանխատեսումների վրա: 2015 թվականի տվյալներն Համաշխարհային բանկին են:

3.2. Ֆիսկալ ռիսկերի կառավարումը

3.2.1. Բյուջեով չնախատեսված ծախսերը (բազային)

81. Օրենքով պահանջվում է բյուջետային պահուստ, ինչպես նաև՝ դրա օգտագործման վերաբերյալ

հաշվետվության ներկայացում, սակայն սահմանված չեն դրանից օգտվելու չափորոշիչները: ԲՀՕ-ի 19-րդ հոդվածով պահանջվում է, որպեսզի բյուջեի մասին ամենամյա օրենքով նախատեսվի պահուստային ֆոնդի առանձին ծախսային սող, որը չպետք է գերազանցի բյուջեով նախատեսված բյուջեով նախատեսված ընդհանուր ծախսերի 5 տոկոսը:

Սահմանվում է նաև, որ պահուստից օգտվելու համար անհրաժեշտ է կառավարության որոշում (հոդված 19), և որ այդ ծախսերի հիմնավորումը պետք է ներկայացնել տարվա վերջին (հոդված 25): Այնուամենայնիվ, սահմանված չէ, թե ինչ նպատակների համար այն կարող է օգտագործվել:

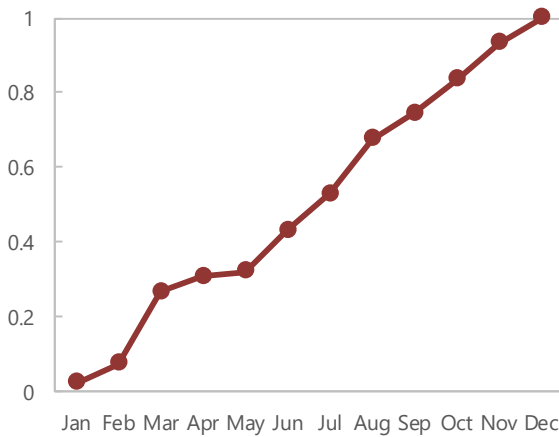
82. Գործնականում առանձնացված է պատճառ մեծության պահուստ, սակայն այն ոչ միտ է օգտագործվում

իրապես չնախատեսված ծախսեր ֆինանսավորելու համար: Պահուստային ֆոնդի մեծությունը վերջին տարիներին կազմել է ընդհանուր բյուջեի միջինը 2.5 տոկոսը: Դրա օգտագործման դեպքերը, որոնք սահմանվում են կառավարության որոշմամբ, համաչափ բաշխված են տարվա կտրվածքով (Գծապատկեր 3.6) և արտացոլվում են հաշվետվություններում, սակայն չեն հիմնավորվում բյուջեի կատարման տարեկան հաշվետվության մեջ: Ավելի քան 90 տոկոսը եղել են 500 միլիոն դրամը չգերազանցող ծախսեր, որոնք ընդհանուր բյուջեի մեջ կազմել են մոտ 0.03

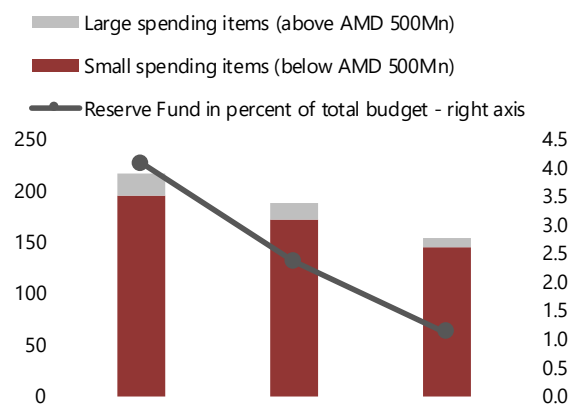
տոկոսը (Գծագրակեր 3.7), որը կարող է կլանվող չափ համարվել բյուջետային առկա հատկացումների պարագայում: Վերջին տարիներին եղել են մի քանի ակնհայտ դեպքեր, որոնք կարող էին կանխատեսվել կամ հետաձգվել: Դրանցից են շինությունների վերանորոգումը, համակարգչային արտոնագրերի գնումը և ենթակառուցվածքային ընթացիկ ծրագրերի վրա կատարվող ծախսերը: Նման գործելակերպը կարող է վտանգել իրապես չնախատեսված իրավիճակներին արձագանքելու՝ կառավարության կարողությունը: Տեխստային ներդիր 3.1-ում ներկայացված են չնախատեսված դեպքերի պահուստների օգտագործման հաջողված փորձի օրինակներ:

Գծագրակեր 3.6. Պահուստային ֆոնդի հանրագումարային օգտագործումը

(ընդամենը օգտագործման տոկոս, 2014-2016)

Գծագրակեր 3.7. Պաշարներ, խոշոր և մանր ծախսային հոդվածները

Աղբյուրները՝ բյուջեի կատարման հաշվետվություններ:

Տեխստային ներդիր 3.1. Բյուջետային պահուստների պատճառ համակարգի սահմանումը

Տարվա ընթացքում բնական է տնտեսական, սոցիալական, բնապահպանական և անվտանգության հար մարտահրավերների առաջացումը: Բյուջետային պահուստն ապահովում է բյուջեի կատարման անհրաժեշտ հիշումը անորոշության պարագայում: Հնարավոր է պահուստի մեծությունը և օգտագործման պայմանները: Երբ պահուստները չափազանց փոքր են, դրանք կարող են անբավարար լինել լուրջ իրադարձություններին արձագանքելու համար: Իսկ երբ պահուստները չափազանց շատ են, դրանք կարող են ստեղծել ակնկալիք, թե տարվա ընթացքում կստացվի ֆինանսավարում՝ այդպիսի խթաններով ծախսերի առաջնահերթությունների որոշման գործընթացը բյուջեի կազմելու փուլում: Երբ պահուստի օգտագործումը սահմանափակումների ենթակա չէ, առկա է դրանք ոչ իրական չնախատեսված դեպքերի համար օգտագործելու ռիսկ, հատկապես եթե հանրային ֆինանսների կառավարման կառույցները թույլ են:

Մի քանի պետություններ զգուշորեն սահմանափակել են չնախատեսված դեպքերի պահուստի օգտագործման հնարավորությունը: Ավստրալիան խստորեն կանոնակարգել է իր պահուստը, որը կարող է օգտագործվել միայն կանխատեսման պարամետրերի մեջ չակնկալված տատանումների դեպքում, բայց ոչ՝ հոր ֆադաֆակտություններ ֆինանսավորելու համար: Միացյալ Թագավորությունը և Հարավային Աֆրիկան մեծակել են ավելի հիշում մոտեցում, որով պահանջվում է պահուստի օգտագործել երեք պայմաններ բավարարող (անկանխատեսելի, անխուսափելի և անկլանելի) իրադարձությունների համար: Երբ դրանք կարող են կանխատեսվել, դրանց համար պետք է

նախատեսել գումարներ բյուջեում: Երբ դրանցից կարելի է խուսափել, դրանց ֆինանսավորումը պետք է հետաձգել այլ տարիներ: Երբ դրանց ֆինակալ ծախսերը բավականաչափ փոքր են, դրանք պետք է կլանվեն առկա բյուջետային հատկացումների շրջանակում:

Թվարկված երեք պայմանները բավարարող իրադարձություններից են ենթակառուցվածքային աղետների պատճառած վնասի վերացումը, ազգային արժույթի արժեզրկման հետևանքների վերացումը և ներպետական արտակարգ միջամտությունների արձագանքելը: Դրանց շարքը չեն դասվում ենթակառուցվածքի ծրագրի ծախսերը գերազանցելու դեպքերը՝ պայմանավորված ծրագրի համար ոչ բավարար բյուջեի նախատեսումը, աշխատավարձի բարձրացումները կամ պետական գույքի պահպանության ոչ հրատապ դեպքերը:

Ֆինլանդիան ստեղծել է երկու տեսակի պահուստներ. առաջինը՝ չակկալված ծախսերի համար (իրական չնախատեսված ծախսեր), իսկ երկրորդը՝ շարունակվող երկարաժամկետ ծրագրերի ծախսերի համար, որոնք հնարավոր չէ կանխատեսել բյուջեի պատրաստելիս:

3.2.2. Ակտիվների և պարտավորությունների կառավարումը (բազային)

83. Ցանկացած փոխառություն թույլատրվում է օրենքով, և պետական պարտքի կառավարումը մանրամասնորեն

նկարագրված և վերլուծված է տարբեր հրապարակումներում: Փոխառությունները կարգավորվում են Պետական պարտքի մասին 2008 թվականի օրենքով, և փոխառության տարեկան սահմանաչափերն ամրագրված են բյուջեի մասին ամենամյա օրենքով: ՖՆ-ն հրապարակում է պարտքի կառավարման եռամյա ռազմավարություններ, որոնք թարմացվում են ամեն տարի, ինչպես նաև՝ պարտքի ամսական տեղեկագրեր և պարտքի կառավարման տարեկան զեկույցներ, ինչպես նաև պարտքի կայունության պարբերական վերլուծություններ, վերջին անգամ՝ 2017 թվականին:

Հրապարակումները մանրակրկիտ տեղեկություններ են պարունակում կառավարության պարտքի պրոֆեկտի մասին, ինչպես նաև՝ ռիսկերի խորհային վերլուծություններ:

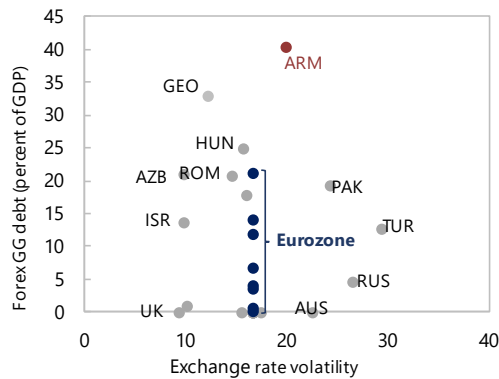
84. Հայաստանի պետական պարտքը ենթակա է փոխարժեքի, վերաֆինանսավորման և տոկոսադրույքի ռիսկերի,

որոնցից կարևորագույնը փոխարժեքի ռիսկն է: Պարտքի կառավարման 2018-20թթ. ռազմավարության համաձայն, պարտքի 80.7 տոկոսն արտարժույթով է (ՀՆԱ-ի 40.5 տոկոսը), որը վկայում է պարտքի վերաբերյալ բազմակողմ և երկկողմ վարկերի գերակշռության մասին (Գծապատկեր 3.8): Վերաֆինանսավորման ռիսկը չափավոր է. պարտքի ընդամենը 6.2 տոկոսի ժամկետն է լրանում մեկ տարվա ընթացքում, իսկ մինչև մարտը մնացած միջին ժամկետը 9.3 տարի է:

Այնուհանդերձ, եվրոպարտատոմսերի երկու խոշոր մարումները 2020 և 2025 թվականներին կավելացնեն

վերաֆինանսավորման ռիսկերը մոտակա տարիներին: Տոկոսադրույքի ռիսկը նույնպես սահմանափակ է, քանի որ պարտքի 87.5 տոկոսը ֆիքսված տոկոսադրույքով է: Փոխարժեքային ռիսկը փոքր-ինչ բարձր է փոխարժեքային տատանողականությամբ բնութագրվող համապրելի երկրների միջինից:

Գծապատկեր 3.8. Փոխարժեքի տատանողականությունը և արտաթույթով պարտքը ընտրված երկրներում (2016թ.)

Աղբյուրը՝ ԱՄՆ-ի հաշվարկներ
 Նշում՝ փոխարժեքի տատանողականությունը ստանդարտ շեղումն է՝ հարաբերած 2000-2015թթ. միջին փոխարժեքին: Եվրոգոտին ներկայացված է կապույտ գույնով:

85. Հինգական ֆինանսական ակտիվներն հրապարակվում են տարբեր փաստաթղթերում, սակայն այդ ակտիվների վերաբերյալ հրապարակված չկա ռիսկերի վերլուծություն, և չկա ֆինանսական ակտիվների և պարտավորությունների համընդգրկուն փաստաթուղթ: Ֆինանսական ակտիվները ներառում են արտաքին վարկերի և դրամաճանրիների ենթավարկավորումը, բյուջետային վարկավորումը, միջպետական վարկերը (Լեոնային Ղարաբաղին), ԳՄՆ-ում կառավարության կանխիկի մնացորդը, կառավարության բաժնետոմսերը բաժնետիրական ընկերություններում և այլ պետական ընկերություններում, ինչպես նաև նրա մասնակցությունը ՀՀ ԿԲ-ի կապիտալում: Պարտքի ամենամյա սեղեկագիրն ամփոփ տվյալներ է պարունակում ենթավարկավորման, միջպետական վարկերի և բյուջետային վարկերի մնացորդների մասին: Ենթավարկավորման և բյուջետային վարկավորման առանձին գործառնություններին առնչվող ստացումներն հրապարակվում են տարեկան բյուջեներում և առանձին ռոտուններում, սակայն չկա այդ գործառնությունների համախմբված հաշվետվություն: ՀՀ ԿԲ-ի կապիտալը և ԳՄՆ-ի մնացորդն հրապարակվում են ՀՀ ԿԲ-ի տարեկան ֆինանսական հաշվետվությունում: Բաժնետիրական ընկերություններում ունեցած բաժնետոմսերն հրապարակվում են ՊԳԿՎ-ի մոնիթորինգի ամենամյա հաշվետվությունում:

86. Կառավարության ֆինանսական ակտիվների համար առկա են լուրջ ռիսկեր, մասնավորապես՝ գնահատման ռիսկեր: Ենթավարկավորումը, միջպետական վարկերը և բյուջետային վարկերը, ինչպես նաև պետական ընկերություններում բաժնետոմսերն արտացոլված են անվանական արժեքով: Կախված վարկառուի մարելու կարողությունից՝ այս ակտիվների փաստացի արժեքը կարող է զգալիորեն պակաս լինել. հնարավոր է, որ դրանցից մի քանիսն ունենան գրոյական արժեք: Այդ ռիսկերի փաստացի արժեքներն անկախ մեծություններ չեն. բաժնետոմսերի անորոշ արժեքից զատ, պետական ընկերությունները նաև կառավարության ենթավարկավորման և բյուջետային վարկերի հիմնական ստացողների թվում են: ՀՀ ԿԲ-ի հաշվեկշռում ներառված է 95 միլիարդ դրամի կուտակված

պակասուրյը, որը մեծ մասամբ կապված է արժույթային գործառնությունների հետ: ՀՀ ԿԲ-ի մասին օրենքի 11-րդ հոդվածի համաձայն, կառավարությունը թողարկել է 73 միլիարդ դրամ ընդհանուր գումարի մուրհակներ՝ հատուցելու համար այդ կորուստները և ապահովելու համար ՀՀ ԿԲ-ի կապիտալի դրական մեծությունը:¹⁹

87. Ֆինանսական ակտիվների և պարտավորությունների մասին համախմբված հաշվետվության բացակայության հետևանքով ավելի է դժվարանում կառավարության ընդհանուր ֆինանսական դիրքն հասկանալը և վերլուծելը:

Տարբեր փաստաթղթերում հրապարակվող ֆինանսական ակտիվները գգալի են՝ պարտքի պաշարային մեծության համեմատությամբ, և կարող են լինել լրացուցիչ ակտիվներ, որոնք չեն հրապարակվում: Կառավարության ֆինանսական ակտիվների և պարտավորությունների համախմբված հաշվետվությունը (հաշվեկիտը) կարևոր էլակետ կլինի հետագա գնահատման և վերլուծության համար, թեպետ լիարժեք պատկերացում չէր տա կառավարության ֆինանսական դիրքի մասին: Այդ հաշվետվությունը կօգնի նաև ֆինանսական հոսքերի և պաշարների համադրմանը, ինչպես նաև կառավարության հաշվետվությունների արժանահավատության բարելավմանը: Աղյուսակ 3.3-ում ներկայացված է ֆինանսական ակտիվների ու պարտավորությունների մասին առկա տեղեկատվությունը հաշվապահական հաշվեկշռում լրացնելու օրինակ:²⁰

Աղյուսակ 3.3. Հայաստան. կենտրոնական կառավարության ֆինանսական ակտիվները և պարտավորությունները (տոկոսը ՀՆԱ-ում)

Ակտիվներ		Պարտավորություններ	
ԳՄՀ մնացորդ	3.6	Ներքին պարտք	10.8
Արտաֆին միջոցների ենթավարկավորում	9.4	Արտաֆին պարտք	45.8
Բյուջետային վարկեր	0.2	Այլ պարտավորություններ	-
Միջուկային վարկեր	9.3		
Բաժնետոմսեր ԲԸ-ներում	4.4		
ՀՀ ԿԲ-ի կապիտալ	0.1		
Այլ ակտիվներ	-		
Ընդամենը ֆինանսական ակտիվներ	27.1	Ընդամենը ֆինանսական պարտավորություններ	56.7
		Ֆինանսական գուտ ակտիվներ	-29.6

¹⁹ Պարտամուրհակը ՀՀ ԿԲ-ի կապիտալի հաշվարկում ներառվում է որպես ակտիվ, սակայն կառավարության հաշիվներում դրան համապատասխանող պարտավորություն չկա: Պարտամուրհակն ավելի նման է երաշխիքի, քան՝ կապիտալի մեջ ներարկման: ՀՀ ԿԲ-ի կապիտալի իրական արժեքը, հետևաբար, անորոշ է: Պարտամուրհակը կա՛մ որպես կառավարության պարտավորություն ճանաչելու, կա՛մ ՀՀ ԿԲ-ի կապիտալից նվազեցնելու դեպքում ֆինանսական գուտ ակտիվները կնվազեն 85 միլիարդ դրամով:

²⁰ Այս աղյուսակում տվյալները վերցված են կառավարության տարբեր հաշվետվություններից, և գուտ ֆինանսական ակտիվների մեծությունը մնացորդային է: Այս թվային տվյալը տարբերվում է աղյուսակ 0.2-ում գուտ ֆինանսական ակտիվների մեծությունից, որը հաշվարկվել է առաքելության կողմից: Հարկ է նշել, որ աղյուսակ 0.2-ը նաև պարունակում է առաքելության հաշվարկները և ճշգրտումները:

Աղբյուրները՝ ՖՆ-ի պարտի ամսական տեղեկագիր 2016 թ., ՀՀ ԿԲ-ի ֆինանսական հաշվետվություն 2016 թ., ՊԳԿՎ-ի մոնիթորինգի հաշվետվություն 2016թ.:

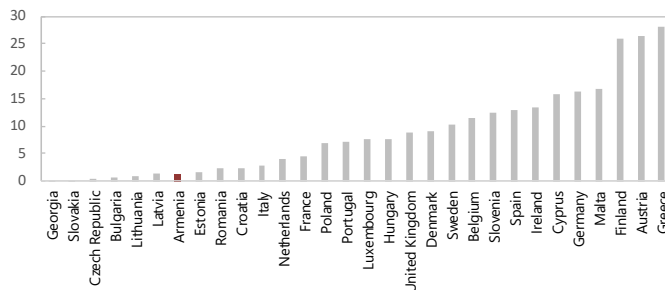
3.2.3. Երաժիշիֆներ (լավ)

88. Երաժիշիֆների պաշարը փոքր է՝ ՀՆԱ-ի 1.4 տոկոս, և հրապարակվում է պարտի ամսական և տարեկան հաշվետվություններում: Գործող առանձին երաժիշիֆների և շահառուների մասին համախմբված տեղեկանքը ներկայացվում է պարտի տարեկան հաշվետվության հավելվածի տեւոբով: Երաժիշիֆների մեծ մասը թողարկվում են այն վարկերի համար, որոնք գարգացմանն օժանդակող գործընկեր կառույցները տրամադրել են ՀՀ ԿԲ-ին՝ վերջինիս կողմից գարգացման վարկային ծրագրերն ուղղակիորեն կամ ֆինանսական միջնորդների միջոցով ֆինանսավորելու նպատակով: 2016-ի տարեվերջին դրանք կազմել են ՀՆԱ-ի 1.35 տոկոսը: 2016-ի տարեվերջին ներպետական միակ վարկային երաժիշիֆը եղել է տեղական բանկի կողմից Ագարակի պղնձամուլիբդենային գործարանին տրամադրված վարկի գծով և կազմել է ՀՆԱ-ի 0.05 տոկոսը:

89. Երաժիշիֆները սահմանափակված են օրենքով և ցածր են բազմաթիվ այլ պետությունների համեմատությամբ, սակայն չի իրականացվում երաժիշիֆների ներքո վնարման պահանջներ ներկայացնելու ռիսկերի գնահատում: Կոնկրետ բյուջետային տարվա ընթացքում երաժիշիֆներում պարտավորությունների ընդհանուր գումարը (բացառությամբ միջազգային պայմանագրերով նախատեսված երաժիշիֆների) չի կարող գերազանցել նախորդ բյուջետային տարվա պետական բյուջեի հարկային եկամուտների 10 տոկոսը: Երաժիշիֆների այդ սահմանաչափը նախատեսված է ԲՀՕ-ի 11-րդ հոդվածով: Տրամադրված և դեռևս չվնարված պետական երաժիշիֆների ընդհանուր գումարը որոշակի պահին չպետք է գերազանցի նախորդ տարվա ՀՆԱ-ի 20 տոկոսը: Ավելին, Պետական պարտի մասին օրենքի 23-րդ հոդվածով նախատեսված է, որ ցանկացած պետական երաժիշիֆի գումար չի գերազանցելու երաժիշիֆ ստացողի ակտիվների 20 տոկոսը: Կառավարության 1998 թվականի հունիսի թիվ 380 որոշումը սահմանվում են երաժիշիֆների դիմելու, գնահատվելու և հաստատվելու ընթացակարգերը, և յուրաքանչյուր երաժիշիֆ տրամադրվում է կառավարության որոշումը:

Գծապատկեր 3.9. Կառավարության երաժիշիֆները որոշ պետություններում (2014 թ.)

(ՀՆԱ-ի տոկոս)

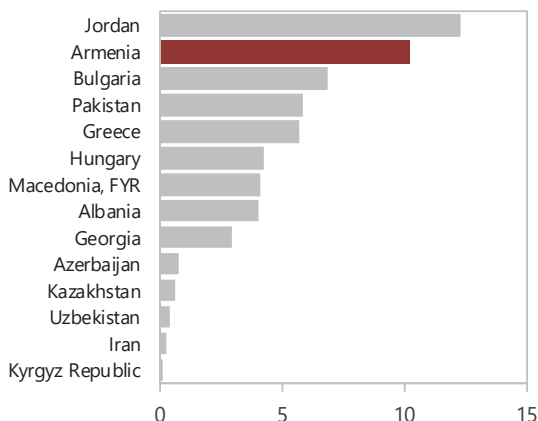
Աղբյուրը՝ Եվրոստատ, անձնակազմի հաշվարկներ:

3.2.4. Պետական-մասնավոր գործընկերությունները (բազային)

90. Ռիսկերին վերաբերող զգալի ծավալի տեղեկություններ են հրապարակվում խոշորագույն երեք ՊՄԳ-ներից երկուսի վերաբերյալ, սակայն ՊՄԳ պայմանագրերով նախատեսված պարտավորություններն համակարգված կերպով չեն հրապարակվում: Երկու ՊՄԳ-ների դեպքում (Veolia՝ ջրմուղը և Հայկական երկաթուղու կոնցեսիան) 2018-ի տարեկան բյուջեի փաստաթղթերում ՖԻՏ-ում գնահատված են կոնցեսիան ընկերությունների վերջին շրջանի ֆինանսական ցուցանիշները, ֆինանսական հզորությանի հավանականությունը և կառավարությանը վճարվող կոնցեսիան վճարների թերացման ռիսկերը, և եզրակացության է հանգում կառավարության կողմից այդ ընկերություններին վերկելու հավանականության և ֆիսկալ ռիսկերի իրականացումը հավանականության մասին: Այնուհանդերձ, այդ հրապարակումը չի ներառել ՊՄԳ պայմանագրերով նախատեսված ընդհանուր իրավունքները, պարտավորությունները և ռիսկերը, կամ՝ տեղեկություններ երկու օգանակալայանների կոնցեսիաների մասին: Տնտեսական զարգացման և ներդրումների նախարարությունը (ՏԶՆՆ) հրապարակում է ՊՄԳ-ների համար սրամադրված ներդրումային հանձնառությունների մեծությունը:

91. ՊՄԳ հանձնառությունները զգալի մասնաբաժին են կազմում ՀՆԱ-ի մեջ: Ներկայումս չորս պետական-մասնավոր գործընկերություններ (ՊՄԳ-ներ) են գործում Հայաստանում (Աղյուսակ 3.4), որոնց նկատմամբ ներդրումային հանձնառությունները կազմում են ՀՆԱ-ի 10.2 տոկոսը (Գծապատկեր 3.10):

Գծապատկեր 3.10. ՊՄԳ կապիտալի պաշարը տարբեր երկրներում (2014 թ.)

Աղբյուրը՝ ԱՄՆ-ի պետական ներդրումների տվյալների շտեմարան, առափելուրյան հաշվարկներ, Հայաստանի վերաբերյալ 2016 թ. տվյալներ:

Աղյուսակ 3.4. Հայաստան. ՊՄԳ գործող պայմանագրերը

Մրագիր	ՊՄԳ-ի տեսակ	Ընդհանուր				Ֆինանսական գործարքի տարին	Պայմանագրի ժամկետը (տարի)	Նկատի հիմնական աղբյուրը	Կառավ. ուղղ. օժանդ. տեսակները
		Մասնավորի տոկոսը	Ներդրումներ (միլիոն դոլար)	Ֆինանսական գործարքի տարին	Պայմանագրի ժամկետը (տարի)				
Հայկական երկաթուղի	Կառուցել, վերականգնել, շահագործել և փոխանցել	100	575	2008	(ևնար.)	30	Օգտագործողի վնարներ	Եկամտ. Դատարան: 30% սպեց. ծառայ. կարուս:	
						30 +			
Երևանի Զվարթնոց օդանավակ.	Կառուցել, վերականգնել, շահագործել և փոխանցել	100	294	2001	ևնար	30 +	Օգտագործողի վնարներ	Երկարաձգում Նե 20%-ի համար	
Veolia ջուր/ջրմուղ	Կառավարել և վարձակալել	100	200	2016	15		Օգտագործողի վնարներ	Զկա	
Շիրակ օդանավակ.	Վերականգնել, շահագործել և փոխանցել	100	10	2007	15		Օգտագործողի վնարներ	Զկա	

Աղբյուրը՝ Համաշխարհային բանկ, Նե՝ ներքին եկամտաբերություն:

- **Հայկական երկաթուղու կոնցեսիան** (կամ Հարավկովկասյան երկաթուղի) ֆինանսական գործարքի հասավ 2008 թվականին, ընդ որում՝ ընդհանուր ներդրումները կազմում են 575 միլիոն ԱՄՆ դոլար: Դա կառուցելու, վերականգնելու, շահարծելու և փոխանցելու ծրագիր է՝ ողջ Հայաստանն ընդգրկող 805 կիլոմետր երկաթուղու

համար, 30 տարի տևողությամբ, 10 տարով երկարացնելու հնարավորությամբ: Կառավարությունը տալիս է եկամտաձեռքի երաշխիք, որը հավասար է որոշակիորեն սահմանված ծառայությունների անչվող կորուստների 30 տոկոսին, սակայն նաև ստանում է կոնցեսիոն վնաս ծրագրից, որը կազմում է ընդհանուր հասույթի 2 տոկոսը: 2016 թվականին կառավարության օժանդակությունը կազմել է 350 միլիոն դրամ, իսկ կոնցեսիոն վնասը՝ 377 միլիոն դրամ:

- 2001 թվականին կառավարությունը **Երևանի միջազգային օդանավակայանի համար 30** տարվա կոնցեսիոն պայմանագրի բանակցեց Արգենտինայի Corporacion America ընկերության հետ՝ պայմանագրով նախատեսելով երկարաժամանակ հնարավորություն այնպես, որպեսզի ապահովվի ծրագրի 20 տոկոսի ներքին եկամտաբերությունը: Corporacion America ընկերությունը կոնցեսիոն իրավունքները փոխանցեց իր դուստր ընկերությանը՝ AIA-ին, որն հասուկ նպատակով ստեղծված հայաստանյան ընկերություն է: Այս կոնցեսիայի շրջանակում ընդհանուր ներդրումները կազմում են 294 միլիոն ԱՄՆ դոլար, և մասամբ ֆինանսավորվել են ԱԶԲ-ի վարկերով (40 միլիոն ԱՄՆ դոլար), ՎԶԵԲ-ի վարկերով (60 միլիոն ԱՄՆ դոլար) և Deutsche Investitions-und Entwicklungsgesellschaft կազմակերպության (DEG) վարկերով (10 միլիոն ԱՄՆ դոլար):
- 2016 թվականին Հայաստանի կառավարությունը 15-ամյա պայմանագրի կնքեց **Veolia ընկերության հետ ջրի և ջրմուղի համակարգի վարձակալության** վերաբերյալ՝ մարգարյան մի քանի ջրմուղ ընկերությունների մասով: Ջրամատակարարման և ջրահեռացման սակագները կարգավորվելու և հաստատվելու են Հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի կողմից, իսկ Veolia-ն վճարելու է կիսամյակային վճարներ, որոնց ընդհանուր գումարը պայմանագրի ժամկետի ընթացքում ակնկալվում է 89.7 միլիարդ դրամ: Ակնկալվում է, որ ծրագիրը կներգրավի 200 միլիոն ԱՄՆ դոլարի ներդրումներ՝ ՎԶԵԲ-ի, ԵՆԲ-ի և KfW-ի կողմից տրամադրվող վարկերով: Պայմանագիրը կնքվել է չորս մասնակիցների մրցութային հայտերի գնահատման արդյունքում:
- **Շիրակ օդանավակայանի կոնցեսիան** բանակցվել է 2007 թվականին: Կոնցեսիոնները նույնն է, ինչ Զվարթնոց օդանավակայանում, և այս պայմանագիրը նույնպես հիմնված է եղել առանց մրցութային հրավեր ուղարկելու ստացված առաջարկի վրա: 15-ամյա պայմանագրով նախատեսվում է տարածաշրջանային օդանավակայանի վերականգնում, շահագործում և փոխանցում, և ակնկալվում են 10 միլիոն ԱՄՆ դոլարի հասնող ներդրումներ:

92. Ջանքեր են գործադրվում ՊՄԳ իրավական շրջանակը կատարելագործելու ուղղությամբ՝ ներառյալ ՊՄԳ-ների մասին նոր օրենքի մշակումը, որը կնպաստի նոր ՊՄԳ-ների կնքումը կուռ հիմքերով: Դա հատկապես կարևոր է, քանի որ հյուղային նախարարություններն արդեն իսկ առանձնացրել են ՊՄԳ հնարավոր նոր ծրագրեր՝ հիմնականում

առողջապահության և հանապարհային ուղորտում, կախված հոր կառավարության հաստատումից: ՊՄԳ-ների ամրապնդված համակարգում քաղաքացիության հետ կապված հիմնական հարցերը ներառում են հետևյալը՝ ՊՄԳ-ների հստակ և համապարփակ սահմանում, ՊՄԳ-ների մասին տեղեկատվական բազայի ստեղծում, ՊՄԳ պայմանագրերի ներքև ընդհանուր իրավունքների և պարտավորությունների, ինչպես նաև այլ ռիսկային գործոնների, պայմանագրերի հիման վրա սպասվող տարեկան մուտքերի և վճարումների մասին տեղեկատվության հրապարակում տարեկան կտրվածքով, և Հայաստանի ֆիսկալ կանոնին համապատասխան ՊՄԳ-ների կուտակված պարտավորությունների նկատմամբ օրենսդրորեն սահմանաչափի սահմանում:

3.2.5. Ֆինանսական հատված (լավ)

93. ՀՀ ԿԲ-ն կազմում է ֆինանսական կայունության կիսամյակային հաշվետվություն՝ ֆինանսական հատվածի ռիսկերի խորը գնահատմամբ: Ֆինանսական հատվածում գերակշիռ դերը կատարում են բանկերը: 17 առևտրային բանկեր վերահսկում են ֆինանսական շուկայի ակտիվների մոտ 90 տոկոսը: Բանկային ուղորտում չկա կառավարական սեփականություն: Կար 100 տոկոսով ՀՀ ԿԲ-ին պատկանող զարգացման բանկ, որը վերջերս վերափոխվել է ներդրումային հիմնադրամի:

94. Բանկային համակարգի ֆինանսական ցուցանիշները վերջին տարիներին բարելավվել են: Ֆինանսական հատվածը համեմատաբար փոքր է (2017թ. ՀՆԱ-ի 91 տոկոսը) և այլ երկրների համեմատ այն լավ կապիտալացված է (աղյուսակ 3.5): ՀՀ ԿԲ-ի գնահատմամբ, ռիսկերը մնում են կառավարելի և չեն առաջացնում ֆինանսական կայունության էական խնդիրներ:²¹ Գծապատկեր 3.12-ում ներկայացված է բանկային համակարգի կայունության փարտեզը: Երևում է, որ 2016-ի տարեվերջին ամենակարևորը եղել են կապիտալի համարժեքության և ակտիվների որակի ռիսկերը: Գծապատկեր 3.13-ում ներկայացված է ակտիվների որակի խնդիրը: Նկարագրված է չափաատու վարկերի մասնաբաժինը շուկայի տարբեր հատվածներում և դրանց մասնաբաժնի չափաատու վարկերի ընդհանուր ծավալի մեջ: Երևում է, որ շուկայական որոշ հատվածներում չափաատու վարկերի մեծությունը դեռևս զգալի է, թեպետ 2015 թվականից 2016 թվականը դրանք աստիճանաբար նվազեցվել են:

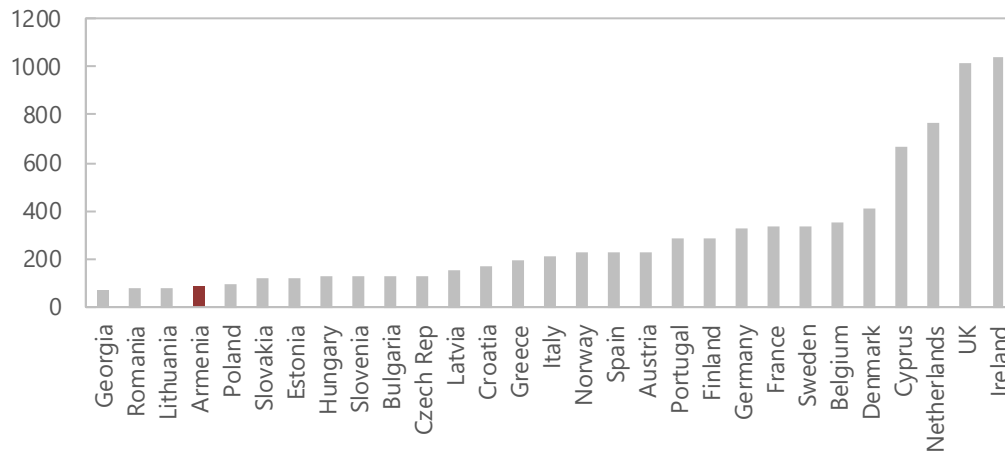
²¹ ՀՀ ԿԲ-ի ֆինանսական կայունության հաշվետվություն, 2017-1:

Աղյուսակ 3.5. Հայաստան. Ֆինանսական հատվածի ֆինանսական ցուցանիշները

	Capital		Loan Quality	Liquidity		Profitability
	Tier 1 Capital to Assets	Capital to Assets	NPL	Deposits to Loans	Liquid Assets	Return on Assets
Armenia	20,0	16,2	6,7	115,0	32,5	1,1
Austria	13,2	7,4	3,4	85,3	24,8	0,5
Georgia	11,7	3,6	8,1	96,3	24,9	3,1
Germany	15,7	5,9	n.a	85,0	42,8	0,4
Kazakhstan	13,1	10,5	8,0	100,5	21,2	1,6
Lithuania	24,3	13,0	5,8	110,9	n.a	1,2
Netherlands	16,2	5,6	2,7	n.a	22,8	0,6
Russia	8,5	8,9	8,3	76,2	26,5	0,2
Slovakia	16,5	11,1	4,9	111,0	34,2	1,3

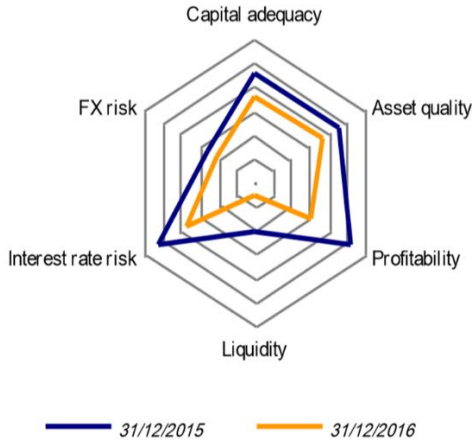
Աղբյուրը՝ ԱՄՆ-ի ֆինանսական հաշվառության ցուցանիշներ (2016թ.)

Գծապատկեր 3.11. Երկրների համեմատություն. ընտրված երկրների ֆինանսական հատվածի ոչ բաժնեմասային պարտավորությունները (ՀՆԱ-ի տոկոս)

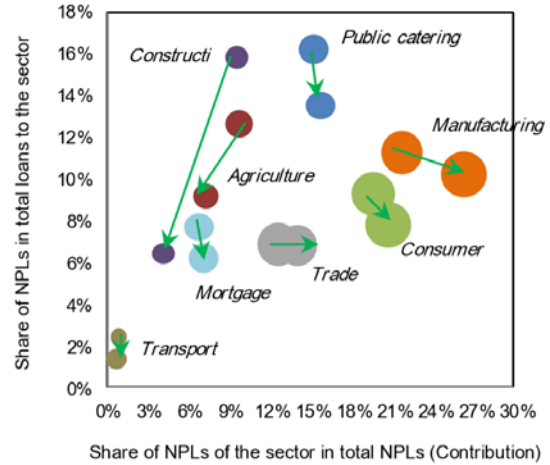

Աղբյուրը՝ Եվրոստատ, ֆինանսական հատվածի պարտավորություններ, ՀՀ ԿԲ:

Գծապատկեր 3.12. Բանկային կայունության բարտեզ

Գծապատկեր 3.13. Զառխատող վարկերը ռուկայի հատվածներում

Աղբյուրը՝ ՀՀ ԿԲ-ի ֆինանսական կայունության հաշվետվություն, 2017-1

95. Ներկայումս կառավարության կողմից ֆինանսական հատվածին ցուցաբերվող օժանդակությունը սահմանափակված է զարգացման վարկերի համար տրվող երաշխիքներով և հրապարակվում է պարտքի մասին հաշվետվություններում: Կառավարության կողմից ուղղակիորեն ֆինանսական հատվածին կատարվող վնասները ներկայումս չկան, և նման վնասումների պատմություն ևս գոյություն չունի: Ոլորտին ցուցաբերվող կառավարական միակ օժանդակությունն արտոնյալ վարկերի համար տրվող կառավարական երաշխիքներն են, որոնցով ֆինանսավարվում են ՀՀ ԿԲ-ի կամ ֆինանսական միջնորդների կողմից որոշակի վարկառուների տրամադրվող զարգացման վարկերը: 2009 թվականի բանկային ճգնաժամի ընթացքում այդ երաշխիքներն ակտիվորեն կիրառվեցին առևտրային բանկերի համարժեք իրացվելությունն ապահովելու համար: Բացի այդ, 2009թ. ՀՀ ԿԲ-ն տրամադրել է երկու երկարաժամկետ վարկ՝ այս գործարքները սերտորեն համաձայնեցնելով կառավարության հետ.

- Հինգ տարվա մարման ժամկետով ստորադաս վարկեր են տրամադրվել այն բանկերին, որոնք համալրել են իրենց կապիտալը համապատասխան գումարով: 30.3 մլրդ դրամ ընդհանուր գումարի ստորադաս վարկեր են ստացել տաս բանկ:
- Երեք տարվա մարման ժամկետով 7.3 մլրդ դրամի վարկ է տրամադրվել այն բանկերին, որոնք ձեռք են բերել ֆինանսական ծանր վիճակում հայտնված մեկ բանկ:

96. Բանկային ավանդների հատուցումը երաշխավորող հիմնադրամը տրամադրում է երաժիքներ, որոնց ծավալը 2016-ի տարեվերջին կազմել է 522 միլիարդ դրամ, և այդ երաշխիքը երաշխավորողը կառավարությունն է:

Հայաստանի ավանդների հատուցումը երաշխավորող հիմնադրամը ստեղծվել է ՀՀ ԿԲ-ի կողմից 2005 թվականին՝ որպես ԵՊՀ-ի նպատակ չհետապնդվող իրավաբանական անձ: Նրա գործունեությունը կարգավորվում է օրենքով:²² ԲՀՕ-ի 11.1 հոդվածի համաձայն, կառավարությունը կարող է երաշխիք տրամադրել Ավանդների հատուցումը երաշխավորող հիմնադրամի ցանկացած պակաս հատուցելու համար, և այդ երաշխիքը չի կաշկանդվում նախորդ տարվա եկամուտների 10 տոկոսին համարժեք սահմանաչափով: Ավանդների հատուցումը երաշխավորող հիմնադրամին օժանդակելու՝ կառավարության պատասխանատվությունը ֆորմալացված է նաև Ավանդների հատուցումը երաշխավորող հիմնադրամի, ՀՀ ԿԲ-ի և կառավարության միջև կնքված փոխըմբռնման հուշագրում:

97. Որևէ պաշտոնական փաստաթղթում չկա ֆինանսական հատվածից բխող ֆիսկալ ռիսկերի անմիջական վերլուծություն, և կարծես հիմքում ընկած ենթադրությունն այն է, որ այդ ռիսկերն աննշան են: Անկախ ֆինանսական հատվածի ֆիսկալ ռիսկերի ընկալյալ մեծությունից, կարևոր է հասկանալ ներկայացնել այդ ռիսկերի գնահատումը և հիմքում ընկած վերլուծությունը: Միջազգային փորձը հստակորեն վկայում է այն մասին, որ ֆինանսական անկայունությունը կարող է լուրջ ֆիսկալ հետևանքներ ունենալ, և Հայաստանում այդ ռիսկերի ուժգնությունը հստակեցնելու միջոցով կարելի է բարելավել ֆիսկալ ֆազաբազմաբանությունների արժանահավաստությունը և ՀՀ ԿԲ-ի ֆինանսական կայունության ֆազաբազմաբանությունների արժանահավաստությունը: Այդ գնահատումը պետք է ներառել թե՛ ՀՀ ԿԲ-ի ֆինանսական կայունության հաշվետվությունում, թե՛ բյուջեի փաստաթղթերի մեջ մտնող ֆիսկալ ռիսկերի սեղեկանքներում:

3.2.6. Բնական պաշարներ (չի համապատասխանում)

98. Ձկան ընդերքի պաշարների կամ ակտիվների արժեքի վերաբերյալ կառավարական համակարգված հաշվետվություններ, թեպետ հանքարդյունաբերության ոլորտը ՀՆԱ-ի և արտահանման մեջ ամենամեծ մասնաբաժին ունեցողներից է: 2016 թվականին հանքարդյունաբերության ոլորտին է բաժին ընկել ընդհանուր արդյունաբերական արտադրանքի 17.9 տոկոսը, իսկ նրա արտահանումը կազմել է 480 միլիոն ԱՄՆ դոլար՝ երկրի ընդհանուր արտահանման արժեքի 25 տոկոսը: Հայաստանի երկրաբանական ֆոնդը սվյալներ է տրամադրում առանձին պաշարների մասին, սակայն չկա պաշարների և արժեքների համախմբված գնահատում:

99. Հանքային պաշարները 2016 թվականին կազմել են եկամուտների 2.5 տոկոսը՝ բյուջեի համար առաջացնելով համախարհային շուկաների գների և արտադրության ծավալների տատանումներով պայմանավորված որոշակի ռիսկեր: Բյուջետային եկամուտների վրա ուղղակի ազդեցությունից զատ, այդ ռիսկերն ազդում են նաև օտարերկրյա ներդրումների, զբաղվածության և ՀՆԱ-ի աճի վրա: 2009 թվականի տնտեսական հզորության ընթացքում պղնձի և մոլիբդենի գներն ընկան երկու երրորդով, Հայաստանից արտահանումների արժեքը՝ 47

²² Ֆիզիկական անձանց բանկային ավանդների հատուցումը երաշխավորելու մասին օրենք:

տողոսով, իսկ օտարերկրյա ուղղակի ներդրումները՝ 250 միլիոն ԱՄՆ դոլարով: Նույնիսկ նորմալ ժամանակներում մետաղների գները ենթակա են լուրջ տատանումների:

100. Ակնկալվում է, որ Արդյունահանող նյութերի թափանցիկության նախաձեռնությունը (ԱՃԹՆ, EITI)

մասնակցելու վերաբերյալ Հայաստանի վերջերս ստանձնած հանձնառությունը կբարելավի հանֆարդյունաբերական ոլորտի թափանցիկությունը:²³ ԱՃԹՆ-ի իրագործմամբ կառավարությունը հանձն է առնում թափանցիկ կերպով

տեղեկություններ հրապարակել երկրի հանֆարդյունաբերության ոլորտի՝ ներառյալ իրավական դաժտի վերաբերյալ, արտադրության և արտահանման վիճակագրության, արտոնագրերի, ոլորտում պետական մասնակցության,

հավաքագրված եկամուտների գումարի, ընկերությունների իրական շահառուների և հավաքագրված եկամուտների

ծախսման ուղղությունների վերաբերյալ: Հրապարակումն օգնում է հասկանալ, թե ինչպես է ոլորտը կառավարվում,

ինչպես նաև՝ կրճատել ապակառավարումը, կոռուպցիան և շահերի բախումները:

3.2.7. Երջակա միջավայրի ռիսկեր (չի համապատասխանում)

101. Բյուջետային փաստաթղթերում չկա բնագաղտնաբերական ռիսկերի և դրանց հնարավոր ֆիսկալ հետևանքների վերլուծություն: ՄԺԾԾ-ի փաստաթղթերում մակրոտնտեսական ռիսկերի բննարկման մեջ որպես գյուղատնտեսական

արտադրանքի նվազման պատճառ են նշվում անբարենպաստ եղանակային պայմանները, սակայն չկա հետևանքների որոշակի վերլուծություն կամ բանական գնահատական: Ձեն բննարկվում բնական այլ վտանգներին, օրինակ՝

երկրաբաժերին առնչվող ռիսկերը կամ տեխնոլոգիական ռիսկերը, օրինակ՝ խորհրդային դարաշրջանի ատոմային

էներգակայանի շահագործմանն առնչվող ռիսկերը: Չկա չնախատեսված դեպքերի ֆունդ, որը նախատեսված կլիներ

հատկապես բնական աղետների համար, և այս նպատակի համար հատուկ գումարներ չեն առանձնացվում ընդհանուր պահուստային ֆունդում:

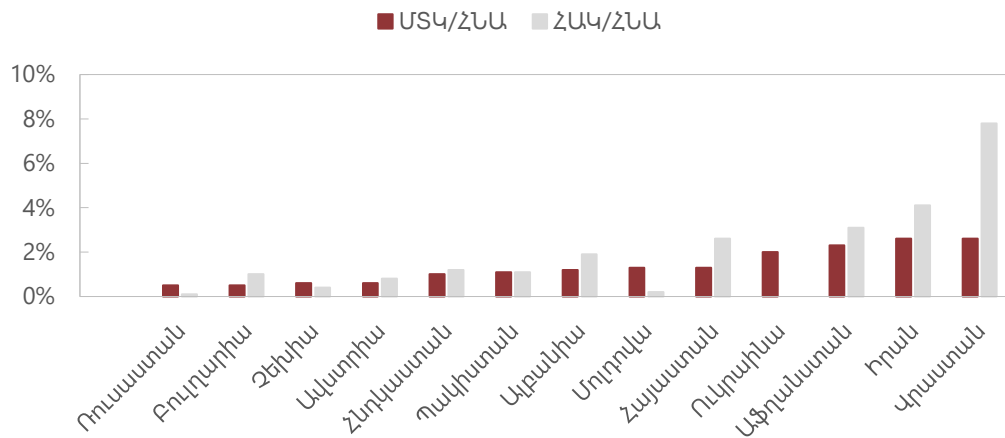
102. Բնական աղետների պատճառած միջին տարեկան կորուստը²⁴ **չափավոր է:** Հաշվարկային տվյալներով՝ այն ՀՆԱ-ի 1.3 տոկոսն է, մինչդեռ խոշոր երկրաշարժից (որը կարող է տեղի ունենալ 50 տարին մեկ անգամ) հնարավոր

²³ EITI-ի խորհրդի որոշմամբ Հայաստանի Հանրապետությունը որպես EITI-ի րեկոնստրուկցիայի ընդունվել է 2017 թվականի մարտի 9-ին: Հայաստանը պարտավոր է հրապարակել EITI-ի իր առաջին զեկույցը նախքան 2018 թվականի սեպտեմբերի 9-ը: EITI-ի խորհուրդի ակնկալում է, որ Հայաստանն իրական շահառուների մասին հանապարհային բարեկց կիրառարակի նախքան 2018 թվականի հունվարի 1-ը:

²⁴ Հայաստանը պատմականորեն խոցելի է եղել երկրաշարժերի նկատմամբ: Վերջին ավերիչ երկրաշարժը 1988 թվականին 25,000 մարդու կյանք խլեց և մարմնական վնասվածքներ պատճառեց 19,000 անձի, ծանր վնաս պատճառեց 517,000 տներին, և մոտ 15-20 միլիարդ ԱՄՆ դոլարի տնտեսական վնաս հասցրեց երկրի էյտախաչային շրջաններում: Երկրում լուրջ վտանգ են առաջացնում նաև հեղեղները: Օրինակ, 2010 թվականի հեղեղի պատճառով մոտ 10 միլիոն ԱՄՆ դոլարի վնաս հասցվեց: Հայաստանում կան նաև բնական այլ աղետներ, օրինակ՝ երաշտի, կարկուտի և սողանքի վտանգներ: Մեծամորի ԱԷԿ-ը, որը մոտ է շահագործման իր ժամկետի ավարտին, անգամ վերանորոգումներից և անվտանգության բարձրացման միջոցառումներից հետո, աշխարհում հանդիսանալով Չեռնոբիլի տիպի միակ ռեակտորը, որը դեռևս գործում է, ընդամենը 36 կիլոմետր է հեռու Երեւանից՝ գտնվելով սեյսմիկ բարձր ակտիվության գոտում, որը Թուրքիայից ձգվում է մինչև Արաբական ծով՝ Հնդկաստանի մոտ . (<https://www.unisdr.org/partners/countries/arm>). Նոր ատոմակայան կառուցելու և հինը շահագործումից հանելու համար կպահանջվի 5 մլրդ ԱՄՆ դոլար (<http://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-a-f/armenia.aspx>):

առավելագույն կորուստը հաշվարկվել է ՀՆԱ-ի մոտ 2.6 տոկոս (տե՛ս Գծագրակեր 3.14): Այս հաշվարկային ցուցանիշներն արտացոլում են բնական մի շարք աղետների (երաժու, երկրաշարժ, ջերմաստիճանի կտրուկ տատանումներ, հեղեղներ և վտրոտիկներ) պատճառած կորուստների պատմական տվյալները: Դրանք չեն ներառում առումային էներգակայանին առնչվող հնարավոր ծախսերը:

Գծագրակեր 3.14. Բնական աղետների պատճառած միջին տարեկան կորուստը (ՄՏԿ/AAL) և հավանական առավելագույն կորուստը (ՀԱԿ/PML) (ՀՆԱ-ի տոկոս)

Աղբյուրը՝ UNISDR-ի աղետների տվյալներ և վիճակագրություն:

103. Համաժառանգային բանկի Բնական աղետների ռիսկերի կառավարման ծրագրի նպատակն է օժանդակել Հայաստանի կառավարությանը՝ զարգացնելով աղետներին դիմագրավելու կարողությունը:²⁵ Ծրագիրը ներառում է աղետների ռիսկերի վերաբերյալ տեղեկությունների բարելավումը, աղետների ռիսկերի նվազեցման ծրագրերի բարելավումը, աղետների պատրաստակաճանաչման բարելավումը և աղետների ֆիսկալ ռիսկերի ըմբռնման և ռիսկերի ֆինանսավորման տարբերակների բարելավումը: Վերջին բաղադրիչի նպատակն է բարելավել ֆինանսական կարողությունները և պատրաստակաճանաչումը՝ միաժամանակ պաշտպանելով ֆիսկալ հաշվեկշիռը, օգնելով նվազեցնել աղետների տնտեսական բեռը կառավարության, տնտեսվարողների և տնային տնտեսությունների համար: Ծրագիրն կօգնի կառավարությանը՝ գնահատման իրականացման օգնելով ավելի լավ հասկանալ աղետների ֆիսկալ հետևանքները և կառավարությանը սրամադրելով աղետների ռիսկերի ֆինանսավորման և ապահովագրության վերլուծություններ և հայեցակարգային տարբերակներ՝ հիմնվելով միջազգային լավագույն փորձի վրա:

²⁵ <https://www.gfdr.org/sites/default/files/publication/armenia-national-disaster-risk-management-program.pdf>

3.3. Ֆիսկալ համակարգումը

3.3.1. ՏԻՄ-եր (առաջադեմ)

104. Գանձապետարանն հրապարակում է եռամսյակային և տարեկան հաշվետվություններ համայնքների համախմբված բյուջեի կատարման մասին:²⁶ Տարեկան պետական բյուջեն ներառում է հավելված՝ համախմբված համայնքային բյուջեների մասին ընդհանրացված տվյալներով: Բացի դրանից, առանձին համայնքներ (2017 թվականի դրությամբ՝ 502-ը) հրապարակում են իրենց տարեկան բյուջեների և եռամսյակային բյուջեների կատարման հաշվետվությունները, իսկ Տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարությունն հրապարակում է համախմբված հաշվետվություն: Բյուջեի կատարումը դրամարկային սկզբունքով է, և չկան հրապարակված կամ առդիտի ենթարկված՝ հաշվեգրումային ֆինանսական հաշվետվություններ ըստ հաշվապահական հաշվառման ազգային համակարգի: Բյուջեի կատարման հաշվետվությունները չեն ներառում ՀՈԱԿ-ների կամ համայնքների կողմից վերահսկվող առևտրային ընկերությունների սեփական եկամուտները և համայնքների պարտքը, որը մտն է գրային: Համախմբված համայնքների բյուջեների ծախսերը 2016 թվականին կազմել են ընդհանուր կառավարության բյուջեստային ծախսերի 8.6 տոկոսը, որը համարժեք է ՀՆԱ-ի 2.6 տոկոսի:

105. Համայնքների փոխառությունների սահմանաչափերը սահմանված են Բյուջեստային համակարգի մասին օրենքով: Դա ներառում է.

- Համայնքների փոխառությունները, որոնք ընդհանուր կառավարությունից չեն, ենթակա են հաստատման ՖՆ-ի կողմից, և կարող են լինել միայն ենթակառուցվածքի զարգացման համար: Պարտքի սպասարկման ընդհանուր գումարը՝ ներառյալ մայր գումարը և տոկոսագումարները, չեն կարող գերազանցել կոնկրետ տարվա ընթացքում կապիտալ ծախսերի համար առանձնացված եկամուտների 20 տոկոսը:
- Ընթացիկ ծախսերի ֆինանսավորման համար վերցվող փոխառությունները նույնպես ենթակա են հաստատման ՖՆ-ի կողմից, և սահմանափակվում են կենտրոնական կառավարությունից և այլ համայնքներից փոխառություններով, բյուջեի ժամանակին կատարումն ապահովելու նպատակով: Այդ փոխառությունները որպես կանոն մարվում են տարվա ընթացքում:

106. ՏԻՄ մակարդակից ծագող ֆիսկալ ռիսկերը ներկայումս ըստ երևույթի չեն ցածր են: Համայնքների ծախսերը ՀՆԱ-ի 3 տոկոսից պակաս են, ինչը ընտրված այլ երկրների համեմատ ամենացածրներից մեկն է: ՏԻՄ-երը մեծապես կախված են կենտրոնական կառավարության տրանսֆերտներից, և սեփական աղբյուրներից համայնքների ստացած եկամուտները կազմում են նրանց ֆինանսավորման ընդամենը 20 տոկոսը (գծապատկեր 3.15): Համայնքների պարտքը

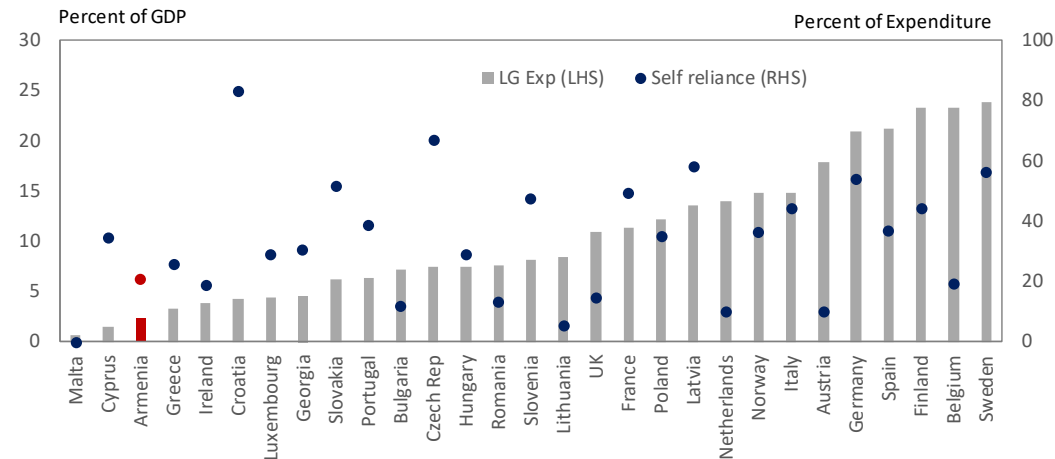
²⁶ Համայնքը տեղական ինքնակառավարման միավոր է, իսկ մարզը՝ կենտրոնական կառավարության տարածքային ներկայացուցիչ:

մատ է գրային և կազմված է միայն կենտրոնական կառավարությունից ստացված վարկերից և այլ պետությունների համեմատ ամենացածր ցուցանիշներից մեկն է: Այնուամենայնիվ, Երևանի ֆազաբալետարանը մտադիր է վախճանություն վերցնել և ՊՄԳ-ների մեջ մտնել, որոնցից կարող են ծագել պոստեցիվալ ֆիսկալ ռիսկեր:

107. ՀՈԱԿ-ները ներկայումս ռիսկի լուրջ աղբյուր չեն: Թեպետ չկա կենտրոնական վերահսկողություն, նրանց սերտորեն վերահսկվում են համայնքների կողմից: ՀՈԱԿ-ների կողմից օգտագործվող գույքը ներառված է ՏԻՄ-երի հաշվեկշիռներում, և որոշ եկամուտներ՝ ներառյալ մանկապարտեզների և աղբահեռացման մասով, ներառված է ՏԻՄ-երի բյուջեներում: ՀՈԱԿ-ների թիվը կրճատվում է, քանի որ համայնքները միացվում են, և ակնկալվում է, որ ՀՈԱԿ-ների բանկային հաշիվները կվախճանվեն Գանձապետարան՝ ինչպես սեզի է ունենում ՊՈԱԿ-ների պարագայում:

Գծապատկեր 3.15. ՏԻՄ-երի չափերը և ֆինանսական ինֆուրյունությունը ընտրված երկրներում

(2014թ.)

3.3.2. Պետական ընկերություններ (1սվ)

108. Պետական ընկերությունների ֆինանսական ցուցանիշների կիսամյակային մոնիթորինգային հաշվետվությունն ընդհանրացված և ընկերության մակարդակի տվյալներ է պարունակում պետական ընկերությունների մեծ մասի վերաբերյալ: ՊԳԿՎ-ն տվյալներ է հավաքում բոլոր ընկերությունների ֆինանսական ցուցանիշների վերաբերյալ, գնահատում է կառավարման որակը և հրապարակում է կիսամյակային հաշվետվություն: Այս հաշվետվությունը մանրակրկիտ տվյալներ է ներառում յուրաքանչյուր հյուղային նախարարության ուղջ պարտֆելի և նրա ներքո գործող ընկերությունների վերաբերյալ:

109. Կառավարության և պետական ընկերությունների միջև անհատական տրանսֆերտներն առանձին են հրապարակվում բյուջետային տարբեր փաստաթղթերում, սակայն համախմբված չեն ներկայացվում պետական ընկերություններին կատարվող տրանսֆերտները և չեն հրապարակվում ֆյազի-ֆիսկալ գործողությունները:

Պետական ընկերություններին կատարվող տրանսֆերտները՝ ներառյալ թե՛ դատացիաները, թե՛ կապիտալի ներարկումները, վարկերը և վճարման այլ ձևերը, տեսանելի են պատասխանատու նախարարության բյուջետային տոկերի ներքո և բյուջետային փաստաթղթերում որևէ տեղ չեն համախմբվում: Պարտի կառավարման հաշվետվություններում կան վարկերի և երաշխիքների ամփոփ աղյուսակներ, սակայն դրանք չեն համեմատվում այլալ ընկերություններին կատարվող այլ տրանսֆերտների հետ: Պետական ընկերություններից շատերը գործում են կարգավորվող շուկաներում, և նրանցից կարող է պահանջվել ծառայություններ մատուցել ինֆրաբնագծեր չհատուցող գնով, սակայն պաշտոնական փաստաթղթերում տվյալներ չեն հրապարակվում փազիվիսկալ գործողությունների վերաբերյալ:

110. Իրար հաջորդած մի քանի կառավարություններ հստակ ֆազաֆականություններ են ունեցել տարիների ընթացքում պետական ընկերությունների թիվն կրճատելու վերաբերյալ՝ մասնավորեցման, վերակառուցման և լուծարման ճանապարհով:

Չկա սեփականության առանձին ֆազաֆականություն պետական ընկերությունների համար, սակայն ֆազաֆականություններն արտացոլվել են մասնավորեցմանը և վերակառուցմանը վերաբերող իրար հաջորդած մի քանի փաստաթղթերում: Կառավարության 2017-2022 թվականների ծրագիրը մի քանի նպատակներ է ներառում պետական գույքի կառավարման վերաբերյալ՝ ներառյալ 100 տոկոս պետական մասնակցությամբ և ոչ շահույթաբեր գործող առևտրային կազմակերպությունները ոչ առևտրային կազմակերպությունների վերակազմակերպելու մտադրությունը:²⁷ 2017 թվականի տարեվերջին կառավարությանն էր պատկանում 211 բաժնետիրական ընկերությունների 50 կամ ավելի տոկոսը: Նրանցից 54-ը ներառված են մասնավորեցման ցուցակում, և դրանց նկատմամբ սեփականությունը փոխանցվել է ՊԳԿՎ-ին: Մնացյալ 157 ընկերությունները պատկանում են հյուղային նախարարություններին և կառավարվում են նրանց կողմից՝ ենթակա լինելով մոնիթորինգի ՊԳԿՎ-ի կողմից:

111. Բյուջետային փաստաթղթերը ներառում են էներգետիկայի, տրանսպորտի և ջրի ոլորտների մասնավոր և պետական 20 խոչորագույն ընկերություններին առնչվող ֆիսկալ ռիսկերի գնահատականը:

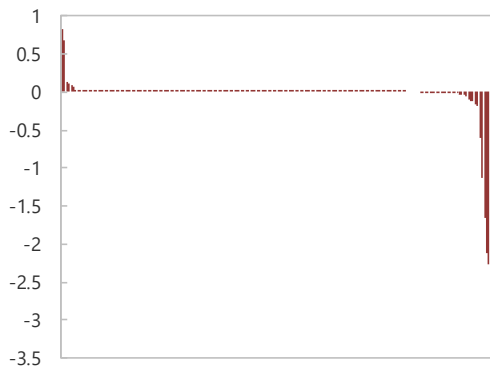
Գնահատականն ամբողջացված տվյալներ է պարունակում ընկերությունների ֆինանսական ցուցանիշների և դիրքի, ինչպես նաև միջին ֆինանսական ցուցանիշների վերաբերյալ՝ ըստ ոլորտների: Պետական ընկերությունների մի մասը նշված են տեխստում, սակայն թվարկված չեն ընդգրկված ընկերությունները, և չկան տվյալներ առանձին ընկերությունների վերաբերյալ: Բյուջեից ընկերություններին կատարված տրանսֆերտները նշված չեն, սակայն տեխստում բերված են ընկերություններից բյուջեին վճարված շահաբաժինների թվերը: Նաև նշված են որոշ համակարգային միջոցառումներ,

²⁷ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2017-22թթ. ծրագիրը:

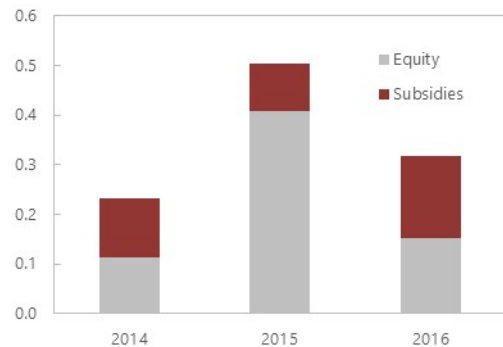
որոնք իրականացվել են ուարտի ֆինանսական հոսքերը գաղտնի կամ, և հանգում այն եզրակացության, թե համախառն ֆինանսական «միջին» է՝ չմանրամասնելով դրա հետևանքները:²⁸

112. Շահութաբերությունը ուարտում ցածր է: Ընդհանուր 12 միլիարդ դրամի գործառնական վնասները (ՀՆԱ-ի 0.24 տոկոս) շատ ավելի գերազանցել են շահութաբեր ընկերությունների վաստակած 2.3 միլիարդ դրամը (ՀՆԱ-ի 0.05 տոկոսը) (Գծապատկեր 3.16): Շահույթի մեծ մասը երկու ընկերությունների (Բարձրավոլտ էլեկտրական ցանցեր և Երևանի ՋԷԿ) շնորհիվ է, մինչդեռ վեց ընկերություններ վնասով են աշխատում՝ յուրաքանչյուրը 500 միլիարդ գերազանցող վնասով (ՀՆԱ-ի 0.01 տոկոսը): Պետական ընկերություններից մեկը (Հայգազարդ) շատ մեծ չափի բացասական կապիտալ ունի: Գծապատկեր 3.17-ում նշված է, որ պետական ընկերություններին բյուջետային տարեկան օժանդակությունը բավական մեծ է՝ ներառյալ թե՛ կապիտալի մեջ ներարկումները, թե՛ դոտացիաները: Գծապատկերներ 3.18-ում և 3.19-ում ներկայացված են Հայաստանում ամենամեծ պարտավորությունները և համապատասխանաբար ամենացածր շահութաբերությունն ունեցող պետական ընկերությունները: Գծապատկեր 3.20-ը ցույց է տալիս, որ պետական ընկերությունների պարտավորությունները Հայաստանում այլ պետությունների համեմատ միջին մեծության են:

Գծապատկեր 3.16. Պետական ընկերությունների շահույթը (2016թ.) (մլրդ դրամ)

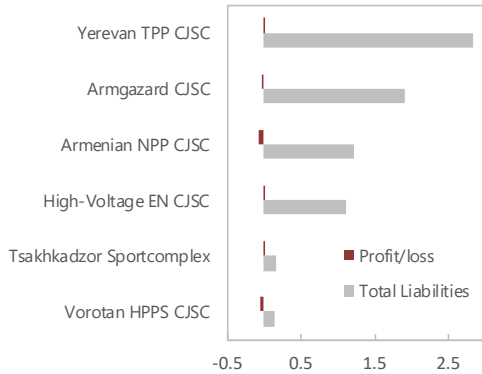
Գծապատկեր 3.17. Կառավարության օժանդակությունը պետական ընկերություններին (ՀՆԱ-ի տոկոս)

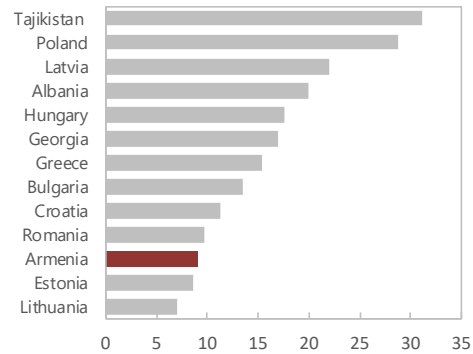
Աղբյուրը՝ ՊԳԿՎ-ի 2016 թվականի մոնիթորինգի զեկույց, տարեկան բյուջեի հաշվետվություններ, անձնակազմի հաշվարկներ:

²⁸ Հաշվի առնելով, որ դիսկրետ տարբեր ընկերություններում տարբեր են, տարբեր ընկերությունների համակցված գնահատմամբ հիմնականում ստացվում է ընկերությունը ներհատակ դիսկրետ միջին գնահատական: Յուրաքանչյուր ընկերություն պետք է առանձին ենթարկել դիսկրետ մանրակրկիտ գնահատման:

Գծապատկեր 3.18. Հայաստանի պետական ընկերությունների պարտավորությունները (ՀՆԱ-ի տոկոս, 2016թ.)

Գծապատկեր 3.19. Որոշ երկրների պետական ընկերությունների պարտավորությունները (ՀՆԱ-ի տոկոս, 2016թ.)

Աղբյուրը՝ ՊԳԿՎ-ի 2016 թվականի մոնիթորինգի զեկույց, ԱՄՀ-ի պետական ներպտամների տվյալների շտեմարան, անձնակազմի հաշվարկներ:

Առաջարկություններ

Հիմնախնդիրը. Հայաստանը լուրջ առաջընթաց է արձանագրել որոշ ոլորտներում ֆինակալ ռիսկերի թափանցիկ կառավարման առումով, սակայն ռիսկերի կառավարման մոտեցումն հաճախ հատվածական է՝ խաթարելով ռիսկերի գերակայությունների սահմանումը և ռիսկերի հետևողական կառավարումը:

Առաջարկություն 3.1. Բյուջեի փաստաթղթերում ներկայացնել ֆինակալ ռիսկերի համախմբված ամփոփում.

- Ներառել ամփոփ աղյուսակ, որում ներկայացված կլինեն հիմնական ֆինակալ ռիսկերը, դրանց հավանականությունը և պոտենցիալ ֆինակալ ազդեցությունը,
- ՖՆ-ի ստորաբաժանումներից մեկին վերապահել ՖՌՏ-ն համակարգելու պատասխանատվությունը՝ ֆինակալ ռիսկերի կառավարմամբ զբաղվող այլ վարչությունների մասնակցությամբ,
- Ապահովել, որպեսզի բոլոր ռիսկերն հետևողականորեն նկարագրված լինեն, որպեսզի հնարավոր լինի համեմատությունը եւ առաջնահերթությունների սահմանումը,
- Ստեղծել ՖՌՏ-ի ժամանակացույց, որով կապահովվի, որպեսզի ռիսկերի վերլուծություններն հաշվի առնվեն ՄԺԾԾ-ում եւ բյուջետային ֆազաբակախության մշակման մեջ, եւ
- ՄԺԾԾ-ի եւ բյուջետային փաստաթղթերի համապատասխան մասերում ներկայացնել ֆինակալ ռիսկերի ավելի մանրակրկիտ վերլուծություն՝ ներառյալ ռիսկերի մեղմման ռազմավարությունները:

- Առողջապահության եւ կենսաբուժականների ապագա ծախսերի կանխատեսումները ներառել Հայաստանի գաղափարային նոր 2018-2030 թթ. ռազմավարությունում՝ երկարաժամկետ ֆինանսական կայունության վերականգնումը համոզելով,
- Գործող երաշխիքների մասին տեղեկություններ տրամադրել բյուջետային փաստաթղթերում՝ ներառելով տեղեկություններ յուրաքանչյուր երաշխիքի ռազմավարական հիմնավորման, այդ երաշխիքով պահանջների ներկայացման ռիսկի եւ վերջին հինգ տարիներին կառավարական երաշխիքների առնչությամբ կատարված վճարումների վերաբերյալ,
- Նմանաբեռնյա տեղեկություններ ներկայացնել կառավարության ենթավարկավորման բաղադրողությունների վերաբերյալ,
- Նկարագրել վերջին 10 տարիներին կառավարության կողմից ֆինանսական հատվածին ցուցաբերված ցանկացած օժանդակություն՝ ներառյալ երաշխիքները, ինչպես նաև ուղղակի վճարումները,
- Նկարագրել բանկային ավանդների հատուցումը երաշխավորող համակարգում կառավարության կրած պարտավորությունները, եւ
- Ներկայացնել ընդերքի առկա պաշարների ծավալի եւ արժեքի, ինչպես նաև՝ դրանում կառավարության ակնկալվող մասնաբաժնի հաշվարկային գնահատական: Նկարագրել հանգրայունաբերությունից բյուջետի ստացած եկամուտների հոսքերի տատանումները վերջին 10 տարիներին:

Հիմնախնդիրը. ներկայումս չկա ՊՄԳ-ներին վերաբերող հստակ իրավական դաշտ: Դա խթանում է ՊՄԳ-ների՝ որպեսզի հանրային ենթակառուցվածքի համար գնումների գործիքի հնարավոր օգտագործումը եւ ստեղծում հնարավոր ֆինանսական ռիսկեր:

Առաջարկություն 3.2. Ապահովել, որպեսզի ՊՄԳ-ներին վերաբերող իրավական դաշտով նախատեսվի.

- ՊՄԳ-ների հստակ եւ համապարփակ սահմանում,
- ՊՄԳ-ների սվյալների շտեմարանի ստեղծում,
- ՊՄԳ-ներից ծագող ընդհանուր իրավունքների, պարտավորությունների եւ այլ մասնակցությունների ամենամյա հրապարակում,
- Պայմանագրերից ակնկալվող տարեկան մուտքերը եւ վճարումները, եւ

- Իրավական սահմանաչափ կիրառել կուտակված ՊՄԳ պարտավորությունների նկատմամբ՝ Հայաստանի ֆիսկալ կանոնին համահունչ:

Հիմնախնդիրը. պետական ընկերությունների մոնիթորինգը ոչ լիովին է համընդգրկում, քանի որ դրանում չեն նշվում յուրաքանչյուր ընկերության առնչությամբ կառավարության նպատակները, փոփոխմանակալան բաժնետերերը կամ ընկերությունների հարաբերությունները բյուջեի հետ: Դա խաթարում է պետական ընկերությունների արդյունավոր կառավարումը և ավելացնում է վնասով աշխատող պետական ընկերություններից բյուջեի համար ծագող ռիսկերը:

Առաջարկություն 3.3. ՊԳԿՎ-ի կողմից պետական ընկերությունների մասին հրապարակվող երկամյա մոնիթորինգային զեկույցի շրջանակն ընդլայնել՝ առավել լիարժեքորեն ներկայացնելով դրանց ֆինանսական ցուցանիշները, շահերի բախումները և բյուջետային ազդեցությունը.

- Նշել յուրաքանչյուր ընկերության մասով կառավարության նպատակը (հիմնականում ֆադաֆականության նպատակ, հիմնականում ֆինանսական նպատակ, պետական սեփականության ներքո մնալը, մասնավորեցվելը, վերակառուցվելը կամ լուծարվելը),
- Նշել յուրաքանչյուր պետական ընկերությունում փոփոխմանակալան բաժնետերերին, պետական պաշտոնյաների կամ ֆադաֆական գործիչների բաժնեմասի առնչությամբ ապահովել թափանցիկությունը, և
- Ներկայացնել բյուջեի հետ բոլոր հարաբերությունները՝ ներառյալ կապիտալի ներարկումները, վարկերը, դոտացիաները, շահաբաժինները և երաշխիքները:

Աղյուսակ 3.6. Հայաստանի գնահատման ամփոփում. ֆինկալ ռիսկերը

	Սկզբունք	Գնահատում	Կարևորություն	Առաջ.
3.1.1	Մակրոտնտեսական ռիսկ	Առաջադեմ. բյուջեի վաստաբույրը պարունակում է մակրոտնտեսական և ֆինկալ տարբեր սցենարների զգայնության և հավանականային վերլուծություններ:	Բարձր. վերջին երջանի արտոմիկն ցնցումների հետևանքով կորակմանպես տեղ է պետական պարտքը՝ 2008թ. 16 տոկոսի համեմատ 2017 թվականին հասնելով 59 տոկոսի (2008-ին՝ 16 տոկոս):	
3.1.2	Ֆինկալ հատուկ ռիսկեր	Բազային. ֆինկալ հատուկ ռիսկերի վերաբերյալ մանրակրկիտ տեղեկություններ են հրատարակվում, սակայն չկան ամփոփ հաշվետվություններ, և սահմանափակ են բանակական գնահատականները:	Բարձր. ֆինկալ ուղղակի ռիսկերը կարող են հասնել ՀՆԱ-ի 70 տոկոսի:	3.1
3.1.3	Երկարաժամկետ ֆինկալ կայունություն	Բազային. Հայաստանի զարգացման ռազմավարությունը ներառում է մակրոտնտեսական կանխատեսումներ, սակայն ոչ՝ առավել երկարաժամկետ ազդեցության վերլուծություն:	Միջին. առողջագրական և կենսարտադրանքային երկարաժամկետ ծախսերը կարող են տեղ՝ ՀՆԱ-ի մեջ 15-ից հասնելով 23 տոկոսի: Այս սերը հիմնականում տեղի կունենա 2030թ. հետո:	3.4
3.2.1	Բյուջեով չնախատեսված ծախսեր	Բազային. օրենքով պահանջվում է բյուջետային պահուստ, ինչպես նաև հաշվետվություններ, սակայն սահմանված չեն դրանցից օգտվելու չափորոշիչները:	Միջին. պահուստային ֆոնդը լավ է կառավարվում, սակայն ոչ չնախատեսված ծախսերի համար այն չափազանց շատ օգտագործելը կարող է խաթարել իրապես չնախատեսված դեպքերին արձագանքելու ունակությունը:	
3.2.2	Ակտիվների և պարտավորությունների կառավարում	Բազային. կառավարության պարտքը և հիմնական ֆինանսական ակտիվներն հրատարակվում են, սակայն չկա ռիսկերի համադարձակ վերլուծություն և հաշվեկետ:	Բարձր. գուտ ֆինանսական ակտիվները (հիմնվելով բացահայտված տեղեկատվության վրա)՝ ՀՆԱ-ի 30 տոկոս: Համախառն պարտավորությունները՝ ՀՆԱ-ի 57 տոկոս:	1.2 3.4
3.2.3	Երաշխիքներ	Լավ. վարկային երաշխիքներն հրատարակվում են պարտքի հաշվետվությունում և հաստատվում կառավարության որոշումներով, տարեկան սահմանաճափի օրջանակում, սակայն այդ	Ցածր. երաշխիքները սահմանափակված են (ՀՆԱ-ի 1.4 տոկոս) և կառավարվում են քափանցիկորեն:	3.4

		երաժխիֆների ներքո պահանջներ ներկայացնելու հավանականությունը չի գնահատվում:		
3.2.4	Պետական-մասնավոր գործընկերություններ	Բազային. ՊՄԳ պայմանագրերից բխող ընդհանուր իրավունքները, պարտավորությունները եւ այլ մասնակցությունները չեն հրապարակվում, ֆիսկալ ռիսկերի գնահատումն համակարգային չէ, այլ կատարվում է ընդամենը 2 ծրագրերի մասով:	Բարձր. ՊՄԳ-ների կապիտալ պաշարը մեծ է՝ ՀՆԱ-ի 10.2 տոկոս, պլանավորվում են մի էանի ՊՄԳ- ներ:	3.3
3.2.5	Ֆինանսական հատված	Լավ. 2009թ. ի վեր չի ցուցաբերվում անմիջական ֆինանսական օժանդակություն եւ չկան կառավարական երաժխիֆներ բանկերին վարկերի համար: ՀՀ ԿԲ-ն պտորաստում է ֆինանսական կայունության հաշվետվություն, սակայն ֆիսկալ հնարավոր ռիսկերը գրանցում բացահայտ կերպով չեն ֆինանսավորվում:	Միջին. ֆինանսական հուսալիության ցուցանիշները կուռ են և դրանք բարելավվում են: Հստակ բացահայտումների չկատարումը կարող է անորոշություն առաջացնել:	3.4
3.2.6	Բնական պաշարներ	Ջի համապատասխանում. կառավարության փաստաթղթերում չկան բնական պաշարների ակտիվների արժեքի համակարգված հաշվետվական տվյալներ:	Միջին. պաշարների գները ստատիստիկական են, եւ ՀՆԱ-ն կարող է 2 տոկոսի չափով տատանվել: Ընթացքի մեջ գտնվող EITI գործընթացը կբարելավի հրապարակումները:	3.4
3.2.7	Շրջակա միջավայրի ռիսկեր	Ջի համապատասխանում. կառավարության փաստաթղթերում չկա բնապահպանական ռիսկերի անմիջական վերլուծություն եւ բացահայտում:	Միջին. բնական աղետների միջին ռիսկ կա, որից ակնկալվող միջին տարեկան կորուստն ՀՆԱ-ի 1.3 տոկոս է:	
3.3.1	ՏԻՄ-եր	Առաջադեմ. եամայակային հաշվետվություններ համախմբված համայնքների բյուջեի կատարման մասին, եւ համայնքների փոխտնտեսությունների սահմանաչափեր՝ հերթակա ՖՆ-ի կողմից հաստատման:	Ցածր. համայնքների ծախսերը կազմում են ընդհանուր կառավարության ծախսերի 8.6 տոկոսը, առկա են սահմանափակ ծավալի վարկեր, այն էլ՝ միայն կենտրոնական կառավարությունից:	
3.3.2	Պետական ընկերություններ	Լավ. տրանսֆերտներն հրապարակվում են տարբեր փաստաթղթերում, եւ մոնիթորինգի	Բարձր. պարտավորություններ ՀՆԱ- ի 15.4 տոկոսի չափով, եւ համախառն կորուստ ՀՆԱ-ի 0.2	3.2

		<p>գեկույցում ներկայացվում են կատարողականի որոշ ընդհանրացված տվյալներ, սակայն չկան ֆազի-ֆիսիկալ գործունեության վերլուծություններ:</p>	<p>տվյալի չափով՝ արձանագրված 2016թ.:</p>	
--	--	---	--	--

Հավելված I. Հայաստան. կառավարության ֆինանսական թափանցիկության գործողությունների ծրագիր (2018–21թթ.)

I. ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ					
Առաջարկություն	2018	2019	2020	2021	Պատասխանատու
1.1. Ընդլայնել հաշվետվությունների ինստիտուցիոնալ ընդգրկումը					
a. Բարելավել միավորների կողմից GFSM հաշվետվությունների կազմումն ու ներկայացումը		Պատրաստել և վարել ընդհանուր կառավարության միավորների և պետական կորպորացիաների համադարձիկ ցանկ			ՖՆ, ԱՎԾ
		Պետական ՈԱԿ-ները ներառել կենտրոնական կառավարության բյուջեի կատարման համախմբված հաշվետվություններում:			
			Ապահովել հանրային կառույցների պատճառ ուղարտայնացումն ըստ ընդհանուր կառավարության հատվածի կամ		ՖՆ, ԱՎԾ

I. ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ					
Առաջարկություն	2018	2019	2020	2021	Պատասխանատու
			պետական կորպորացիաների հատվածի Հնդկայնել համախմբված ընդհանուր կառավարության վիճակագրական հաշվետվությունները՝ ներառելով համայնքային ՈԱԿ- ները և համապատասխան պետական կորպորացիաները		
1.2. Հրապարակել կենտրոնական կառավարության հաշվապահական հաշվեկշիռը					
Բ. Հրապարակել միջանկյալ հաշվապահական	Հավաքել և համախմբել ընդհանուր	Համապատասխան հաշվետվությունում կամ	Օգտագործելով առկա տեղեկատվությունը՝	Հնդկայնել ծածկույթը՝ դրանում ներառելով	Վառավարություն, ՖՆ

I. ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ					
Առաջարկություն	2018	2019	2020	2021	Պատասխանատու
հաշվեկշիռի տեղեկատվությունը	կառավարության ակտիվների և պարտավորությունների վերաբերյալ տվյալները, որոնք վարում են ՖՆ-ի տարբեր ստորաբաժանումները, Պետական գույքի կառավարման վարչությունը, ՊՈԱԿ- ները և նախարարությունները	տեղեկագրում ամսական և տարեկան կտրվածքով հրապարակել պետության հաշվապահական հաշվեկշիռը, որը կընդգրկի բոլոր ֆինանսական ակտիվները և պարտավորությունները	կազմել կենտրոնական կառավարության համախմբված հաշվեկշիռը (ներառյալ ՊՈԱԿ-ները)՝ հիմնվելով GFSM 2014-ի մեթոդաբանության վրա	ընդհանուր կառավարության հատվածը	
1.3. Բարելավել բյուջետային հաշվետվությունների հետևողականությունը, համադրելիությունը և ամբողջականությունը					
a. Բարելավել դասակարգումն ու համադրումը		Ապահովել, որ կառավարության էական գործառնությունները, օրինակ՝ վնասով աշխատող կորպորացիաներում կապիտալ ներդրումները,			ՖՆ

I. ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ					
Առաջարկություն	2018	2019	2020	2021	Պատասխանատու
		<p>պատճան կերպով դասակարգվեն գծից վերև</p> <p>Կազմել և հրատարակել հետևյալ աղյուսակները, որոնցում համադրված կլինեն՝</p> <p>I. պաշարների և հարակից հոսքերի փոփոխությունները՝ ըստ ֆինանսական ակտիվների և պարտավորությունների առանձին խմբերի,</p> <p>II. պակասուրդը/ավելցուկը և պարտքի փոփոխությունը, և</p> <p>III. հիմնական ամփոփ տվյալների միջև առկա տարբերությունները՝ հիմնվելով GFSM 2014- ի և SNA 2008-ի</p>			

I. ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ					
Առաջարկություն	2018	2019	2020	2021	Պատասխանատու
		մերթադբանության վրա (ներառելով բացատրագիր):			
1.4. Ապահովել IPSAS-ների վրա հիմնված հաշվապահական հաշվառման լիարժեք ներդրումը					
a. Ապահովել համադարձակ և միասնական հաշվապահական բարեփոխումը		Ապահովել այն, որ հաշվապահական տեղեկատվությունը պարունակի վիճակագրական միջազգային չափանիշներին (GFSM 2014 և SNA 2008) համապատասխանող տեղեկատվությունը Ապահովել պրամարիդային հիմունքով կազմվող բյուջեի կատարման հաշվետվությունների և հաշվեգրման հիմունքով կազմվող ֆինանսական	Կիրարկել IPSAS- ների վրա հիմնված ազգային հաշվապահական հաշվառման ստանդարտները և հրապարակել ֆինանսական հաշվետվությունները	Ապահովել հաշվեկուսյին համադարձակ տվյալներ՝ ներառելով ընդհանուր կառավարության բոլոր ակտիվները և պարտավորությունները, ինչպես նաև հոսքերի վերաբերյալ տվյալները	ՖՆ, Հաշվեհանդիս պալատ

I. ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ					
Առաջարկություն	2018	2019	2020	2021	Պատասխանատու
		<p>հաճվեությունների ինտեգրումը</p> <p>Ապահովել բյուջեի կատարման մասին սովյալների, բյուջետային վինակագրության և ֆինանսական հաճվեությունների միջև համադրելիությունը</p>			

II. ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԲՅՈՒՋԵՏԱՎԱՐՈՒՄ					
Առաջադրություն	2018	2019	2020	2021	Պատասխանատու
2.1 Կատարելագործել ՄԺԾԾ-ն և բյուջետային փաստաթղթերը					
Օպտիմալացնել միջնաժամկետ և տարեկան բյուջետային գործընթացները	<p>2019-2021 ՄԺԾԾ-ում և 2019-ի տարեկան բյուջեում ներառել ֆինակալ կանոնների և համապատասխանության մասին հայտարարություն</p> <p>Համադրման աղյուսակներ ներառել 2019-ի տարեկան բյուջեում (տե՛ս ՖԹԳ զեկույցի Տեխտային ներդիր 2.3), ինչպես նաև հետագա ՄԺԾԾ-ներում և տարեկան բյուջեներում</p>	<p>2019 թ. բյուջեի կատարման հաշվետվությունում ներառել ֆինակալ կանոններին համապատասխանության մասին հայտարարություն</p> <p>Եկամուտների և ծախսերի՝ ըստ տնտեսական դասակարգման բարձր աստիճանների բացվածք ներառել 2020-2022 ՄԺԾԾ-ում</p> <p>Կազմել և հաստատել ՄԺԾԾ-ն և տարեկան բյուջեն հստակեցնելու և վերակառուցելու ծրագիր՝ որպես գլխավոր ելակետային գործընթացի փուլեր</p> <p>Իրականացնել ՄԺԾԾ-ի և տարեկան բյուջեի նոր գործընթացներին նվիրված վերադասարասում</p>	<p>Մեկնարկել ՄԺԾԾ-ի և տարեկան բյուջեի վերակառուցումը՝ որպես պարբերական ելակետային գործընթաց</p>		Կառավարություն, ՖՆ, ՊԵԿ

II. ԿԱՆԿԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԲՅՈՒՋԵՏԱՎԱՐՈՒՄ					
Առաջադրություն	2018	2019	2020	2021	Պատասխանատու
2.2 Կատարելագործել անկախ գնահատումը					
<p>ա. Հրապարակել այլընտրանքային կանխատեսումներ</p>	<p>2019-2021 ՄԺԾԾ-ում և 2019 թվականի բյուջեում ներառել պատահական կանխատեսումների և այլ կառույցների կանխատեսումների համեմատություններ</p>				
2.3 Բարելավել բյուջեի ընդգրկումը և նվազեցնել բյուջեի վերանայումները					
<p>ա. Ապահովել, որպեսզի տարեկան և վերանայված բյուջեները լինեն արժանահավատ</p>	<p>Ֆինսկալ նպատակների մասին հայտարարություն ներառել 2019-2022 ՄԺԾԾ-ի ուղղիչ գործադրությունների ծրագրում և 2019-ի բյուջեի մասին օրենքում՝ ապահովելու համար համապատասխանության աուդիտը ՀՊ-ի կողմից</p>	<p>Արտաբյուջետային հաշիվների կանխատեսվող եկամուտը և ծախսերը ներառել 2020-ի բյուջեում</p> <p>Իրականացնել համապատասխանության աուդիտ</p>	<p>Փոփոխել ԲՀՕ-ի 11-րդ հոդվածը. (i) սահմանափակելով ծախսերի ավելացումները, և (ii) այդ սահմանը գերազանցող ավելացումների դեպքում պահանջելով խորհրդարանի հաստատումը:</p> <p>Փոփոխել ԲՀՕ-ի 19-րդ հոդվածը՝ ներառելով կառավարության</p>		<p>Խորհրդարան, կառավարություն, ՖՆ, ՀՊ</p>

II. ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԲՅՈՒՋԵՏԱՎԱՐՈՒՄ					
Առաջարկություն	2018	2019	2020	2021	Պատասխանատու
			պահուստային ֆոնդի օգտագործման հստակ չավորելիչներ, որպեսզի դա լինի միայն իրապես չնախատեսված դեպքերի համար (սե՛ս Տեխստային ներդիր 3.1-ը ՖԹԳ գեկույցում, որտեղ բերված են որոշ պետությունների օրինակներ)		

III. ՖԻՍԿԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐ					
Առաջադրություն	2018	2019	2020	2021	Պատասխանատու
3.1. Ներկայացնել ֆիսկալ ռիսկերի համախմբված ամփոփում					
<p>ա. Ներառել ամփոփ աղյուսակ, որում ներկայացված կլինեն հիմնական ֆիսկալ ռիսկերը, դրանց հավանականությունը և պատենցիալ ֆիսկալ ազդեցությունը</p>	<p>Աղյուսակը ներառել 2019-ի բյուջետային վաստադրերում՝ ներկայումս առկա տեղեկությունների հիման վրա</p>	<p>Ընդլայնել աղյուսակում ներառված ռիսկերի շրջանակը և դրանց բանակական գնահատականները 2020-2022 ՄԺԾԾ-ում և 2020-ի բյուջետային վաստադրերում՝ նշելով ուղղակի ֆիսկալ ռիսկերը</p>	<p>Ընդլայնել աղյուսակում ներառված ռիսկերի շրջանակը և դրանց բանակական գնահատականները 2021-2023 ՄԺԾԾ-ում և 2021-ի բյուջետային վաստադրերում՝ նշելով ուղղակի և անուղղակի ֆիսկալ ռիսկերը</p>		<p>ՖՆ-ում ֆիսկալ ռիսկերի համակարգման համար պատասխանատու ստորաբաժանում Այլ պետական մարմիններ</p>
<p>բ. ՖՆ-ի ստորաբաժանումներից մեկին վերադասել ՖՌՏ-ն համակարգելու պատասխանատվությունը՝ ֆիսկալ ռիսկերի կառավարմամբ զբաղվող այլ վարչությունների մասնակցությամբ</p>	<p>Պատասխանատվությունը սահմանող և վերադասող ՖՆ հրամանի հաստատում</p>				<p>Ֆինանսների նախարար</p>

III. ՖԻՍԿԱԼ ՌԻՍԿԵՐ					
Առաջադիտություն	2018	2019	2020	2021	Պատասխանատու
<p>Ը. Ընդլայնել ՄԺԾԾ-ում եւ տարեկան բյուջեի փաստաթղթերում ներկայանա հրապարակվող կարևորագույն ֆիսկալ ռիսկերի վերլուծության շրջանակը, որակը, ֆանակայնացումը եւ մեղմման գործադրությունները</p>	<p>2019-ի տարեկան բյուջեի փաստաթղթերում ընդլայնել առանձին ֆիսկալ ռիսկերի վերաբերյալ տեղեկությունների հրապարակումը՝ ներառյալ օրինակ ընդհանուր պարտավորությունների, իրավունքների արժեքը, ՊՄԳ պայմանագրերը, ֆիսկալ կանխատեսումների վրա ֆինանսական տարբեր ռիսկերի հնարավոր ուղղակի ազդեցության ֆանակական գնահատականը</p>	<p>2020-2022 ՄԺԾԾ-ում եւ 2020-ի բյուջեի փաստաթղթերում ընդլայնել առանձին ֆիսկալ ռիսկերի վերաբերյալ տեղեկությունների հրապարակումը՝ ի կատար ածելով ԱՄՀ-ի տեխնիկական աջակցության խորհուրդներն էներգետիկայի, արանսպորտի եւ ջրի ոլորտներում ֆիսկալ ռիսկերի գնահատման վերաբերյալ, ինչպես նաեւ մակրատեսակական ռիսկի գնահատման վերաբերյալ</p>	<p>2021-2023 ՄԺԾԾ-ում եւ 2021-ի բյուջեումային փաստաթղթերում ընդլայնել առանձին ֆիսկալ ռիսկերի վերաբերյալ տեղեկությունների հրապարակումը՝ ներառյալ ֆիսկալ ռիսկերի գնահատման ընդլայնումը եւ դրանում իրական տեսչության բուրք ոլորտների ներառումը:</p>		<p>ՖՆ-ում ֆիսկալ ռիսկերի համակարգման համար պատասխանատու ստորաբաժանում, ՖՆ-ում առանձին ռիսկերի կառավարման համար պատասխանատու ստորաբաժանումներ Այլ պետական մարմիններ</p>
<p>Ը. Տեղեկություններ հրապարակել լրացուցիչ հասույթ ֆիսկալ ռիսկերի վերաբերյալ</p>	<p>2019 թվականի բյուջեումային փաստաթղթերում որոշակի տեղեկություններ ներկայացնել գործող յուրաքանչյուր երաժիշտի վերաբերյալ</p> <p>2019 թվականի տարեկան բյուջեումային փաստաթղթերում հրապարակել ընթացիկ վարկերի վերլուծություն</p>	<p>Տարեկան բյուջեի փաստաթղթերում նկարագրել վերջին 10 տարիներին կառավարության կողմից ֆինանսական հատվածին ցուցաբերված ուղջ օժանդակությունը</p> <p>Տարեկան բյուջեի փաստաթղթերում նկարագրել</p>	<p>2020-22թթ. ՄԺԾԾ-ում ներկայացնել օգտակար հանաձոնների առկա պատճարների ծավալի եւ արժեքի, ինչպես նաեւ՝ դրանում կառավարության ակնկալվող մասնաբաժնի հաշվարկային գնահատական</p>	<p>2022-24թթ. ՄԺԾԾ-ում ներառել կլիմայի փոփոխության եւ բնապահպանական այլ ֆիսկալ ռիսկերի գնահատականը</p> <p>2021-23թթ. ՄԺԾԾ-ում ներառել բնական աղետների հետ կապված ֆիսկալ ռիսկերի գնահատականը</p>	<p>ՖՆ Այլ պետական մարմիններ</p>

III. ՖԻՍԿԱԼ ՌԻՍԿԵՐ					
Առաջադրություն	2018	2019	2020	2021	Պատասխանատու
		բանկային ավանդների հատուցումը երաշխավորող համակարգում կառավարության ունեցած պարտավորությունները			
3.2 Բարելավել ՊՄԳ-ների իրավական դաշտը					
<p>ա. Ապահովել ՊՄԳ-ների հստակ եւ համապարփակ սահմանում, ստեղծել ՊՄԳ-ների տվյալների շտեմարան, ամեն տարի հրապարակել ՊՄԳ պայմանագրերից բխող ընդհանուր իրավունքները, պարտավորությունները եւ այլ մասնակցությունը, այդ պայմանագրերի մասով ակնկալվող տարեկան մուտքերը եւ կատարվելիք վճարումները, Հայաստանի ֆիսկալ կանոնին համապատասխանող իրավական սահմանաչափ նախատեսել ՊՄԳ կուտակված պարտավորությունների նկատմամբ</p>	<p>Հաստատել ՊՄԳ-ի մասին օրենք, որում արտացոլված կլինեն նշված նորմերը</p> <p>Հավաքել համապատասխան տվյալներ</p>	<p>Հաստատել ՊՄԳ օրենքի կատարման ապահովող՝ կառավարության որոշում</p> <p>Հաստատել մեքոդաբանական ուղեցույց, որը մանրակրկիտ ուղեկցիներ կպարունակի օրենքի կատարման վերաբերյալ</p>	<p>Մեքոդաբանական ուղեցույցի կիրառությունը նվիրված վերապատրաստում իրականացնել ՖՆ-ի, ՏԶՆՆ-ի, ՊՄԳ ստորաբաժանման եւ նյութային նախարարությունների համար</p>		<p>Խորհրդարան, կառավարություն, ՖՆ, ՏԶՆՆ</p>

III. ՖԻՍԿԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐ					
Առաջադրություն	2018	2019	2020	2021	Պատասխանատու
3.3 Ընդլայնել ՊԳԿՎ-ի կողմից պետական ընկերությունների մասին հրապարակվող երկամյա մոնիթորինգային զեկույցի շրջանակը					
<p>Ձ. Նժեղ յուրաքանչյուր ընկերության մասով կառավարության նպատակը, նժեղ յուրաքանչյուր պետական ընկերությունում փոփոխմանական բաժնետերերին, ներկայացնել բյուջեի հետ յուրաքանչյուր ընկերության բոլոր հարաբերությունները՝ ներառյալ կապիտալի ներարկումները, վարկերը, ցուցանիշները, շահաբաժինները և երաժիշկները:</p>	<p>Այս տեղեկությունները ներառել ՊԳԿՎ-ի զեկույցներում պետական ընկերությունների խոշորագույն մեկ երրորդի մասով</p>	<p>Այս տեղեկությունները ներառել ՊԳԿՎ-ի զեկույցներում պետական ընկերությունների հաջորդ խոշորագույն մեկ երրորդի մասով</p>	<p>Այս տեղեկությունները ներառել ՊԳԿՎ-ի զեկույցներում պետական ընկերությունների վերջին մեկ երրորդի մասով</p>		ՊԳԿՎ

Հավելված II. Տեխնիկական տեղեկանք աղյուսակ 0.2-ի վերաբերյալ

Մեթոդաբանական շրջանակ

Աղյուսակ 0.2-ում ցույց են տրված «GFSM 2014»-ի համաձայն կատարված հաշվարկների արդյունքները: Այդ հաշվարկների միջոցով վարձ է արվել ներկայացնել Հայաստանի պետական հատվածի ֆինանսների լայն պատկերը՝ բյուջետային տարբեր հաշվետվություններում արտացոլված տվյալները փոխլրացնելով ԱՄՀ-ի անձնակազմի հաշվարկներով այն դեպքերում, երբ առկա են եղել «GFSM 2014»-ի շրջանակով նախատեսված տվյալների ամենաէական բացերը: Հաշվի առնելով տվյալների ազդեցությունը և դրանց հաշվարկման համար պահանջվող ժամանակի սահմանափակությունը՝ այս վարժության արդյունքը պետք է դիտարկվի որպես Հայաստանի պետական հատվածի ֆինանսների մոտավոր պատկերը:

Ինչ վերաբերում է ինստիտուցիոնալ ծածկույթին, ապա «պետական հատվածը բաղկացած է կառավարության ռեզիդենտ միավորների կազմից ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն վերահսկվող բոլոր ռեզիդենտ ինստիտուցիոնալ միավորներից, այսինքն՝ ընդհանուր կառավարության հատվածի բոլոր միավորներից և ռեզիդենտ պետական կորպորացիաներից»²⁹: Պետական կորպորացիաները ներառում են և ֆինանսական, և ոչ ֆինանսական գործունեություն իրականացնող միավորները: Ստորև գծապատկեր A.1-ում ցույց է տրված ընդհանուր կառավարության հատվածի, պետական հատվածի և երկրի տնտեսության հիմնական ոլորտների միջև կապը:

Գծապատկեր A.1 Պետական հատվածը և տնտեսության այլ ոլորտները

General Government Sector	Nonfinancial Corporations Sector	Financial Corporations Sector	Households Sector	Nonprofit Institutions Serving Households Sector
Central government State governments Local governments	Public corporations	Public corporations	Private	Private
	Private corporations	Private corporations		

Public sector

«GFSM»-ի համաձայն, այն գործարքները, որոնց արդյունքում գուտ ակտիվներն աճում են, գրանցվում են որպես *էկամուտ*, իսկ գուտ ակտիվների նվազմանը հանգեցնող գործարքները գրանցվում են որպես *ծախս*: *Զուտ գործառնական մնացորդը*, որը ցույց է տալիս միավորների յուրաքանչյուր խմբի ֆազաֆականությունների կայունությունը,

²⁹ «GFSM 2014», պարբերություն 2.63

համապատասխանում է եկամուտների ու ծախսերի միջև տարբերությանը, և որպես այդպիսին չի ներառում ոչ ֆինանսական ակտիվներով գործարքները:

Ընդհանուր ծախսերի տվյալը կարելի է ստանալ՝ ծախսերին գումարելով ոչ ֆինանսական ակտիվներում գուտ ներդրումը (ձեռքբերումներ՝ հանած օտարումներ, հանած հիմնական կապիտալի սպառում): *Ոչ ֆինանսական ակտիվներում գուտ ներդրումը* չի վտխում պետական հատվածի գուտ ակտիվների մեծությունը, բայց ազդում է պետական հատվածի առկա ֆինանսական միջոցների վրա: Ուստի, *գուտ վարկավորման/փոխառությունների* (որը նաև անվանվում է ֆիսկալ մնացորդ) հաշվարկման ժամանակ այն պետք է նվազեցվի գուտ գործառնական մնացորդից: Այս տվյալն արտացոլում է այն գումարը, որը հասանելի է պետական հատվածին վարկավորում տրամադրելու համար կամ որն անհրաժեշտ է փոխառել ծախսերը ֆինանսավորելու նպատակով:

Աղբյուրները և մեթոդները

Ընդհանուր կառավարություն

Որպես ընդհանուր կառավարության (ԸԿ) գործարքների վերաբերյալ տվյալների առաջնային աղբյուր են ծառայել ԱՄՀ-ի «GFS» տարեգրքի համար ՖՆ-ի կողմից դրամարկային հիմունքով կազմված «GFS»-ի տարեկան տվյալները: Միակ հեզրտումը, որ կատարվել է հաված տվյալներում, ներկայումս որևէ բյուջետային հաշվետվությունում չներառված արտաբյուջետային միավորների (համայնֆային ոչ առևտրային կազմակերպությունների) գործառնությունների մոտավոր հաշվարկված արժեքի ավելացումն է ՏԻՄ-երի եկամուտներում ու ծախսերում: Համախմբումից հետո հոսքերի վտփախությունը նշանակալից չէ և չի ազդում ԸԿ-ի հատվածի գուտ վարկավորման/փոխառությունների վրա: ԱՄՀ-ի անձնակազմի կողմից հաշվարկը կատարվել է՝ հիմնվելով Տեղական ինֆնակառավարման մարմինների վարչության հետ անցկացված ֆննարկումների շրջանակում հավաքագրված տեղեկատվության վրա:

Ոչ ֆինանսական ակտիվների, ֆինանսական ակտիվների, պարտավորությունների մասով ԸԿ-ի պաշարների դիրքերի հաշվարկները հիմնված են հաշվապահական տվյալների վրա, որոնցից գատ օգտագործվել են պետական տարբեր մարմիններից ստացված, ինչպես նաև ԱՄՀ-ի Կապիտալի պաշարների տեղեկատվական բազայի լրացուցիչ տեղեկությունները: Ի լրումն, հիմնական միջոցների և ՊՄԳ-ներից բխող հարակից պարտավորությունների, զինծառայողների կենսաթոշակային սխեմայի պարտավորությունների մեծությունների արտացոլման նպատակով ավելացվել են ԱՄՀ-ի անձնակազմի հաշվարկները:

Ստորև աղյուսակ A.1-ում սահմանված են ընդհանուր կառավարության ակտիվների և պարտավորությունների պաշարների առանձին տարրերը՝ նպատակ ունենալով գնահատել աղյուսակ 0.2-ում ներկայացված և GFSM 2014-ին համապատասխանող պաշարների տվյալների մոտարկումը:

Աղյուսակ A.2 Ընդհանուր կառավարության հաշվապահական հաշվեկշիռի տվյալների մոտավոր հաշվարկ

Ենթահատված	Տեղեկատվության աղբյուր	Մլրդ ՀՀ դրամ
<i>Բյուջետային կենտրոնական կառավարություն</i>	<i>Ոչ ֆինանսական ակտիվներ</i>	1,609
	<ul style="list-style-type: none"> Նախարարություններին պատկանող ակտիվներ, աղբյուրը՝ ՖՆ, նյութային նախարարությունների ամփոփ ֆինանսական հաշվետվություն / հաշվապահական հաշվեկշիռ 	886
	<ul style="list-style-type: none"> Պետական ենթակառուցվածքային ակտիվներ և ռազմական տեխնիկա, աղբյուրը՝ Պետական գույքի կառավարման վարչություն և ՖՆ 	205
	<ul style="list-style-type: none"> ՊՄԳ-ներ, աղբյուրը՝ ԱՄՀ սննդամթերքի հաշվարկներ՝ հիմնված ենթակառուցվածքներում մասնավոր մասնակցության (ԵՄՄ/PP1) ծրագրի տեղեկատվական բազայի վրա 	518
	<i>Ֆինանսական ակտիվներ</i>	1,279
	<ul style="list-style-type: none"> Արժույթ և ավանդներ, աղբյուրը՝ Դրամական և ֆինանսական վիճակագրություն (ներառում է նաև ՏԻՄ-երը) 	184
	<ul style="list-style-type: none"> Պարտքային արժեթղթեր և վարկեր, աղբյուրը՝ ՖՆ-ի տվյալներ և ԴՖՎ, Միջազգային ներդրումների դիրք (ՄՆԴ/ՈՐ), և պետական կորպորացիաներին տրված վարկերի վերաբերյալ հաշվապահական տվյալներ 	347
<ul style="list-style-type: none"> Բաժնետոմսեր և բաժնեմասնակցություններ, աղբյուրը՝ Պետական գույքի կառավարման վարչություն և պարտքային պարտավորությունների վարչություն 	747	
<i>Պարտավորություններ</i>	3,460	

Ենթահատված	Տեղեկատվության աղբյուր	Մլրդ ՀՀ դրամ
	<ul style="list-style-type: none"> • Պարտաշին արժեթղթեր և վարկեր, աղբյուրը՝ ՖՆ-ի տվյալներ • Վարկեր ՊՄԳ-ներից, աղբյուրը՝ ՖՆ-ի անձնակազմի հաշվարկներ, տես վերը • Աշխատանքի հետ կապված կենսաթոշակային իրավունքներ, աղբյուրը՝ զինծառայողների կենսաթոշակային սխեմայի գծով մինչ օրս հաշվեգրված կենսաթոշակային իրավունքներ³⁰, վերաբերում է ապագա հոսքերի գուտ ներկա արժեքին և հաշվարկվել է էֆստրապոլացիայի միջոցով (կենսաթոշակների գծով 210 միլիարդի տարեկան դրամական հոսքեր, 20 տարի, 5 տոկոս տոկոսադրույք) 	<p style="text-align: right;">2,631</p> <p style="text-align: right;">518</p> <p style="text-align: right;">312</p>
<p><i>Ա.Բ.Ց-ներ</i></p> <p><i>(ՊՈԱԿ-ներ)</i></p>	<p><i>Ոչ ֆինանսական ակտիվներ</i>, աղբյուրը՝ Գույքի կառավարման վարչության տվյալներ՝ հիմնված ֆինանսական հաշվետվությունների վրա</p> <p><i>Ֆինանսական ակտիվներ</i>, աղբյուրը՝ Գույքի կառավարման վարչության տվյալներ՝ հիմնված ֆինանսական հաշվետվությունների վրա</p> <p><i>Պարտավորություններ</i>, աղբյուրը՝ Գույքի կառավարման վարչության տվյալներ՝ հիմնված ֆինանսական հաշվետվությունների վրա (այս թվային տվյալը վերաբերում է միայն կապիտալի հետ չկապված պարտավորություններին, քանի որ սրանք պետական ոչ առևտրային կազմակերպություններ են)</p>	<p style="text-align: right;">130</p> <p style="text-align: right;">62</p> <p style="text-align: right;">150</p>
<p><i>Տեղական կառավարման մարմիններ</i></p>	<p><i>Ոչ ֆինանսական ակտիվներ</i>, աղբյուրը՝ ԱՄՇ-ի անձնակազմի հաշվարկ՝ հիմնված ԱՄՇ-ի Կապիտալի պաշարների տեղեկատվական բազայի վրա</p>	<p style="text-align: right;">547</p>

Ինչ վերաբերում է բաշխողական կենսաթոշակային սխեմայից բխող անուղղակի կենսաթոշակային իրավունքներին, որոնք աղյուսակ 0.2-ում ցույց են տրված ծանոթագրության հոդվածի տեւում, ապա պարտավորությունների մասով հաշվարկված գուտ ներկա արժեքը հաշվարկվել է ԱՄՇ-ի անձնակազմի կազմից էֆստրապոլացիայի միջոցով, ինչպես դա արվել է

³⁰ Միջազգային վիճակագրական և հաշվապահական ստանդարտներով պահանջվում է կառավարության հաշվապահական հաշվեկշռում աշխատանքային կենսաթոշակային սխեմաների հետ կապված պարտավորության նախաձև: Հայաստանի դեպքում (տես ծանոթագրություն 5) սա ներառում է ոչ կուտակային սխեման, որում ընդգրկված են զինծառայողները (որոնց կենսաթոշակը վճարվում է ընդհանուր բյուջեի, այլ ոչ՝ կուտակված պահուստների հաշվին):

զինծառայողների կենսաթոշակային սխեմայի դեպքում: Այս հաշվարկում դիտարկված չեն ժողովրդագրական, ինչպես նաև ֆալսիֆիկացիաների հնարավոր փոփոխությունները: Ի տարբերություն աշխատանքի հետ կապված կենսաթոշակային սխեմաների, բախտոդական սխեմաներում կենսաթոշակային իրավունքները, «GFSM 2014»-ի մերձաբանության համաձայն, չեն ներառվում կառավարության հաշվապահական հաշվեկշռում և փոխարենը ճանաչվում են որպես արտահաշվեկշռային (ենթադրյալ) պարտավորություններ:

Պետական կորպորացիաներ

Ոչ ֆինանսական կորպորացիաներ

Հաշվարկներում օգտագործված տվյալների հիմնական աղբյուրը Պետական գույքի կառավարման վարչությունում առկա 188 ՊԶ-ների ֆինանսական հաշվետվություններն էին՝ կազմված հաշվեգրման հիմունքով: Եկամուտների ու ծախսերի տվյալները ստացվել են շահույթի ու վնասների հաշվից: Ոչ ֆինանսական ակտիվներում գուտ ներդրումը, որը արտացոլված չէ շահույթի և վնասների հաշվում, հաշվարկվել է՝ հիմնվելով չորս խճուղագույն կորպորացիաների (Բարձրավոլտ էլեկտրական ցանցերի, ԱԷԿ-ի, Երևանի ՋԷԿ-ի և Որոտանի ՋԷԿ-ի) դրամական հոսքերի մասին հաշվետվությունների վրա: Մնացած ՊԶ-ների հոսքերի մասին անմիջական տվյալների բացակայության պատճառով ոչ ֆինանսական ակտիվներում գուտ ներդրումը հաշվարկվել է որպես հաշվապահական հաշվեկշիռներում արտացոլված ոչ ֆինանսական ընդհանուր ակտիվների փոփոխություն: Վերջին հաշվարկը պետք է դիտարկվի որպես ոչ ֆինանսական ակտիվներով գործարքներին փոխարինող մեծություն, քանի որ այն կարող է ներառել հնարավոր այլ անտեսագիտական հոսքերը (օր.՝ պաշարների փոփոխություն վերագնահատման արդյունքում, ակտիվների լուծարում և այլն): Ակտիվների և պարտավորությունների պաշարների մասին տվյալները բացառապես հիմնված են առաջնային աղբյուրի՝ հաշվապահական հաշվեկշիռների վրա:

Ֆինանսական կորպորացիաներ

Պետական ֆինանսական կորպորացիաների գործարքների և հաշվապահական հաշվեկշռի տվյալները հիմնվում են Կենտրոնական բանկի (ներառյալ նրա 10 մասնաճյուղերի) տարեկան հաշվետվության, Հայաստանի զարգացման և ներդրումների կորպորացիայի և Հայաստանի արտահանման ապահովագրական գործակալության տարեկան ֆինանսական հաշվետվությունների վրա: Հայաստանի ավանդների վերադարձը երաշխավորող հիմնադրամի ֆինանսական հաշվետվությունները հասանելի չէին առաջնային թիմին, և այդուսակ 0.2-ում որևէ հաշվարկներ ներառված չեն:

Պետական հատվածի ներսում իրականացված գործարքների և պաշարների դիրքերի բացառում

Հնդհանուր կառավարության և պետական հատվածի միջև իրականացված էական փոխադարձ գործարքները և պաշարների դիրքերը բացառվել են այնքանով, որքանով սա թույլ են տվել առկա տվյալների աղբյուրները:

Գործարքների բացառման հիմնական դեպքերը կապված են եղել սուբսիդիաների և շահաբաժինների հետ (տվյալները հասանելի են «GFS»-ի տարեկան հաշվետվությունում): Ինչ վերաբերում է պաշարներին, ապա հիմնական տարրը պետական կորպորացիաների սեփական կապիտալում կառավարության մասնակցությունն է (համապատասխանում է պետական կորպորացիաների հաշվետվություններում արտացոլված կապիտալի մեծությանը), պետության կողմից պետական կորպորացիաներին սրամադրված վարկերը և Կենտրոնական բանկում պահվող կառավարության ավանդները:

Հավելված III. Հատուկ ֆիսկալ ռիսկերի հաշվարկ

	Մեծությամբ չափում	ՀՆԱ-ի %	Հաշվարկի մեթոդ	Աղբյուր
Ուղղակի ռիսկեր				
Երաշխիքներ	Պարտքի երաշխիքներ	1.4	-	2016թ. պարտքի տարեկ. հաշվետվ.
	Ավանդների հատուցումը երաշխավորող հիմնադրամի անդերառային	5.8	-	ԿԲ-ի տրամադրած սեղեկություններ
	Մուրհակ ԿԲ-ին	1.5	-	ԿԲ-ի 2017թ. ֆին.հաշվետվ.
ՊՄԳ-ներ	Ընդամենը ներդրումներ	10.2	Հրապարակված տվյալների հիման վրա	Էկոնոմիկայի նախարարության ինտերնետային կայք
	Ընդամենը ռիսկայնություն	2կտ		
Ֆինանսական հատված	ՖՊԿ-ների պարտավորություններ (ա.ք. ԿԲ)	32.6	Միավորների հաշվառման, հաշվեհարկի տվյալների հիման վրա	Տարեկան ֆին. հաշվետվություններ և դրամական ֆինանսական վիճակագրություն
Պետ. կարգադրողներ (հանած ԿԲ-ն)	Ոչ ֆին. պետ.կարգադրողներ	15.4	Միավորների հաշվառման տվյալների հիման վրա	SPEED-ի տարեկան մոնիտորինգի հաշվետվություն
	Վերավարկավորում	9.6	Հրապարակված տվյալների հիման վրա	Պետ.պարտքի ամսական սեղեկագիր
Ֆին. հատված	Առևտր. բանկերի պարտավորություններ	66		
Բնական պաշարներ	Հանձնարարվողները ռազմի ազդեցությունը	2?	Եկամուտների 2,5%-ը (2016) կազմում է ՀՆԱ-ի 0,5%-ը: 2016թ. գները 2012թ. գների կեսից ցածր են:	Սկզբնաղբյուրային 2% Սկզբնաղբյուրային գներ՝ Լսնդոնի մետաղների բորսայի վեբկայք:
Բնական աղետներ	Միջին տարեկան վնաս	1.3	UNISDR-ի հաշվարկներ՝ հիմնված հաշվետվական տարեկան ծախսերի վրա	UNISDR
	Հավանական մաքսիմալ վնասներ երկրաշարժից (50 տարի)	2.6	UNISDR-ի հաշվարկներ՝ հիմնված հաշվետվական տարեկան ծախսերի վրա	UNISDR
Երկարաժամկետ ռիսկեր				
Կենսաբուս. ծախսեր	Ոչ կուտակային կենսաբուս. պարտավորություններ	51.5	Հաշվարկվել է կենսաբուս. պարտավորությունների գույտ ներկա արժեքը (տես Հավելված II)	ԱՄՆ-ի անձնակազմի հաշվարկներ

Առաջադաս. ձախեր	Առաջ. տարեկան ձախերի պասվայ սն՝ ՀՆԱ- ի տևուսի արտահայտությունը (2020-50թթ.)	3.7	ԱՄՆ Բյուջետային հարցերի դեպարտամենտի «Fiscal Policy: How to Assess Fiscal Implications of Demographic Shifts: A Granular Approach», 2016թ. փաստաթղթում նկարագրված մերաբախնություն	ԱՄՆ-ի սնձնակազմի հաշվարկներ՝ հիմնված ՄԱԿ-ի ժողովրդագրական կանխատեսումների վրա
--------------------	--	-----	--	---

Fiscal Affairs Department

International Monetary Fund

700 19th Street NW

Washington, DC 20431

USA

<http://www.imf.org/capacitydevelopment>